

JAKIN

ALAIN REY

ENTZIKLOPEDIA KULTURAREN IDENTIFIKATZAILE

JESUS GIRALT

ENTZIKLOPEDIA KULTUR ETA MERKATAL
FENOMENO GISA

JOXERRA AIZPURUA

ENTZIKLOPEDIA ETORKIZUNEAN

JOSU ZABALETA

LUR HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

INAKI IRAZABALBEITIA

HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

PAULO AGIRREBALTZATEGI

EUSENOR: EUSKAL ENTZIKLOPEDIA OROKORRA

ANDONI SAGARNA

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPENAK

WILLIAM DOUGLASS

RENO-KO EUSKAL MINTEGIAREN XXV.
URTEBETETZEAN

RAMON SAIZARBITORIA

JESUS GIL MASSA

INAKI IRAZABALBEITIA

BEGOÑA DEL TESO

EGUNEN GURPILEAN

72

IRAILA-URRIA 1992

JAKIN

72

IRAILA-URRIA 1992

Kultura eta Turismo Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

Z	ENBAKI HONETAN	7
G	AI NAGUSIA	11
	ALAIN REY ENTZIKLOPEDIA KULTURAREN IDENTIFIKATZAILE	19
	JESUS GIRALT ENTZIKLOPEDIA KULTUR ETA MERKATAL FENOMENO GISA	27
	JOXERRA AIZPURUA ENTZIKLOPEDIA ETORKIZUNEAN	33
	JOSU ZABALETA LUR HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA	45
	INAKI IRAZABALBETTIA HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA	51
	PAULO AGIRREBALTZATEGI EUSENOR: EUSKAL ENTZIKLOPEDIA OROKORRA	85
	ANDONI SAGARNA EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPENAK	95
G	AIK	113
	WILLIAM DOUGLASS RENO-KO EUSKAL MINTEGIAREN XXV. URTEBETETZEAN	137
E	GUNEN GURPILEAN	137
	RAMON SAIZARBITORIA JESUS GIL MASSA INAKI IRAZABALBETTIA BEGOÑA DEL TESO	
I	IBURUAK	137
	IDAZKARITZA JASO DITUGU	

© JAKIN

JAKINEKO IDAZLANEZ INON
BALIATZERAKOAN AIPA BEDI,
MESEDEZ, ITURRIA

JAKIN

ALDIZKARI IREKIA DA ETA EZ
DATOR NAHITAEZ IDAZLEEN
IRITZIEKIN BAT

ZUZENDARIA

JOAN MARI TORREALDAI

ERREDAKZIO-BATZORDEA

PAULO AGIRREBALTZATEGI - JOXE AZURMENDI - JOSEBA INTXAUSTI

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1. C - 20009 Donostia - Tel. (943) 21 80 92 - Fax 21 82 07

1992ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	4.000 pta.	—
Ale arrunta	670 pta.	1.000 pta.
KANPOAN		
Harpidetza	4.550 pta. (228 FF)	—
Ale arrunta	760 pta. (38 FF)	1.150 pta. (58 FF)

SUMMARY

THE ENCYCLOPEDIA AS A MEANS OF CULTURAL IDENTIFICATION

ALAIN REY

Alain Rey, Director of the *Le Robert* dictionaries, conceives the encyclopedia as an adventure of cultural communication. Adventure which is global, difficult and, for the same reason, particularly uplifting, espe-

cially when the dictionary being compiled is in a language such as Basque —which until now has not been considered of use to this kind of enterprise or to any other cultural event.

THE ENCYCLOPEDIA AS A MODERN CULTURAL AND COMMERCIAL PHENOMENON

JESUS GIRALT

Jesús Giralt, Publishing Director of the *Gran Enciclopèdia Catalana*, presents a series of thoughts on the importance of encyclopedias as pedagogi-

cal instruments, their deep-rooting in the culture that gives rise to them and that they serve, and their moulding into a form of marketable product.

THE ENCYCLOPEDIA IN THE FUTURE

JOXERRA AIZPURUA

According to Joxerra Aizpurua, member of Elhuyar, encyclopedias currently being put together in the Basque Country have to take the form of promoters of a modern and dynamic society and be part of it, not only in respect of the information being transmitted, but also in that of

the means used. Along these lines, the author describes the quantitative and qualitative advantages of the CD ROM (Compact Disk Read Only Memory) in relation to the book form, both at the storage or processing stage of the information and its utilization on the part of the user.

THE ENCYCLOPEDIA "LUR"

JOSU ZABALETA

Josu Zabaleta, Director of *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*, whose fourth volume is now being published, reflects on the extra difficulty implied in putting together an encyclopedic dictionary in Basque on account of the diglossia

existing, of the lack of linguistic standardization and of the limited social use of the language. The low incidence of diglossia among the younger generations leads the *LUR* team to gear its encyclopedia more to teaching.

ENCYCLOPEDIA DICTONARY

INAKI IRAZABALBEITIA

The Director of the project, Inaki Irazabalbeitia, presents the *Encyclopedic Dictionary* not as an isolated project but rather as forming part of a great Basque encyclopedic development. He

describes the content in detail, the procedure for working on the original and the working party of this encyclopedia of 1.600 pages which is mainly aimed to the world of education.

EUSENOR: CULTURAL AND PUBLISHING PROJECT

PAULO AGIRREBALTZATEGI

Paulo Agirrebaltzategi, Director of the project and currently Director of Research and Development, describes EUSENOR as a publishing centre or company dedicated to the compiling of encyclopedias in the Basque language. The central nucleus of the publishing programme of Eusenor comprises the tasks of preparing and publishing EUSENA, the *Great Basque Enci -*

lopedia, which is a work similar in character and features to the *Gran Enciclopèdia Catalana* (in 15 volumes and 12.480 pages) or the *Gran Enciclopedia Larousse* (Ed. Planeta). Eusenor is the result of collaboration between Elhuyar Taldea, the publishing company Elkar, the terminological centre UZEL and the Confederation of Ikastolas of the Basque Country.

THE FIRST PUBLICATIONS OF EUSENOR

ANDONI SAGARNA

Andoni Sagarra, Publishing Director of EUSENOR, introduces the first published works of the company which comprise the *First Young Persons' Encyclopedia* of 750 pages divided into 8 volumes and the *Basic Ency -*

clopedic Dictionary, also of 8 volumes and each one containing 400 pages, a fast reference book halfway between a great encyclopedia and a school encyclopedic dictionary.

25TH ANNIVERSARY OF THE BASQUE STUDIES PROGRAM

WILLIAM DOUGLASS

The anthropologist Joseba Zulaika here summarizes and translates into Basque two lectures given by William Douglass on the occasion of the 25th anniversary of the Basque Studies Program of the American University of Reno.

William Douglass is, together with Robert Laxalt and Jon Bilbao, the prime mover of this centre, which is considered as being the strongest academic support of the Basque Culture outside the Basque Country.

NEWS TODAY

VARIOUS AUTHORS

In this section, as has been customary since the beginning of the year, Ramón Saizarbito-

ria, Jesús Gil, Inaki Irazabalbeitia and Begoña del Teso comment on current affairs related to

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 72. zenbakia da eta 1992ko bostgarrena.

Zenbaki honetako *Gai Nagusia* euskal kulturaren etorkizuna markatuko duen horietakoa da: Euskal Entziklopedigintza.

Ahalegin bereziz landu eta zaindu nahi izan dugu gai hau, bai gaiaren beraren aldetik eta baita ere idazleen aldetik. *Les Dictionnaires Le Robert*-eko Zuzendariari eskatu diogu ezagutza entziklopedikoari buruzko gogoeta filosofiko-epistemologikoa. Jesus Giralt, *Gran Enciclopèdia Catalana*-ko Zuzendari Editorialak, gaurko fenomeno kultural eta komertzial gisa aztertzen digu Entziklopedia. Entziklopedia informatizatu eta elektronikoaren etorkizuna azaltzen du Joxerra Aizpurua, Elhuyar-eko kideak.

Hiru lan orokor hauen ondoren, gure artean jada martxan dauden hiztegi entziklopedikoak aurkezten ditugu, protagonisten eskutik.

Josu Zabaleta, *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*-ren Zuzendariak, dagoeneko laugarren liburukian doan bere entziklopedia azaltzen du. Ateratzear dagoen eta gehienbat eskola-mundurako pentsatua den *Hiztegi Entziklopedikoa* aurkezten du Inaki Irazabalbetia, proiektuaren Zuzendariak. Prestaketa-lanetan dauden beste bi entziklopedia aurkezten ditu EUSENOReko Zuzendari Editorialak, Andoni Sagarnak: *Gazteen Lehen Entziklopedia* eta *Oinarrizko Hiztegi Entziklopedikoa*. Eta azkenik, EUSENORen garrantziaz jabeturik, leku gehiago eskaini diogu Paulo Agirrebaltzategiri, berau baita proiektuaren Zuzendaria eta gaur egun Ikerketa eta Garapen Zuzendaria. Paulo Agirrebaltzategik EUSENOR proiektu kultural eta enpresarialaren berri ematen du, datu-banku entziklopedikoan zentratuz eta *EUSENA (Euskal Entziklopedia Nagusia)* helburuko obraren asmoa eta zentzua agertuz.

Gaiak sailean Reno-ko Unibertsitateko *Basque Studies Program* edo *Euskal Mintegia*-ren historia aurkezten du sortzaile eta protagonista nagusiak, William Douglass-ek. Joseba Zulaikak laburtu eta euskaratu dizkigu William Douglass-en bi hitzaldiak.

Egunen gurpilean sailean, Ramon Saizarbitoria, Jesus Gil, Inaki Irazabalbeitia eta Begoña del Teso datozkigu oraingoan ere, azken bizpahiru hilabeteotako zenbait kultur gertakariaren inguruan beren iritziak azalduz.

Eta burutzeko, *Liburuak* saila: bertan aurki dezake irakurleak azken aldian gure bulegoan jasoriko liburuen fitxa bibliografikoa.

GAI NAGUSIA

ALAIN REY

ENTZIKLOPEDIA KULTURAREN IDENTIFIKATZAILE

JESUS GIRALT

ENTZIKLOPEDIA KULTUR ETA MERKATAL FENOMENO GISA

JOXERRA AIZPURUA

ENTZIKLOPEDIA ETORKIZUNEAN

JOSU ZABALETA

LUR HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

INAKI IRAZABALBEITIA

HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

PAULO AGIRREBALTZATEGI

EUSENOR: EUSKAL ENTZIKLOPEDIA OROKORRA

ANDONI SAGARNA

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPENAK

ENTZIKLOPEDIA KULTURAREN IDENTIFIKATZAILE

ALAIN REY

Mendebaldean entziklopediaren generoa latindar Antzinateko sorpena bada ere, hezi nahi den publikoari begira ezagutza guztia “zirkularki” (*Kyklos*, zikloa) menderatzeko proiektua, gizateria pentsatzaile bera bezain zaharra dateke. *Homo sapiens* delakoa jakintzak mugatzen du: esan nahi baita, jakintza erdietsi egin behar dela eta gero mantendu, inori transmititu ahal izateko. Jakitearen multzoa transmititze honek ezaugarritzen ditu giza elkarteak, hauek ez baitaude sen higigaitzak gidatuak, belaunaldiz belaunaldi aberastu eta depuraturiko kosmobisioak baizik.

Halere, jakintza metatu, gorde eta ahoz aho transmititzearen ideiak, hau da, zuhurren eta jakintsuenen —normalean lekuko adintsuen— memorian kokatu eta ahoz helaraziak, ez

luke ondoriotzat hiztegi edo entziklopedia oralen egiazko existentziarik suposatu behar. Entziklopediaren ideiak berak, nere ustetan, idazketa behar du oinarri, Historia alegia. Mediterranioko munduan —Egipton, Sumerian eta—, halaber Antzinarik zaharrenaz gero eta baita txinatar munduan ere nola baita presente zegoen ideia edo proiektu honetatik, ohartzeke igarozan bide da gaur eta Errenazimenduko hitzez “entziklopedia” deitzen diogun honetara. XVI. mendea baino askoz ere lehenago, ordea, eman ziren sintesi pedagogikoen saioak, nola erromatar inperioan, hala Txinan eta geroago Bizantzion, Islamismoan zein Mendebaldean, xedetzat helburu sozial eta kulturalak zituztelarik, garai modernoan berreskuratu direnak hain zuzen.

Ezer baino lehen, zientziak, teknikak, zuzenbideak, gertaeren eta gauzen oharpena narrazio (latineko *historia*) bihurtzeak osatu eta elaboratutako jakintza da entziklopedigintza. Esan izan da entziklopedien agerpena ezagutza berri eta biziak finkatzean eman zela eta zibilizazioarentzat sormenaren eternaldia ekarri zuela. Neurritz goitiko iritzi honek badu, bai, egia-
ren muin zenbait: ezagutzen multzoaren antolamendua transmititzeko distantzia edota distantziazioa beharrezkoa da, eternaldi eta gogoetaren denbora bezalaxe. Hau diskurtsoaren zer-nolakoan mamitzen da: aurkikunde zientifikoak nahiz teknikoak baditu bere legeak eta bere estiloa eta aurkituriko emaitzen zabalkundeak ikerketaren erretorikaz oso bestelakoa produzitzen du. Alde batetik hipotesi eta kalkuluari, bestetik azalpen kasik narratiboari; proposamen eta demostrazioari, batzuetan polemikari ere didaktismoa nagusitzen zaie entziklopedigintzan.

Didaktismoa, ordea, ez da aurpegi bakarrekoa. “Entziklopedia” deitzen diren jakintzaren gordailu hauen agerpena ez da historian zehar errugabea. Berarekin doa hizkuntza, kultura, nazio, hots, estatu eta politikaren mailako kontzientziaz jabetzea. Txinako entziklopedia zahar handiak, eta areago Bizantziokoak, bilduma demostratiboak dira. Errealitateari buruzko ikuspegia ordezkutzen duen metakuntza, ezagutzaren azalpena ordezkutzen duen demostrazio interesatu eta propagandista direnez, entziklopediak ez dira boterearen diskurtsoa arautu eta zabaltzeko (propaganda egiteko) helburuz jantzi-

tako objektu ideologikoak besterik. Diskurtso hau konplexua da, aukeraz eta eskusioz, adimen hierarkikoz eta kondenzamamitua; bere xedea zuritu asmoz arauz erabilitako testuen *corpus*-az baliatzen da. Honi guztiari darraikio, jakina, txinatar “entziklopedia” zaharren joera hain antagonikoak, kontuan harturik bai ikuspegi inperiala, baita moral konfuzionistaren botere-filosofia hura ere eta bere gizarte-ordena tipikoa.

Xedez didaktikoa eta ideologia jakin bat esplizituki eta bolondreski zabaltzera baino eskuarteko ezagutza guztiak jasotzera areago dedikatua zegoen entziklopedia zaharrarekin kontrarrean —nahiz eta erreferentzi *corpus* orok ukan oinarri ideologikoa— Varron nahiz Plinio Zaharraren obrak adibidez, kristauen proiektu entziklopedikoak, Boeziok, Kasiodorok eta batez ere San Agustinek inauguratuak, izaera teologikoa duen iragazpena operatzen du. Ez da jadanik xede kultura gorpuzten duten jakintza-diskurtsoen multzo konplexu eta heterogenoa helburutzat hartuz antolatzea, diskurtso bakar eta sortzailea garatu eta aztertzea baizik. Liburu hebraiko, kristau eta geroago islamiarreko kultura monoteistek, ezagutzen transmisio soziala, naturaz gizagainekoa den hasierako diskurtsoaren eremuan ezartzen dute, edota bere ildoan gutxienez. Liburu Sainduei darien programa zorrotza eta beharrezkotzat emandako giza erreferentzien multiplizitatearen arteko jokoak da, gainera —jakintza objektiboaren izenean nahiz ekintza ideologikoaren osagarri—, Erdi Aroko entziklopedien mundua definitzen duena, “munduaren ispiluak”, “ispilu unibertsalak”, “gauzen jabetzak”, hala nola “etimologien” (Sevillako Isidororen baitan bezala, “benetako diskurtsoaren”) jokoak; eta beren irudi eta metaforen bidez apaiza den subjektu-irakurlearen eta Jainkoaren argiaren islada deformatua eta sarri ulergaitza den unibertso hauteman eta kontatuaren (*historiaren*) arteko erlazioari bizia ematen diote. Munduaren ispilu edo irudia izanik, entziklopedia ez da ilusioaren itxura besterik, XIII. mendean, Brunetto Latinirekin adibidez, munduaren “altxorra” eta “filosofia” denaren ideia agertu aurretik. Danteren maisuetakoa izan zen Latiniren triptikoa, errenazimendu-aurre humanista eta benetan politikoaren adierazlea da; zuhurtzia teorikoa, logikoa eta hizkuntzazkoa da, baina baita “filosofia praktikoa” ere, hizketaren bidez —erretorikaz— inoren baitan eragitea

eta gizonen burubiderako —italiar hirien adibide berrian oinarritutako— arau onak prestatzea izanik helburu. Aipatu liburua analogiaz josia badago ere, ez du atsegin alegia orokorregia, Mendebaldeko XII. mendeak horren begiko zituen Testamentu Zahar eta Berriko aipamen ugari eta izpiritu profetikoz elikatua.

Garai modernoak iragartzen dituen mutazio honen inguruan artikulatzen dira Europako pentsamentuaren transmisore bakar eta eztabaidatu gabea den hizkuntza noble eta finkatuarekiko lehen ukoak, latinarekikoak alegia. Herri-hizkuntza biziak agertzen dira poesia, antzerkia, epopeia, errezitazioaren ondoren, jakintza arautua esplikatuz. Geroztik, entziklopedigintza hizkuntzazko matizazio intelektual nazionalz jantziko da. Handik berehala, hizkuntzen islada diren hiztegiak eta zibilizazioaren hizkuntza biziz adierazitako jakintzen isladaren entziklopediak, halaber bilakatuko dira zibilizazioen ikur eta enblema, kultura bakoitzak munduaz eta bere buruaz sortuko duen irudiaren poderioz.

Garai batean, Mendebaldea latinez —kristau-fedearen hizkuntzaz—, islamismoa arabieraz —hizkuntza koranikoaz—, ez ziren inolaz ere beren espresibideez kezkatu. Bakarra zen hizkuntza eta ez zuen bere burua justifikatu beharrik. Egoera honek nabarmen gaintitzen du proiektu entziklopedikoa, baina aldi berean karakteristiko gertatzen da.

Hiru bat mendeko eboluzio nabarmena jasoko duen XVI. mendea, orobat gertatzen da iraultza kopernikartaren gisako momentu. Antzinateko grekoek, txinatarrek eta latinez komunikatzen diren mendebaldar fraileek ez bezala, eragina mundu osoan zehar lortuko duten Errenazimenduko europarrek eza gutza metatuak azaltzeko behar duten hizkuntza hautatu egin behar dute. Ez zen kasualitatez agitu hiztegia (hitzaren zentzu modernan) garai honetan agertzea, hizkuntza bi edo gehiagoren arteko lexikoen erlazioa aditzera eman asmoz nahiz era zirkularrean eta sinonimia orokortuaren bidez, lexiko bakarraren taula semantikoa proposatzeko.

Bai, hiztegia erabat hizkuntzaren irudiak, erabilera espontaneoan artean aukeratzen duen arauak definitzen duelarik, bilduma entziklopedikoa neurri batean aske aurkitzen da. Honen unitateak, nahiz ordena pedagogikoan (logikoan ala ez) nahiz

ordena formalean (hiztegiaren itxura hartuz agian), partzialki bakarrik daude lexiko objektibo baten menpean. Beren egitekoa unibertso erreferentziala banatzea, errealitatea kulturak atzematen duen bezala zatikatzea da. Honela bada, hiztegi australiar edota argentinar bat nolabait hiztegi ingeles edota gaztelaniazkoarekin antzekoa dateke, baina entziklopedia australiar edota argentinar bat bertako hautaketan hierarkia osoak bereizten du entziklopedia britainiar edo argentinarrak. Argi dago, bada, hemen hizkuntza, terminoak ez direla aski edukinak hautatzeko; adierazlea den kulturaren ikuspegi espezifiko dela.

Horrexegatik dagozkie nortasun kulturalen bermaketan hiztegi eta entziklopediari garrantzizko funtzioak, baina nahikoa ezberdinak, aipatu nortasunak nazionalak zein estatalak izan ala ez. Hizkuntza nazionalen idatzitako hiztegia nahi du hizkuntzan eta hizkuntzaz identifikazio-beharra sentitzen duen kulturak. Berdin da hizkuntza idatzi berria izatea, normalizatu berria (XIX. eta XX. mendekotzat aipa genitzake hungariera, norvegiera, turkiera —hau idazkeraren aldaketarekin—, Israelen mintzatu eta idazten den hebraiera modernoa) edota erabilera normalizatu nahiz normalizatzeko prozesuan aurkitzen den aldagai baten deskribapen egokia (hala nola Amerikako espainiera, Quebeceko frantsesa, munduan zehar aurkitzen diren hainbat entitate kulturalen ingelesa). Eredu honetan, deskribapen-lana beti da berregin eta depuratu beharrezkoa, hizkuntzek eboluzionatu egiten baitute, eta, beraz, aldagarriak izango diren erregelen bidez arautu eta errepresentatu behar dira hizkuntz erabilerak, barne-bariazioak eskatzen baitu batzuetan murrizpena edota estandarizazioa (dialektoen multzoa hizkuntza *bakartzat* agertuz: adibidez bretoiara, galiziera, euskara), edota bestela kultur erabilpenen deklinazioa (adibidez: espainiera, frantsesa, arabiera, txinera). Azken kasu honetan, aldagai bat nagusitu izan da historian zehar, zaharrena edota mintzatuena eta beste aldagaiak deskribapen lexikografikoaren zain aurkitzen dira. Deskribapen honek ez dirudi maiz kultura nazionalari bereak zaizkion erreferentzien multzoa egokitzea bezain beharrezkoa: honela, argentinarrak, kanadar (hauek elebidunak eta kulturranitzak), kamerundarrak entziklopediak zegozkien erabilpenen deskribapen lexikografiko

globala baino lehenago eman ziren, Argentinan espainiera-rena, Quebecen frantsesarena eta Kamerunen ama-hizkuntzaren baten edo gehiagorena. Jakina da aipatu entziklopediak burutzeak aurretik deskribapen-hizkuntzaren hautapena eskatzen duela: azalduriko kasuan, Argentinan espainieraren aldagai idatzia da, Espainiako gaztelaniaz bereizketa handirik ez duena, Kanadan ingelesa eta frantsesa —kanadiar entziklopediak bi bertsio ezberdin ditu, frantsesa bestearen itzulpen edo moldaera izanik—, eta azkenik “nazioarteko” frantsesa (hau da, estandardizazioa) afrikanismo kulturalak barne, Kamerunez aritu ondoren. Diskurtso didaktikoaz ihardunez, —entziklopedien diskurtsoaz Borgesek beti “zertxobait aspergarria” dela esan ohi zuen—, hizkuntzen aldagai erregionalak apenas jasotzen dira bertan, naturalizat ematen delako edo. Espainiera, ingeles eta frantsesarentzat, normakuntzaren arazoa ia erabat erabakia dago jadanik, diskurtsoaren maila honetan behintzat. Beste honenbeste esan daiteke argitaratu berria den japoniar entziklopedia baten bi bertsioetako batean erabilien ingelesari buruz ere. Normalizatu berria edota normalizazio-bidean aurkitzen den hizkuntzako entziklopediak, ordea, arauak hautatzearen arazoa gaintitu behar du lehenik, aurrez hiztegia badu errazago superatuko duen auzia. Erreferentziako hizkuntzak arau orokorra jadanik badu, bere hiztegi eta guzti (hau da espainiera, ingeles, frantsesaren kasua), arau lokal edo espezifikora —nazionala izan ala ez— moldatzea nahikoa arin eta erraza gertatzen da: argentinismoak espainieraz, quebecismoak frantsesez, kanadismoak ingelesez, afrikanismoak ere esandako adibidean, zuzen deskribatuak ematen dira, erabilpen hauen hiztegien publikazioa berandu arte egin ez bada ere (mexikar espainierako hiztegia, Quebecoko frantsesarena, oraintsu bada ere, publikatu dira behintzat).

Erraz ulertzen da ez dela egoera hau beren erabilpen normalizatua dialekto-multzotik abaiatuz eraiki, segurtatu eta martxan jarri behar duten hizkuntzena, euskararena adibidez.

Hizkuntzaren kuestioa, itxuraz ez izan arren deskribatu nahi diren objektuen hautapenarena bezain argia, funtsezkoa da proiektatzen den obraren nortasun-izaera nazionala bermatu ahal izateko, entziklopediaz ari ala ez. Objektuen hautapen hau bera ere, ordea, guztiz premiazkoa da, nola kon-

tuan izanik ikuspuntu pragmatikoa (obraren asmo eta ondorio kulturalak) hala teorikoa (dagokion kulturak eskatzen duen unibertso erreferentzialaren egitura). Honela bada, aipatu diren entziklopedia kanadarrek, kamerundarrek eta japoniarrek ez dute beren baitan hartzen dagokien kultura baizik. Entziklopedia orokor edo unibertsal deitzen direnen osagarriak dira, izaera espezifikoak, nazionala benetan nabarmena duten osagarriak, bai edukinen hautapenaren aldetik —entziklopedia anglo-saxoi batek mundu anglo-saxoia, eta gero germanikoa, eta gero latindarra oparago jasoko du mundu semitikoa nahiz txinatarra baino—, baita jakintzaren diskurtsoaren zer-nola-koarenetik ere. Badira, beraz, erabilitako hizkuntzez independenteki nolabait, tradizio kultural handi bakoitzari atxikiak zaizkion estilo didaktikoak, gutxi-askoa neutroak, gutxi-askoa deskriptiboak izan daitezkeenak, edota, aldiz, genetikoak, historikoak, etab. Esan behar da, diskurtso entziklopedikoa duten tradizio hauetan, enpresa bakoitzak bereak dituen jarrera eta aldagaiak txertatzen direla, eta, adibidez *Encyclopaedia Britannica* eta *Sobietar Entziklopedia Handia* alderatzen baditugu, ez direla analizatzen errazak dituzten diferentziak, (a) beren optika nazional eta internazionalen diferentziagatik, (b) bi tradizioen estilo entziklopedikoaren diferentziengatik, (c) jarrera ideologikoaren oposizioengatik: objektibotasun-nahia *vs* propaganda-nahia, azkenik (d) objektu entziklopedikoaren kontzepzio editorialaren diferentziengatik. Beraz, biak dira helburuz eta xedez entziklopedia unibertsalak!

Hemendik segitzen da kultura jakin baten proiektu entziklopediko guztiz berriarentzat, hainbat alor eztabaidagarriak izango direla eta soluzioen gama oso irekia, bereziki hizkuntza horrek (edo horiek) eta dagokion kulturak ez badute tradizio entziklopedikorik.

Sinbiosia nabarmenagoa izango da hizkuntz deskribapenaren (gramatikak, hiztegiak, terminologiak...) eta entziklopediaren artean, azken hau dagokion kulturaren unibertsoa deskribatzera mugatzen bada, honek suposatzen duen murrizpen geografiko, historiko, antropologiko eta guzti. Funtsezko arazoak hortxe dirau, ordea, eta hara nola agertzen den: jakintzen transmisioan efikazenak bezala aitortuak izan diren entziklopedien unibertso eleanitz eta kulturانيتzari dagokionez,

nola antolatu eta azaldu diskurtso didaktikoa, honek aldi berean egon behar badu unibertsaltasunari irekia (kezka hau, zientzia eta teknika modernoenei dagokienez, informazio on eta diskurtso-maila egokiz gaintitzen da) eta bide batez izan behar badu kulturaren berezitasunak adierazteko gai, eginkizun hau anbiguotasunik gabe bete ahal izateko behar hainbat estandarizatua legokeen hizkuntzaren laguntzaz?

Berezitasun hauen eta deskribaturiko objektu-mota batzuen arteko erlazioa nabarmena da: kultur espazioko geografia eta historia, folklorea, bizitzeko ohiturak, tradiziozko jakintzak...; askoz ere zailagoa da, ordea, eta, eman ere, ematen da beste maila batzuetan, unibertsaltzat kontsideratuak dauden jakintzagaiak zehaztea: iparramerikar zibilizazioa oso desberdin ikusten du japoniar entziklopediak, italiarrak edota britainiarrak, bereziki arrazoi historikoak direlako tartean. Berezitasun-faktore hauek egunero agertzen dira; ez dira, ordea, egunero somatzen, ez dira *a fortiori* esplizituak, nahiz eta propagandaren xede oro aurrez eta bolondreski baztertu, hauxe izanik besteren kultura demokratiko eta errespetagarri guztien baitan gertatzen den kasua.

Bai baitago pedagogiaren etika bat eta hau errespetatzeak ez baitu suposatzen originaltasuna eta nortasun ideologikoa zapuztea.

Entziklopedia berri bakoitza kultur komunikazioaren abentura da. Baina gisa honetako lanbidea jorratu gabeko hizkuntzan prestatzea eta elaboratzea eta hizkuntza honekin legitimoki identifikatzen den kulturarentzat, berriz, abentura hori guztizkoa da, globala, zaila eta, horrexegatik hain zuzen, laudagarriagoa.

Euskaratzailea:
JON URRUJULEGI

ENTZIKLOPEDIA KULTUR ETA MERKATAL FENOMENO GISA

JESUS GIRALT

Entziklopediek suposatzen duten kultur eta merkatal fenomenoari buruzko gogoramen batzuk egiteko unean egokia litzateke, abiapuntu gisa, gure hausnarketaren objektu izango denari buruzko definizio bat ematen saiatzea. Honenbestez, A. Rey-k (*Encyclopédies et Dictionnaires*, PUF, 1982) ematen digunari helduko diogu, gure ustez, ezagutzen ditugun artean, ulergarriena baita: “La enciclopedia es un discurso, fundamentalmente *didáctico*, que puede ser continuo, y en este caso está organizado de manera jerárquica, o bien aparece fragmentado, y entonces se ordena según criterios semánticos o formales, y cuya orientación está destinada a procurar,

en el seno de una *cultura*, y destinado a una especie o categoría de *usuarios*, un conjunto de informaciones, vehiculadas a través de unos textos, que proponen una imagen de un conjunto de conocimientos relativos a los objetos y/o a la lengua en que se expresan, y que se presenta bajo la forma de un *libro* o de un *conjunto de libros*, pero que también puede constituir el contenido de una *base de datos*.”

Definizio honetan argi eta garbi agertzen dira, produktu berezi honen editore gisa, gehien interesatzen zaizkigun hiru aspektuak: entziklopedien balioa pedagogi bitarteko gisa, sorrera ematen dien kulturaren baitan sustraituak egotea eta beren moldaketa, produktu merkaturagarri baten itxura hartuz.

ENTZIKLOPEDIA PEDAGOGI BITARTEKO GISA

Etimologikoki *entziklopedia* hitzak *enkyklios* eta *paideia* greziar hitzetan du bere sorburua eta *irakaskuntza sistematiko ziklikoa* esan nahiko luke.

Helburu pedagogiko hau beti egon da indarrean, Isidro de Sevilla-ren *Etimologías*-etik hasi eta gaur egun arteko bere historia osatzen duten obra guztietan. Historia luze honetan komenigarria da, alabaina, inflexio garrantzitsu bat azpimarratzea, hau da, entziklopediak bere diskurtso jarraiaren izaera galtzen hasten den unean gertatzen dena, diskurtso fragmentarioa izatera igarotzen baita nabarmenki.

Une horretan, XVIII. mendearen erdialdean alegia, agertzen da ordenakuntza alfabetikoa duen entziklopedia. Diskurtsoaren fragmentazioa irizpide formal baten arabera egiten da, zeri-kusirik ez duena beste edozein hurrenkera sistematiko-espekulatiborekin, hots, munduaren ikusmolde totalizatzaile (teologiko nahiz metafisiko) batera garamatzana.

Hurrenkera alfabetikoa aukeratzeak pedagogi orientabideetik urruntzea dakar, eta ez forma artifizial honek informatu nahi den irakurlearen esku hartze aktiboagoa eskatzen duelako soilik, baizik eta diskurtsoaren atomizazioak erabat zailtzen duelako doktrina-gorpuzte batean finkatutako ezaguera bat bideratzeko edozein saio. Formakuntzatik komunikaziora pasa

da; egiazkotasunetik erabilgarritasunera; jakituria unibertsaletik kultur ikaskuntzara.

Baina paradogikoki, Entziklopediak, produktu editorial gisa “erreferentzi liburu” (Reference Books) delakoan paradigma denak, eta saltzeko garaian informazio puntual eta eskuragarrien iturri gisa duen balioan oinarritzen denak, erabiltzaileen kopururik handiena —gero eta gehiago— ikaslegoaren artean aurkitzen du. Guraso askorentzat seme-alabek adierazten duten beharra izaten da, hain zuzen ere, motibaziorik handiena Entziklopedia bat erosteko.

Jakituria zatikatu, fragmentario eta partzialen mundu honetan, ikasleentzat Entziklopediak osotasun koherentearen irudi liluragarria gorpuzten jarraitzen du. Bertan, irakasleen aholkuak jarraituz, errealtasunaren eremu batzuk isladatzen dituzten mosaiko-zatiak identifikatzen eta aldameneko eremuekin erlazionatzen ikasten dute, poliki-poliki errealitatearen irudi gero eta osatuagoa eraikitzeko asmoz. Eta praktika honek garrantzi aparta duen ariketa pedagogikoa osatzen du, egunen batean ikasleak entziklopediak duen izaera liluragarri eta irudizkoa deskubritzera iritsiko baldin badira ere.

ENTZIKLOPEDIA KULTUR BITARTEKO GISA

J. Carbonell-ek, *Gran Enciclopèdia Catalana*-ren zuzendari izan zenak, lehen edizioaren (1969) hitzaurrean zera zioen: “...aquellos que da consistència y caràcter a una cultura y autènticament la enriquece es lo que puede ser consultado en la propia lengua, sobre todo lo que en ella nace”.

Kultur hizkuntza handi guztiek, eta hain handiak ez direnek, eta are hedadura txikikoek ere, dute gutxienez Entziklopedia bat, bere izenburuan inolako lotsarik gabe nazio-izaera aldarrikatzen duena. Adibide gisa batzuk aipatuko ditugu: *Encyclopaedia Britannica*, *The Encyclopedia Americana*, *Enciclopedia Italiana*, *Bolshaiia Sovietskaia Entsiklopedia*, *Norsk Allkunnebor*, *Marea Enciclopedie a Romaniei*, etab.

Nazio-izaera honek, bestalde, ez du ukatzen denek hitzaurreetan eta publizitatean indarririk handienez aldarrikatzen

du ten unibert saltasun-nahia. Izan ere, entziklopediak mundua ispilu gisa isladatu orde z, errealitatea eraiki egiten du karto-grafo batek bere errepresentazioak —osagabeak eta hautapen arbitrario, baina kontrolatu eta koherente baten arabera funtzionatzen dutenak— eraikitzen dituen bezalaxe. Eta irudiez hitz egiten jarraituz gero, errealitatearen irudi anamorfiko batez hitz egin beharko litzateke eta haren pertzepzio-angelua deformatzen duena erabilgarritasun-irizpide subjektiboen arabera. Hurbiltze hau argi eta garbi isladaturik agertzen da lehen aipatutako hitzaurrean, J. Carbonell-ek *Gran Enciclopèdia Catalana*-nidazten duena: “[La Enciclopedia Catalana ha sido configurada] de acuerdo con las necesidades actuales de una obra de referencia: un máximo de informaciones sobre los temas propios, característica común a todas las obras de este tipo, en razón de que su utilidad está vinculada a una comunidad cultural concreta...”

Honenbestez, entziklopedia handi guztiak, unibert salak izateaz gain, nazionalak dira euren kulturaren ikuspegitik, eta jatorrizko hizkuntzan, munduaren ikuskera bat ematen dute-lako. Eta edozein kultura nazionalek gai izan behar du bere heldutasuna lortzeko, errealitatearen irudi koherente eta oso bat eskaini ahal izango duen bitarteko batez jabetzeko.

ENTZIKLOPEDIA PRODUKTU EDITORIAL GISA

Gaur egungo entziklopedien aurretikorik urrunena *Le Grand Dictionnaire Historique* dugu. Louis Moréri intelektual frantsesaren ekimenari esker argitaratu zen lehenbiziko aldiz 1674ean Lyon-en. Lehen argitalpena bi liburukiz osaturik egon arren, azkena, 1759koa, hamar liburukiz osatu zen. Arrakasta izugarria (hogei edizio laurogeita bost urtetan) izan zuen hasiera honetatik gaur arte egin den bidea edizioaren izen handiek mugarriztatua egon da.

Argitaratzaile hauek, salbuespenak salbuespen, bizirik diraute, eta oro har, produktu entziklopedikoen edizioaren gaur egungo egoera menderatzen jarraitzen dute. Adibide bat *Encyclopaedia Britannica* izan daiteke. Lehen argitalpena Edin-

burgh-en agertu zen 1768-1771 bitartean; XV. argitalpena, hogeita hiru liburukiz osatua, 1974ekoa da. 1809-1811 bitartean argitaratu ziren Leipzig-en Friedrich Brockhaus-ek plazaratutako lehen *Lexikon*-aren bi tomoak; *Brockhaus Enzyklopädie*-ren XIX. argitalpena, hogeita lau tomotan, 1987an hasi zen. 1829-1833 bitartean agertu zen Filadelfia-n *The Encyclopedia Americana*-ren lehen argitalpena hamairu tomotan; XXI. argitalpena 1976an plazaratu zen eta hogeita bederatziz liburuki zituen. 1839-1852 bitartean azaldu zen Alemanian *Das Grosse Conversation-Lexicon*, berrogeita sei liburukitan, Joseph Meyer-ek zuzendua eta *Meyers Enzyklopädisches Lexicon*-en aurretikoa dena. Azken honek hegeita bost tomo ditu eta 1971-1979 bitartean argitaratu zen. 1866-1876 bitartean Pierre Larousse-k *Grand Dictionnaire Universel du XIX siècle* argitaratu zuen Parisen hamabost tomoz osaturik; V. argitalpenak, hamar tomoz osaturikoak, *Grand Dictionnaire Encyclopédique Larousse* izena hartu zuen eta 1982-1986 bitartean agertu zen. 1870-1882 bitartean Elsevier argitaldaria holandarrak hamasei tomoz osaturiko *Winkler Prins Geïllustreerde Encyclopaedie*-ren lehen argitalpena kaleratu zuen; 1979an agertu zen VIII. edizioa, hogeita bost tomokoa. 1917an azaldu zen Chicago-n *World Book Encyclopaedia*-ren lehen argitalpena, zortzi liburukitan; gaur egun hogeita bi tomoko edizio berri bat prestatzen da urtero. 1926-1947 bitartean argitaratu ziren Mosku-n *Enciclopedia Soviética*-ren hirurogeita bost liburukiak; III. argitalpena, hogeita hamar tomokoa, 1970-1978 bitartean argitaratu zen. 1929-1936 bitartean Treccani-k argitaratu zituen *Enciclopedia Italiana*-ren hogeita hamabost tomoak; bigarren edizioa, hogeita sei tomokoa, 1968-1973 bitartean argitaratu zen. 1933-1939 bitartean UTETek *Grande Dizionario Enciclopedico* argitaratu zuen Turin-en hamar liburuki zituelarik; 1988-1991 bitartean IV. argitalpena agertu zen hogeitaz liburukirekin. 1944ean Grolier-ek New York-en hamabost tomoko *Grolier Encyclopedia* argitaratu zuen; 1976an kaleratu zen *Grolier International Encyclopedia* hogeitaz tomotan. 1969-1980 bitartean argitaratu zen Barcelona-n *Gran Enciclopedia Catalana*, hamabost tomokoa; II. argitalpena, hogeita lau tomokoa, 1986-1989 bitartean argitaratu zen.

Azken berrehun eta hogeita bost urteetan argitaratu diren entziklopediarik garrantzizkoen zerrenda zabal honek argi eta garbi erakusten du, beste gauza askoren artean, kasu askotan entziklopedi produktua dela europar eta amerikar argitaletxe handi askoren sorburua eta, sarri askotan, bera dela argitaletxe horien hazkundearen oinarria.

A rgitaldarien iraupena, edizioen jarraipena eta obren eten-gabeko berrekuntza eta hobekuntza dira edizio-munduaren baitan produktu honen garrantziaren adierazgarriak argienak. Garrantzi hau, gainera, berretuz joan da azken mende honetan bereziki, laurogeiko hamarkadaz geroztik beherakada-zeinu txiki batzuk erakutsi dituen arren.

Entziklopedien herrialdez herrialdeko salmenten neurria adieraz dezakeen estatistika zehatzik ez dugun arren, badi-tugu zenbaki horien neurri erlatiboen ordena eta lehen aipatzen genituen joerak erakusten dituzten datu batzuk.

EEE osatzen duten herrialdeentzat, 1989. urtean, *Subscribers Reference Books* delako produktuen salmentak (entziklopediak gehienbat) liburu guztien salmentaren %28,2 suposatzen zuen. Portzentaia aldatu egiten da herrialdeen arabera: Italian 1990ean %24,2 zen, 1989an %26 zen bitartean; Frantzia 1991n %14koa, 1980an %17koa zen bitartean. Joera hau iparramerikar merkatuaren ildo beretik doala esan liteke. Iparramerikan entziklopedien salmenta, hirurogeiko hamarkadan liburu guztien salmentaren laurdena izatera iritsi zena, joan zen hamarkadan %13ra jaitsi zen.

Faktore honetaz gain, azpimarragarria litzateke gaur egun liburuaren kaltetan ikusentzunezko produktuak erosteko dagoen joera. Joera hau oso nabaria da Alemanian eta Holandan bereziki.

Seguraski fenomeno honen iturburua merkatuaren gero eta saturazio handiagoan datza. Oso nabarmena da herrialde ekonomikoki eta kulturalki desarroilatuenetan. Hau dela eta, oso datu interesgarri bat eman genezake: Frantzia eta Alemania bezalako herrialdeetan, hirurogeiko hamarkadaren azkenaldera, ia %85 etxek zuten gutxienez tomo bakarreko entziklopedia bat eta hauetako erdiak baino gehiago liburuki bat baino gehiagoko obren jabe ziren.

Egoera hau konpontzeko editoreak salmenta-bide berriak bilatzen ari dira. Horietako bat produktu eguneratuak eskaintzea da (urtez-urtez eguneratutako berrargitalpenak); beste bat, edizio zaharkituak ordezkatzeta.

Zorionez gure herrialdean kalitatezko entziklopedien merkatuak, gogortasunik erakusten duen arren, ez dio inoiz ere hazkunderari utzi eta ez du beherakada-seinalerik erakusten berehalako etorkizunari begira.

Euskaratzailea:
JON BERGARETXE

ENTZIKLOPEDIA ETORKIZUNEAN

Liburu-bilduma luzetik disko txikira

JOXERRA AIZPURUA

Etxean duzun entziklopedia oso ondo bereizten da izan ditzakezun beste liburuetatik. Liburukote mardul bat izango da edo liburu-sorta batez osatuta egongo da, azal gogorra izango du/dute eta dauden armarioan ornamendu-funtzioa ere beteko du/dute. Hala ere, entziklopedia erosi zenuenean munduko kulturaren zati baten jabe izatea izango zen zure helburua eta beraz, hitz bat nola idazten den, hitz baten esan-gura hau ala bestea den edo pertsona, leku zein gertakizun baten berri jakin nahi izan duzunean entziklopediara jo izan duzu.

Entziklopedian informazio bila aritu zarenean, batzuetan nahi zenuena azkar aurkitu duzun bitartean, besteetan oso

neketsua gertatu zaizu edo agian etsi egin behar izan duzu. Esate baterako, historian zehar matematikarekin zerikusirik izan duten pertsonak bilatzea, pintore afrikarrei buruzko informazioa bilatzea, helburu militarrez egindako ikerketen berri izatea edo Parisekin nolabaiteko zerikusia izan duten pertsonaia historikoen zerrenda eskuratzea ez da txantxetako lana. Aipatu informazioa atxitzeko alez aleko eta orrialdez orrialdeko bilaketari ekin beharko genioke. Beraz, eskuratu nahi den informazioa, oro har, entziklopedian egongo bada ere, bilaketa-sisteman datza gakoa.

Demagun bilatu nahi genuen informazioa aurkitu dugula eta guztira hamar milaren bat karaktere ditugula. Informazio hau ordenadorean lantzen ari garenaren zati bat baldin bada, teklatu bidez edo eskaner bidez ordenadorearen disko finkora sartu beharko dugu. Beraz, bilaketa-fasea ez ezik informazioaren prozesaketa ere astuna izan daiteke eta liburuaren euskarri fisikoa papera dela kontutan hartuta, ez dirudi paperean gauzatu daitekeen informazioak asko aldatzerik izango duenik datozen urteetan.

Bestalde, azken urteotan eten gabe entzuten ari gara “teknologia berriak” deritzona. Jakina da teknologia berrien eraginez gizartearen ohiturak eta funtzionatzeko era aldatzen ari direla.

Entziklopedia osatzen duen liburu-bildumako informazio osoa 120 mm-ko diametroa duen disko batean egotea; disko horren edukina ordenadoreko pantailan ikustea; bilaketa-sistema arestian aipatu arazoa gaindituko duena izatea; aurkitutako informazioa, agindu baten bidez, ordenadoreko disko finkoan gordetzea. Hau, irakurle, ez da ametsa, oraina baizik. Aipatu ezaugarriak dituzten produktuak jada merkatuan daude.

Bi teknologia berri elkartu behar izan dira entziklopedigintzaren mugak apurtzeko, informatika eta laserra hain zuzen ere. Honela, “disko optiko” deritzona sortu da. Tamaina asko dago disko optikoaren alorrean eta oraindik estandarizazioa ez da erabat lortu. Hala ere, badago besteen ondoan indartzen ari den disko optiko-mota bat, hots, CD ROMa.

CD ROM edo “Compact Disc Read Only Memory” esaldi ingelesaren laburpena dena “Irakurri besterik ezin daitekeen disko konpaktua” esango genuke euskaraz.

Musikarako lehen disko konpaktua 1983an sortu zuten PHILIPS eta SONY etxeek eta horretarako erabilitako teknologia izan zen CD ROMaren jatorria. Bi urte beranduago lehen datu-basea disko optiko batean merkaturatu zen. Disko optikoetan laser bidez grabatzen da informazioa eta laser bidez ere irakurtzen da. Disko magnetikoetan ez bezala, datuak fisikoki grabatzen dira eta grabatu ondoren ezin dira ezabatu edo aldatu.

CD ROM disko baten diametroa 120 mm-koa da; lodiera 1'2 mm-koa da eta erdian 15 mm-ko diametroko zuloa du. Informazioa, gainazalean dagoen zulo txikizko espiral batean metatzen da. Plastikozko (polikarbonatozko) gainazal honek estaldura metaliko argitsua dauka eta hau ere laka garden batez babestua dago. Gainera, informazioa irakurtzeko unean laser-buruak ez du diskoa ukitzen, beraz disko optikoak, kolpeekiko edo erabileragatiko desgastearekiko, edozein sistema magnetikok baino abantaila gehiago ditu.

Disko optikoaren biltegiratze-ahalmena 600 MBekoa da gutxi gorabehera. Beste modu batera esanda, ondoko hauetakoren bat kabitzen da bertan:

- 150.000 orri inprimatu, hau da, 250 liburu handi.
- 15.000 merkatal dokumentu.
- 1.200 disketeren (5'25 hazbetekoak) edukina.

Emandako datu hauek kantitatearen ideia ematen duten bitartean, kalitatea ere aipatu beharra dago. Testuak eta irudiak dira entziklopedia baten ohizko elementuak, baina zergatik ez sartu soinua eta animazioa? Gaur egun edozer gauza digitaliza daitekeenez, edozein tresnaren soinua, edozein pertsonaren ahotsa edo edozein filme-zati sar daiteke ordenadorera edo disko optikora. Txorien datu desberdinekin batera, beren kantua eta hegan egiteko modua eduki daiteke disko optikoan. Hau liburu-bilduman ezinezkoa da.

Entziklopedia bat burutzea lan mardula eta luzea da. Orain dela gutxi arte entziklopediarik gehienak eskuz landu dira, baina joan den hamarkadaz geroztik bitarteko informatikoak gero eta gehiago erabiltzen ari dira, honela lan egin ahal izateak entziklopediaren produkzio-prozesua laburtzea ekarriko baitu.

Entziklopedia liburu-bilduma izan aurretik nolabait antolatutako datu-base informatiko bat besterik ez da. Beraz, datu-base honetatik liburu-bildumara igaro beharrean disko optiko batera igarotzeko lan osagarri batzuk besterik ez dira egin behar, lanik mardulena jada egina baitago. Beraz, oinarriko datu-basea osatzeko kostuak, liburu-bertsioan zein disko optikoaren bertsioan, antzekoak dira. Ostera, edizio-unean kostuak erabat desberdintzen dira. CD ROMean editatutako entziklopedia baten kostua paperezko oinarrian editatutakoaren erdia, herena edo laurdena izan daiteke, entziklopediaren tamainaren arabera. Erregela orokor gisa honako hau har daiteke: entziklopedia baten tamaina zenbat eta handiagoa izan, gero eta interesgarriagoa da disko optikoan editatzea.

Kostuak eta salmenta-prezioak erlazio zuzenean daudenez, disko optikoetan jarritako produktuen salneurria oso interesgarria izaten da eroslearentzat. Gainera, disko optikoak gero eta gehiago saltzen ari direnez, hauen salneurriak hilez hil merkeagotzen ari dira.

Bestalde, CD ROMa non eta nola erabili behar den galderari erantzun behar zaio. CD ROMa erabili ahal izateko ondoko ekipamendua behar da:

- CD ROM irakurgailua.
- Ordenadorea.

CD ROM irakurtzeko eta erabiltzeko izan behar den tresneria merkea ikusita, bezeria potentziala handia izan daiteke. Gero eta ordenadore gehiago daude etxe edo lantegietan eta ordenadore haurerik CD ROM irakurgailua konektatzea 70.000 pta.-ko kostua, gehienez, besterik ez da.

Gaur egun, mikroinformatikari bi sistema-mota dira, batez ere, nagusi, hau da, PC bateragarriena eta Apple Macintosh-ena. Bi ordenadore-familia hauen sistema eragileak erabat desberdinak dira; nahiz eta azken urteotan fitxategi-trukaketarako bideak erraztu, bakoitzak bere *software* propioa behar du. CD ROMaren kasuan, zorionez, arazo hau gaitzertzerik badago datu-formatu gisa "High Sierra" deiturikoa erabiliz. Era honetan, disko optikoa bera Macintosh batera eta PC bateragarri batera konektatutako irakurgailuan irakurri ahal izango da.

Beraz, CD ROMeko produzitzaileek disko optikoen merkatua zabaltze-bidean dagoela kontutan hartzen badute, "High Sierra" edo antzeko formatu bateragarrien aldeko apostua egin beharko dute.

Baina, ordenadore-erabiltzaileontzat zaila al da CD ROMaren erabilpena?

Galdera honi erantzuteko, CD ROM formatuan orain arte argitaratu den entziklopediarik ezagunena den *Grolier International Encyclopedia*-ren azalpena egingo dugu. Produktu hau liburu baten tamainako pakete batean saltzen da. Paketean erabiltzailearen gida, disko optikoa eta 3" 1/2ko disketa daude.

Batez ere, hiru aurkibide nagusi daude arakatzeko. Bat artikuluen buruen arabera, beste bat hitzen arabera eta azkenik, argazkien arabera.

Artikulu-izenburuak 30.000 dira guztira eta alfabetikoki ordenaturik daude. Hitzak ere alfabetikoki ordenaturik daude eta hitz bakoitzaren ondoan azaldutako zenbakiak, hitz hori zenbat artikulutan eta zenbat alditan azaltzen den adierazten dute. Argazki eta irudiak gaika daude ordenatuta, alfabetikoki, eta zuri-beltzean zein koloretan ikus daitezke monitorean. Beraz, bilaketa aipatu edozein aurkibideren arabera egin daiteke. Baina, bilaketa hitzen arabera egiten bada, ahalmen handiko aukera bat dauka erabiltzaileak, aldi berean hitz desberdinen arabera bilaketa egitea alegia. Esate baterako "Frantzia" eta "errege" hitzak idatziz Frantziako erregeei buruz dagoen informazio guztia azalduko zaigu.

Informazioa pantailan dugunean inprimatu edo ordenadoreko disko gogorrera pasatzeko aukera dugu.

Erabilera-modu honek pantailan azaldutako mezuak jarraitzea besterik ez du eskatzen, beraz, erabileran ia zailtasunik ez dagoela esan daiteke.

Informazioaren gizartean gaudela gero eta leku gehiagotan esaten digute. Beraz, edozein ihardueratan etengabeko informazio-biltegiraketa gertatzen ari da eta aldi berean, teknologia berriei esker informazio-multzo erraldoi hauetan nabigatzea gero eta errazagoa izango da. Baina, teknologia berrien abantailaz baliaitzeko gure ohiturak eta mentalitatea berritu ditugu.

Berrikuntza honen islada gizarteko alor guztietara hedatuko da, hots, industriara, ekonomiara, kulturara, etab., eta erronka honi aurreegiteko gai ez den gizarteak zaharkituta geratzeko arriskua izango du.

Informazioak informatzeko balioko badu, gaur egun Euskal Herrian garatzen ari diren entziklopediek informazioan ez ezik bitartekoetan ere gizarte moderno eta dinamiko baten bultzatzaile eta partaide izan behar dute. Ildo honetan, CD ROMarena bukatuko ez den katea baten maila bat besterik ez da.

Amaitzeko, irakurle, CD ROMak badu desabantaila nabari bat liburu-bildumarekiko; armarioan liburu-bildumak oso itxura ederra izango duen bitartean disko konpaktuak nekez bete dezake eginkizun hori.

LUR HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

JOSU ZABALETA

Urtebete du kalean *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*-k. Orain dela ia urtebete inauguratu zuen euskal hiztegi entziklopedikoen aroa. *Jakin* aldizkariarenale honekin batera bere laugarren alea kalean izango du. Bide urratzaile izatea eman dio zoriak. Idarokizunak betetzen badira, aurki izango ditu jarraitzaileak alor honetan beronetan; ongi ikasiak bitez, bigarrenak beti baitu elurra aurrez zapaldua. Elur hori, entziklopediena eta hiztegi entziklopedikoena, aspaldi zapaldua dugu guztiok. Ez dagokit neri hemen entziklopedien eta hiztegi entziklopedikoen historia eta azterketa egitea. Historia luzea da, eta badira beste batzuk, *Jakin*-en ale honetan bertan, ikuspegi hori dutenak. Baina entziklopedien eta hiztegi entziklopedikoen tradizioak alde eta moldaera asko ditu, garai bakoitzaren eta goera bakoitzaren arabera.

ENTZIKLOPEDIEN HISTORIA ETA ZENBAIT GOGOETA

Gizonak historia duenetik, beti egin izan dira garai bakoitzeko edo jakintza-alor bakoitzeko ezagutza osoaren bildumak (liburutegiak) edo berorren laburpena egiteko ahaleginak. Liburutegi zerronda batek lotzen du, hari etengabe baten gisa, Antzin Aroa gaurko gizonarekin: Atenas, Alexandria, Antiokia, Bizantzio, Bagdad (bertan India, Asia Erdialdea eta Txinako tradizioak Sartaldekoarekin bat egiten duela), Cordoba, Ertaroko Unibertsitateak, Berpizkundea. Hainbat eta hainbat bilduma eta laburbilduma, ezagutza osoarenak edo alor jakin batzuenak, burutu dira antzinetatik gaur arte; aipamen klasikoak besterik ez egiteko: Terencio Varron (*Rerum divinarum* eta *Humanarum antiquites* eta *Disciplinarum libri IX*, K.a. I. m.), Plinio Zaharra (*Historia naturalis*, K.o. I. m.); Isidoro Sevillakoa (*Etimologiarum libri*, 622-633). Europaz bestalde, aipatzekoa da, guztien artean, Txinan Ming dinastiaren garaian XV. mendearen hasieran argitaratu zen *Yung-lo ta-tien* entziklopedia, Txinako entziklopedia handiena, bost urtez 2.000 jakitunen artean idatzia, eta 11.000 liburu hartzen dituena.

Alde eta garai bakoitzean entziklopedia eta hiztegi entziklopediko-multzo aski koherente bat sortu ohi da, beste garai eta egoera batzuetan sortu ohi denaren desberdina. Hala Espainian eta Frantzian, gaur egungo baldintzetan, elkarren antzeko entziklopediak eta hiztegi entziklopedikoak egin ohi dira, hain zuzen premiak eta baldintzak ere gisa beretsukoak dituztelako. Hainbestearino, alegia, elkarrena itzuli ere maiz egiten baitute. Aitzitik, egoera desberdinetan entziklopedia eta hiztegi entziklopediko desberdinak sortzen dira.

Entziklopedia ala hiztegi entziklopediko, bakoitzak asmo eta plan jakin bati erantzuten dio, gogoeta propio bat du oinarrian.

Entziklopedien eta hiztegi entziklopedikoen lehendabiziko bereizkuntza —Antzin Aroko entziklopediak eta modernoak banatzen dituena— Berpizkundearekin batera gertatzen da. Ordura arte jakintzaren bilduma osoa egingarri zela uste zena (Leonardo da Vinci hartu ohi da entziklopedikotzat, bere garaiko jakintzaren alor guztiak hartzen zituen azkeneko artista eta

zientzilarizat), Argien mendeaz geroztik jakintza entziklopedikoa helburu iritsi ezintzat agertu da. Zientziak, teknikak, jakintza-alor guztiek, berebiziko hedadura, ezaguera-kopuru neurrigabea, beti eta beti handituz doana, hartu dute. Dideroten eta D'Alemberten zuzendaritzapean 1751-1765 bitartean argitaratu zen *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* obran sintesi hori egin nahi izan zen, eta ahalegin horretxetatik hartuko zuen izena bera egin zen garaiak: *Entziklopedisten* garaiak.

Gaur egun saio horiek bultzatu zituzten jakintza-asmo entziklopediko horiek iritsi ezinak dira guztiz. Gaur egungo gizona bizi den gizarte teknifikatuak bi ezaugarri nagusi ditu jakintzari dagokionez: ezagutzen metaketa neurri guztiez goitikoa bate-tik, eta lan banaketa sakon bat bestetik. Gizonaren inguru-nearen ustiaketarako lanaren banaketa geroz eta sakonagoa egin da. Lana eta jakintza banatzen den ahala gizonaren osotasun-zentzua galtzeko arriskua ere are nabariagoa da.

Horrez gainera, bizi garen gizarte honen beronen konplexutasunagatik, geroz eta gauza zailagoa ari da bihurtzen, gizarte modernoaren egitura eta ikuspegi anitzak ongi samar ezagutu gabe, bertan ongi moldatzea. Geroz eta informazio gehiago behar da, geroz eta informazio seguruago eta zehatzagoa, informazio hori berori ugalduearen ugalduz lausotzeraino iluntzen duen gizarte modernoan bizitzeko.

Horregatik, entziklopediak —eta orobat hiztegi entziklopedikoak, entziklopediaren forma bat direnez— gaur duten zentzuan ez dira jakintza burutu baten laburbilduma orohartzaille, bestela baizik, beti handitzen eta beti berritzen ari den jakintza baterako atariko hastapen-gida eta jakintza-alor bakoitzaren behebarruko itsu-mutil baizik. Hain zuzen, goi-mailatara bitarteko irakaskuntza ere helburu horretaraxe ari da makurtzen geroz eta nabariago: jakintza orokorra finkatu, jakintza berezituertarako ikasketetara baino lehen jakintza orokorretan maila on samarra lortu. Espezialistak —irrizko definizioz “ia ezer ez denaz ia guztia dakiena, eta ia guztiaz ia ezer ez dakiena” esan ohi den horrek— munduaren ezaguera ahalik eta orekatuena izan dezan, bestetara etsi ezinik, gaur egungo gizonak ere

Berpizkundeko eta Argien mendeko giza irudi entziklopediko hura, osotasunezko giza irudia, baitu oraindik ere amets.

Zentzu horien guztien bidegurutzean kokatzen dira gaur egun entziklopediak: irakaskuntzaren zerbitzuko, jakintzare n hastapen-gdari, osotasunaren jakin-minaren asegarri, erre alitate guztietara adimen-sentimenak zabalik nahi dituen gizonaren osagarri.

Ikuspegi horretatik, entziklopedia eta hiztegi entziklopedikoaren arteko aldeak garrantzi txikia du. Gertaerekiko hurbilpen metodologiazko aldeak dira batipat hiztegi entziklopedikoak eta entziklopediak bereizten dituztenak. Haiek bere bakartasunean ikusten dute gertaera bakoitza; haiek jakintza alorka biltzen dituzte gertaerak. Bi ikuspegi dira, azken helburu berbera dutenak bi-biak.

Askoz gehiago bereizten ditu hiztegi entziklopedikoak bakoitzak xede duen erabiltzailearen aukerak: norentzat diren, nork erabiltzeko eginak diren. Horren ondorio dira, azken finean, hiztegi entziklopedikoen luzera eta gaien trataera.

GURE HIZTEGIRAKO GOGOETAK

Entziklopedien tradizioan, egoera desberdinetarako moldapenak izan dira. Eta zer egoera desberdinagorik, entziklopedia edo hiztegi entziklopedikorik lehendik ez dagoen hizkuntza batean, berritik hasi, eta beste hizkuntzetan direnak edo beste garai batzuetan izan direnak ongi aztertu eta haien esperientzia bildu ondoren, tradizio horri berorri jarraituz adar berri bat, gerra adar sendo bihurtu behar duena, txertatu edo ernarazi nahi izatea baino?

Bi ezaugarri nagusi ematen dizkio egoera horrek *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*-ri: batetik, euskaraz lehenengo hiztegi entziklopedikoa izatea, eta horren ondorio direnak; eta bigarrenik, euskara normalizazio —hizkuntzazko normatibizaziorako eta normalizazio sozialerako— bidean dagoen hizkuntza denez, normalizazio-bide horretan hiztegi honek joka dezakeen paper berezia.

EUSKARAZKO LEHENENGO HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

Zinez *LUR Hiztegi Entziklopedikoa* ez da euskaraz egin den lehenengo entziklopedia. Lehendik badira beste zenbait aha-lerin, azkeneko hogeitau urteotan burutuak, itzulpen edo moldapen bidez batez ere: *Mundua jakingai*, P8, etab. Lehendabiziko aldia da ordea, hiztegi trataera duela —alfabetoaren arabera hurrenkeraz—, lehentasuna testuak duela, eta itzulpen bidez izan gabe, jatorriz euskaraz bideratzen dela. Horregatik *LUR Hiztegi Entziklopedikoa* euskarazko lehenengo hiztegi entziklopedikoa dela esatea ez da batere gehiegikeria, aurrez izan diren ahaleginak ez baititu inola ere aitzindari, taxuz eta erabileraz guztiz bestelakoak zirenez.

Ia arrazoi berberarekin esan daiteke euskaraz mundu-eraguera orokor batekin, alorkako ezaguera ez den batekin, modu global batez egiten den lehenengo topaketa dela: euskararen esperientzia global bat, horrela esateak balio badu. Era guztietako gaiak, zaharrak, berriak, gure artekoak, arrotzak, batera edo hizkuntz koherentzia bat galdu gabe azaldu behar izan dira.

Joannes Leizarragari gertatzen zitzaion bezalatsu, ordea, euskara ia *vsatu gabea* aurkitu dugu hainbat eta hainbat gaitan. Horregatik hainbat eta hainbat erabaki hartu behar izan dugu, gaien aniztasunean, gai berrietan eta zaharretan, hizkuntz *erdua*ren barne-koherentzia hori ahalik eta ongien gordetzeko. Azken finean, hizkuntzaren teknolektoen, alor bakoitzeko hizkuntz erabileren arteko batasuna gutxi-asko —zuhurtasunak agintzen duen adina— zaintzea da kontua.

Egoera normal batean ez dagokio hiztegi entziklopediko bati jakintzaren alor batean edo bestean aitzindari izatea, egingdako aurrerapenen biltzaile izatea baizik. Baina gertatzen da —hizkuntza txikietan edo *vsatu gabeetan* batez ere— jakintzaren alor baten edo besteren zabalkundeetan aitzindari izatea, eta jakintza-alor horren adierazpenerako behar diren hizkuntz baliabideen sortzaile izatea. Bi mutur horien artean —hiztegi entziklopedikoaren egilea gai guztietan testu-masa handi batean oinarriturik zabaltzaile soil izaten den egoera, batetik, eta lehen testu sortzailea den egoera bestetik— era

askotako egoerak aurkitzen dira, bakoitzean bere gisako hizkuntz koherentzia eratzen dena. Gauza ezaguna da, adibidez, Fisikako eta Kimikako hiztegiek elkarrekin lotura estua badute ere, errusieraren historian bi jatorri, elkarren oso desberdina izan dituztela; horren ondorioz Fisikako lehen testuak oso joera garbizale bati jarraiki egin zirenez eta halaxe zabaldu zirenez, jatorrizko errusierazko hitzen gainean moldatua da alor horretako hiztegia ere; Kimikari dagokionean, aldiz, atzerriko hizkuntzetako maileguz betea dago hiztegia. Eta hala ere ezin esan daiteke errusierak hizkuntz koherentziarik ez duenik alor horietan; erabilera zabala eta finkatua duen hizkuntza orok bezalaxe, kanpotiko eraginak bereturik baititu.

Euskararen une historikoaren, euskarak gaur egun duen egoeraren arabera definitu nahi izan dugu guk ere geure koherentzi kontzeptua. Ukazioz gehiago, gainera, baieztapenez baino. Alegia, hizkuntza bat hedatua denean, gizarte oso baten hizkuntza denean, gizartearen aldakuntzarekin batera gertatzen da hizkuntzaren aldaketa ere. Errusiako herriak errusieraz hitz egiten duenean, eta bertan Kimikaren irakaskuntza hedatzeko Kimikaren azalpenetarako hizkera maileguz osatzen denean, errusiera ez da askorik aldatzen, eta batez ere ez da galbidean jartzen, edo gutxienez ez zaio galbidea ekar diezaiokeen oztoporik jartzen. Guk, *LUR Hiztegi Entziklopedikoa* egiten dihardugunok, galdera horixe egin izan diogu geure buruari. Zer gertatuko litzateke euskaraz kasu horretan beroretan? Eta euskarari dagokionez oso bestelako baldintzak dituela iritzi diogu beti.

Euskararen ahulezi egoerak, hain zuzen, hiru ikuspegi ditu, eta hiruek baldintzatzen dute gure iharduera —hiztegi entziklopedikoa egitea, oraingo honetan— zinez euskaraz baliatzen den beste edozein iharduera —literaturgintza, komunikabideak, etab.— baldintzatzen dituen bezalaxe:

- Euskararen diglosi egoera.
- Euskara oraindik erabat arautu gabe egotea.
- Euskararen erabilera soziala mugatua izatea.

Hiru ikuspegi hauetan lehenengo biek hizkuntz ereduaren aukera eta hizkuntz ereduarekiko jarrera baldintzatu digute batez ere.

DIGLOSIA GAINDITZEA

Hiztegi entziklopediko orohartzaile bat definizioz da diglosiaren gainditzaille. Ez da, jakina, bera bakarrik, euskarak duen diglosi egoeraren gainditzaille, diglosia gainditzeko prozesu baten kate maila bat baizik, bere garrantzia duen kate maila, zalantzarik gabe. Hain zuzen, hizkuntzen erabilera mezuen eta komunikazio-egoeraren arabera banatzea baldin bada diglosia, eta diglosiazko egoera horretan mendeko edo bigarren mailako den hizkuntzak erabilera-eremu estu-laburragoa badu, entziklopediaren edo hiztegi entziklopedikoaren beraren lehengo tasunak —orohartzaile izateak— muga horren kontra jokutzen du. Zentzu horretan hiztegi entziklopedikoen argitalpena, edo argitalpen hori hastea, diglosia gainditzeko prozesuan urrats handi baten sintoma eta beste loraldi baterako atea izan ohi da. Zenbait hiztegiren patuaren partaide izaten dira horretan hiztegi entziklopedikoak ere. Hala, adibide bat jartzeko, Butros al-Bustanik XIX. mendean arabierazko hiztegi entziklopedikoa argitaratu zuenean, arabiera modernoaren loraldiaren hasiera izan zela esan daiteke.

Diglosiaren gainditze-prozesu horren historia euskararen berreskuratzeko-prozesuaren historia bera da; euskara erabilera-alar berrietara zabaltzen hasi zen une berean izan zuen berak ere hasiera. Lehendabizi euskara irakaskuntzan sartzen hasi zen, geroago komunikabideetara (liburu, aldizkari, egunkari, telebista...), administraziora, goi-ikasketetara zabalduz joan da. Hutsune asko ditu oraindik prozesu horrek, eta ez da guztiz beteko, seguruenera, euskararen erabilera soziala ere normaltzen den arte.

EUSKARA ORAINDIK ARAUTU GABE EGOTEA

Euskara berreskuratzeko ahaleginetan, azken hogeitahogei bost urte hauetan batez ere, euskara bera ere alor berrietara, mezu berrietara, egokituz joan da; egokitze hori ez da, ordea, marra zuzena izan, ez beti neurri berean gertatu; geldiuneak eta jauziak izan dira, aurrerantz, eta alboetarantz. Hizkuntz

eredu bat baino gehiago proposatu izan dira (euskaraz adierazten ez ziren alorretan batez ere: zientzietan, administrazioan, komunikabideetan...), eta ez dute guztiek zori berbera izan, eta ez dute orain bertan ere. Une batean hizkuntz eredu aurreratutzat hartu izan dena, neurri batean behintzat, gaitzetsi beharra edo gaitzestea ekarri du hurrengo pausoak. Dialektikaren kontuak dira.

Zenbaitetan, hala ere, proposatu izan diren hizkuntz ereduak euskararen normalizazioan ezinbestez protagonismo handia duen gizarte-sektore edo sektore euskaldun batengan izan dute onespén handiena (euskaldun berrien artean), hizkuntz eredu horiek diglosi egoeran hizkuntza nagusi den gaztelaniaren kalkoz guztiz kutsaturik zeudenean batez ere. Denok ezagutzen ditugu huts egindako ahaleginak, eskoletako testugintzan, telebistan eta administrazioeko hizkeran batez ere.

Atzera-aurrera, hutsegin-asmatu horiek guztiak ez dira inoren erru, gure artean egin den ahaleginean ezinbesteko gertara baizik. Zaila da —eta ez dugu lortu— euskara alor berrietara modu koherente batez zabaltzea; eta euskararen erabiltzaileari hizkuntz eredu desberdin bat baino gehiagotara egokitzeko eskatu zaio: gehiegizko moldagaitasuna, aldi berean ohitura berri —hizkuntz ohitura berri— gehiegi hartu beharra. Urte hauetan guztietan hizkuntzari dagokionez euskal idazleen eta erabiltzaileen artean izan diren adostu ezinek eta tirandurek berek erakusten dute hainbatetan bidea erratua zena.

Horregatik, *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*-ren erredakzioaren eta zuzenketaren ardura izan duen taldeak ahalegin berezia egin du hizkuntz eredu koherente bat taxutzeko, euskal literaturako klasikoan, hizkuntza mintzatuaren, itzulpen-teoriaran eta praktikaren erakutsien —aipatu hutsegite askok itzulpenean (zeharkakoa bada ere) baitu jatorria eta gure ahalegin honetan ere, euskarazko lehenengo hiztegi entziklopedikoa denez informazioaren jatorria beste hizkuntzetan baitugu— eta horretarako berariaz antolatu dugun zuzentzaile-talde batean oinarritu gara. Zuzentzaile talde hori Enrike Knörr, Beñat Oihartzabal, Pello Salaburu eta Ibon Sarasola euskaltzainek osatzen dute. Enrike Knörr Euskaltzaindian izen berezien idazkeraz arduratzen den batzordearen ardura-

duna da. Beñat Oihartzabalek, Ipar Euskal Herriko idazle eta euskaltzain denez, erredakzioak emandako testuan Iparraldeko euskaldunentzat izan litezkeen gogorkeriak begiratu eta zuzentzeko ardura du. Pello Salaburu, Euskaltzaindiaren Gramatika Sailaren buru da. Ibon Sarasolak bere *Hiztegi Araue-mailea*-n eta beste hainbat hitzaldi eta argitalpenetan euskarazko hizkuntz eredu garbiago bat erabili beharra azaldu izan du.

Ahalegin hori zientziaren eta teknikaren alorretan egin dugu batez ere, alor horietan iruditzen baitzaigu dagoela euskarazko testuen artean ereduaren barrekiadura eta ezadostasun handiena, eta orobat gaztelaniarekiko —batez ere— mendekotasun eta interferentzi maila handiena. Horren guztiaren aitzakia gisa, arrazoi baino gehiago, hizkuntza teknikoaren zehaztasun eta berezitasun ia erlijiozko bat landu eta predikatu izan da. Guk, ordea, Asimov-ekin sinetsi dugu: “Inoiz horrelako testu bat (zabalkundezkoa) irakurri eta ulertzen ez badut, inoiz ere ez dut pentsatzen neure ezjakintasunagatik gertatzen zaidanik, idazleak berak idazketarako prestamenik ez duelako edo ideietan nahasmendu handia duelako baizik, edo biengatik batera mai-zenik”.

EUSKARAREN ERABILERA SOZIAL MUGATUA

Euskararen normalizazioan diglosi egoera belaunaldi gazteekin, adin gazteenetan, konponduz doala dirudien bezala, erabilera bera ere adin horietan berorietan zabalduz doala ematen du. Esan daiteke, bidenabar, belaunaldi gazteen artean duela eragin gutxien egoera diglosikoak, edo hala ez bada pertsona larrien artean ez bezala gertatzen dela diglosia.

Horrek guztiak hiztegi entziklopediko hau gehienbat irakaskuntzari begira burutzeran eraman gaitu. Bestela ere hiztegi entziklopediko gehienak irakaskuntzarako bideratuak izan ohi dira, baina ez da horrela nahitaez. Batzuk zuzenean irakaskuntzaren lagungarri izateko prestatuak izaten dira, baina beste batzuek askoz ere ikuspegi zabalagoa izan ohi dute.

Euskarazko irakaskuntzak izan duen zabalkundearekin ere, ordea, irakaskuntza horrek behar-beharrezkoa duen tresna bat falta zuen orain arte: informazio-iturri zabal bat, irakaskuntzako gaiak eta bestelakoak euskaraz azalduko zituen. Horrelakorik ezean, izan ere, beste hizkuntza batzuetan idatzitako iturburuetera (frantses edo gaztelaniazkoetara) jotzera beharturik zegoen ikaslea, eta iharduera horretan inolako prestamenik gabe itzultzaile izatera. Gauza jakina da prestamenik gabeko itzultzailea hizkuntz interferentziatarako biderik zabalen eta oparoena dela. Guk, ordea, belaunaldi oso bat hazi dugu euskarazko irakaskuntzan nolabaiteko itzultzaile. Euskararen normalizazioa lortuko bada, iharduera hori nahitaez dago moztu beharra; euskaraz ahalik eta autonomia handiena behar da izan informazio-iturri dagokienean.

Hala ere, lehen helburua irakaskuntza badu ere, hiztegi honen xedea ez da horretan gelditzen, hiztegi entziklopediko guztiak bezala, informazio anitzetako lehen sarrera eta orientabidea nahi duen guztiarentzat da erabilgarri.

HIZTEGIAREN BIDERATZEA

Orain arteko gogoeta guztiak *LUR Hiztegi Entziklopedikoa*-ren egiturari eta eginkizunari buruz joan dira. Azkenekoa —aurrenekoa behar lukeena— beti izaten da puntu bera: finantzabidea.

Hiztegi honek bere egileen artean duen egitura osoa (erredakzio, erredakzio laguntzaile, zuzentzaile, marrazkilari, diseinu, jestio, etab.; berrogei pertsonatik gora guztira) nekez antola daiteke egitura sendorik gabe, eta erabiltzaileen aldetik erantzun azkarrik gabe.

Orain dela ia bederatzi urte gisa honetako hiztegi bat egiteko lehenengo taldea antolatu zenean, eta gero honelako ahalegin honi eusteko finantzabiderik garai hartan ez zela etsita garai hobeak iritsi arte alde batera utzi zenean, ez zen inola ere uste ez lana honenbestekoa zenik, ez izan duen erantzuna izango zuenik.

Zeren Euskal Herriko milaka pertsona baititu lagun hiztegi honek. Zinez esan daiteke herri-ekimena izan dela hiztegi honen aurrerabidea: zazpi mila eta seiehun pertsona dagoeneko Euskal Herri osoan zehar, egunez egun ugalduz doazenak. Laguntzaile bakarrak, hiztegi hau herriko jendearen beste inoren laguntzarik gabe jaio delako, honelako ahaleginak euskararen eta euskal kulturaren etorkizunerako izan dezakeen, eta zalantzarik gabe izango duen, eraginaren jakitun diren euskaldunen laguntzarekin hain zuzen. Ez da lehenengo aldia euskal hiztegiak erakunde publikoen laguntzarik gabe burutzen direna: Aizkibelen hiztegi handiak atzean duen harpidedun-zerrenda dakarkit gogora hiztegi honen harpidedunen zerrendak; bi alderekin: oraingo honetan hiztegi honen zerrenda, harena bezala kondez, jeneralez, diputatuz edo artziprestez eta erretorez osatua izan ordez, jende xehez dagoela osatua, batetik; eta bestetik, zerrenda hau askoz ere luzeagoa dela harena baino, garaiari dagokion bezala.

HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

INAKI IRAZABALBEITIA

Azken urteotan garapen izugarria izan du euskal irakas-materialaren produkzioak. Ikastoletan haurrak irakaskuntza euskaraz hartzen hasi ziren une beretik, berori osoa eta egokia izateko euskarazko bitarteko teknikoak, testuliburuak alegia, behar zirela nabarmena izan zen. Hainbat urtetan ikastolako haurrek irakasleek emandako apunteak edota gaztelaniazko testu-liburuak erabili behar izan zituzten neurri handi batean. Dena den, pixkanaka eta zenbait talde eta argitaletxemesfortzuari esker lehen eta bigarren mailako irakaskuntzarako gero eta testuliburu gehiago kaleratu ziren. Gainera, duela hamabi bat urtetik hona, euskarazko irakas-materialaren produkzioan iraultza modukoa gertatu da eta sortu eta kaleratutako euskarazko irakasmateriala makina

bat aldiz biderkatu da, euskal lantalde eta argitaldarek EIMA programaren laguntzaz eginiko ahalegin handiari esker.

Gaur egun, lehen eta bigarren mailako irakaskuntzan euskarazko testuliburuaren premiarik larrienak ia osorik beteta daudela esan daiteke, erreformarako materiala oraindik osatzen ari bada ere.

Alabaina, euskarazko irakasmaterialaren eskaintzan hutsune nabarmenak somatzen dira oraindik. Material osagarrian dago hutsunerik handiena. Euskal ikasleek badute ikasteko testuliburua baina ikasitakoa sakontzeko edo lan bat egiteko informazio gehigarria behar dutenean, erdarazko iturrietara joan behar izaten dute maiz, euskarak anitz arlo oraindik material osagarritz estali ez dituelako.

Elhuyar Kultur Elkartekook irakaskuntzarako material osagarriaren premia konturatu ginen aspaldi. Izan ere, behar horren zati bat betetzeko, hezkuntz bideo eta *software*-aren produkzioari ere ekin diogu azken urteotan.

Irakaskuntzarako material osagarriaren artean kontsultarako materiala oinarrizkoa da zalantzarik gabe. Entziklopedia da horietako bat. Beraz, euskarazko material osagarri berria garatzeko unean, argi eta garbi ikusi genuen Elhuyarren, duela lauzpabost urte, euskarazko entziklopedia bat egitearen beharra. Horrela, *Hiztegi Entziklopedikoa* egitearen asmoa sortu zen.

Horrelako lan bat aurrera eramateak berezko zailtasunak dauzka, lanaren konplexutasunari zor zaizkionak eta euskarari bereziki dagozkionak: euskara normalkuntz bidean egotea, alde batetik, eta arazo ekonomikoak, bestetik.

Hizkuntzaren normalizazio-arazoak ahalegin txiki bat eginenez gainditzeko modukoak ikusi genituen hasiera-hasieratik. Entziklopediaren prestaketa-lanean ihardun behar zuen taldearen finantzazioa ikusi zen hastapenetik gainditu beharreko langa altuenetakoa. Izan ere, lehen hurbilpenean, lantaldea martxan izateko 60 bat milioi pezeta (3 milioi libera) behar izango zela aurrikusi zen.

Lehenik eta behin, Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Turismo Saileko Euskararen sustapenerako zuzendaritzara, Josu Legarreta jaunarengana prezeski, jo genuen gure proiektua aurkeztera. Berak abegikor hartu gintuen eta asmoa oso egokia iru-

ditu zitzaion. Gure proposamena arretaz eta interesez aztertzeke konpromezua hartu zuen halaber. Lehen bilera hari beste batzuk jarraitu zitzaizkion eta azkenik, 1990eko maiatzaren 15ean Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Turismo sailburuak, Joseba Arregi jaunak eta Elhuyar Kultur Elkarteko zuzendariak, Andoni Sagarna jaunak, hitzarmen bat sinatu zuten *Hiztegi Entziklopedikoa* garatzeko. Zinez eskertzen dugu Kultura eta Turismo Sailaren laguntza.

Alabaina, hasierako diru-aurrikuspenak murriz gertatu dira lanean hasi garenean, kostuen kalkulua egin zenean lanaren benetako neurriaren tamaina ez genuelako batipat. Horrexegatik, beste ate batzuk ere jo ditugu diru-laguntza bila eta Europako Elkartearena zabalik aurkitu dugu, bertatik 6,5 milioi pezeta (325 mila libera) jaso ditugularik.

EDUKINA ETA MAILA

Hiztegi Entziklopedikoa euskarazko irakaskuntz zentruetan diharduten ikasleei zuzendua dago batipat, baina edozeinek kontsulta-liburu moduan ere erabil dezake. Entziklopediak bigarren mailako irakaskuntzan (BBB, LH eta UBI) ari diren ikasle arruntek behar duten *background* kulturala hartu nahi izango luke bere baitan; eguneroko ikaskuntz prozesuan sortzen zaizkien zalantzak argitzeko edota ikasgelan azaltzeko idazlanik egin behar dutenean informazioa aurkitzeko tresna izan nahiko luke, alegia. Bestalde entziklopediak orokorra izan nahi duenez, eguneroko bizitzako hitz arruntak eta jakintza-gai espezifikoetako hitzak ditu sarrera moduan.

Entziklopediak guztira 90.000 mila sarreraburu eta 7.000 azpisarrera izango ditu gutxi gorabehera. Sarrera hauen artean hiztegi arruntetan aurki daitezkeenetatik at, geografi izenak, biografiak, gertaera historikoak, fenomeno zientifikoak, pertsonaia mitikoak, artelanen izenburua, etab., biltzen dira. Sarreraburuetatik, 26.000 toki eta pertsona-izenak dira eta 64.000 lexiko-sarrerak. Alderdi grafikoa bereziki zainduta dago eta 3.000 iruditik gora ditu: 2.500 argazki eta marrazki, 100 taula eta 350 mapa. Informazio guztia 1.600 orrialde inguruko liburu batean bilduko da.

LAN-PROZEDURA

Entziklopediaren proiektua aurrera eramateko lau urrats nagusi ikusten ditugu:

- *Proiektuaren definizioa eta oinarritzko materiala.* Lehenik eta behin, buruan geneukan entziklopediak zehatz-mehatz nolakoak behar zuen aztertu genuen, zenbat sarrera, nolakoak, zenbat irudi, etab., hain justu. Horretarako merkatuan zeuden maila bereko erdarazko hainbat hiztegi entziklopediko miatu genituen, *El Pequeño Espasa*, *Le Petit Larousse Illustré*, *Der Brockhaus in einem band* eta *The Cambridge Encyclopedia*, besteak beste. Adibidez, azterketa horretatik entziklopedian zein toponimo eta zenbat sartu deliberatzeko gutxi gorabeherako irizpidea finkatu ahal izan genuen.

Halaber, entziklopediari zuzen-zuzenean ekin aitzin, hainbat oinarritzko lan egin behar zela ohartu ginen. Horien artean exonimoen euskarazko forma emateko irizpideak lantzea izan da pisutsuena. Lan horien frutu bi liburu mardul, *Munduko leku-izenak* eta *Munduko pertsona-izenak* izenekoak, eta makina bat barne-txosten izan dira. Gainera, oinarritzko lan horien artean azpiegitura informatikoaren diseinu eta garapena ezin dira bazter utzi. Izan ere, Apple Macintosh-eko *Laugarren Dimentsioa* datu-basea oinarritzat hartuta gure beharrei zuzenki lotutako datu-base espezifikoki bi gertatu ditugu, onomastikari lotutakoa lehena eta lexikoari bigarrena. Paratutako datu-baseak definizio eta zuzenketa-lanak errazteaz landa, testuaren maketazioa eta konposizioa ere nahikoa automatikoki egitea ahalbidetuko du. Datu-basean fitxa bakoitzean automatikoki jarritako kodeen bidez, testu-konposiziorako programak, *QuarkXPress*-ek hain zuzen, karaktereen ezaugarri desberdinak (letra-tipoa eta estiloa, gorputza...) uler ditzan jadetsi da. Beraz, maketatzailerak ez ditu testuaren ezaugarriak jarri behar izango, jadanik definituak etorriko baitzaizkio, horrek denbora asko irabaztea ekarriko duelarik.

- *Sarrerak aukeratzea.* Urrats honetan entziklopedia osatuko duten sarrerak aukeratu dira. Bi atal nagusi daude: alde bategatik lexikoa, arrunta zein teknikoa, eta bestetik onomastika.

Onomastika-ataleko sarrerak hautatzeko, aldez aurretik eginiko erdarazko entziklopedien azterketa-lana funtsezkoa

izan da, hark mugatu duelako zer sartu eta zer ez. Dena den, Euskal Herriko sarrerak aukeratzeko unean irizpide orokorrek kontutan hartu badira ere, beste irizpide konketuago batzuk ere erabili dira, gure herriari buruzko datuak xehe-xehe ematea ahalbidetu dutenak.

Lexiko-atalean, lexiko arrunta eta lexiko berezitua desberdindu behar dira. Lexiko arrunta aukeratzeko unean orain arte argitaratutako euskal hiztegietan oinarritu gara, baina iturri horietan ez dagerren lexiko hiritartu berria (magdalena, klinex...) biltzeko aparteko ahalengina egin dugu. Usatutako iturri nagusiak hauek izan dira: *Hiztegia 2000*, UZEIk egindako 200 testuliburuaren hustuketa, *Diccionario Retana de autoridades del euskara*, *Orotariko Euskal Hiztegia* eta *Hauta-lanerako Euskal Hiztegia*.

Lexiko berezitua aukeratzeko, alde batetik UZEIk, Elhuyarrek eta beste hainbatek (Ignacio Garmendiaren *Irudidun itxas-iztegia* esaterako) azken urteotan eginiko hiztegiak erabili dira eta bestetik, hainbat alorretako adituei beren alorreko hitz oinarritzkoekin zerrendak egin zitzaizen eskatu zitzaizen. Adituei hitz-kopuru mugatua eta aukeraketa-irizpide batzuk eman zitzaizkien. Gainera, zenbait alorretan, hiztegi militarrean edo aeronautikan, erdarazko hiztegi edo liburuak hustu egin dira eta erdietsitako hitzei euskarazko forma eman zaie.

- *Sarrerak definitzea*. Hirugarren urrats honek prozesu osoaren zatirik handiena hartzen du noski. Erredaktore desberdinek informazioa ahalik eta modurik homogenoenean eman dezaten lortzeko, estilo-liburu bi idatzi ziren lehen-lehenik, bata lexiko atalerako eta onomastikarako bestea.

Gainera, fase honetan zuzenketak, estilistikoak zein hizkuntzazkoak, garrantzi eta pisu berezia izaten ari dira. Hiztegi entziklopedikoaren zirkularitaterik handiena erdietsi nahi da, hots, definizioetan definitu gabeko terminorik ez erabiltzea.

- *Diseinu grafikoa eta maketa*. *Hiztegi Entziklopedikoa*-n pisu berezia eman gura zaio alderdi grafikoari. Horregatik, kartografia egoki eta argi baten bila ibili gara eta horrek lanaren bukaera-epea luzatzea ekarri du. Gainera, entziklopediarantzat bereziki landutako ehun bat kolorezko marrazki enkaragatu dira.

Maketa lantzeko unean orrialdearen estetika eta irakurgarritasuna bateratu nahi izan dira, batez ere letra-tamaina oso txikia izango dela kontutan harturik (sarreraburua **bookman 7** eta testua ^{palatino 6}). Hainbat saio egin ostean, testua hiru zutabetan banatuko da, kaxa 150 × 215 mm-koa izango delarik.

LANTALDEA

Bukatzeko eta ez garrantzi txikia duelako, lana egiten ari den lantaldeaz mintzatuko gara. Hiztegi entziklopediko bat erre-daktatzeko lantalde aditua izatea zeharo beharrezkoa da. Horrexegatik, Elhuyarren horretan saiatu gara eta lortu egin dugula uste dut. Izan ere, Elhuyarreko aspaldiko lankideei batu zaizkien berriak taldeak dituen hutsuneetako batzuk, natur eta giza zientziak esaterako, betetzera etorri dira.

Hiztegi Entziklopedikoa-k hamabi erredaktore izan ditu: lau euskal filologo, bina kimikari eta pedagogo, eta kazetari, perito, maistra eta ingeles filologo bana. Hauei sistema informatikoa garatu duen informatikaria gaineratu behar zaie.

Bestetik, lanaren kalitatea bermatuko duen Aholku-batzordea aipatu behar da. Batzordea gutxi gorabehera hilean behin lantaldearekin elkartzen da eta bilera horietan hiztegi entziklopedikoa garatzeko irizpide linguistikoak eta edukina eztabaidatzen dira. Pertsonok osatzen dute Aholku-batzordea: Kepa Altonaga, Dionisio Amundarain, Miren Azkarate, Xarles Bidegain, Jose Mari Elortza, Jose Antonio Mujika, Andoni Sagarna, Ibon Sarasola eta Mikel Zalbide.

Ez beza irakurleak pentsa *Hiztegi Entziklopedikoa* lan solte edo deslata denik, guztiz bestela, garapen entziklopediko oso baten oinarri eta abiapuntu izateko helburuarekin jaio zen. Bere kabuz edo beste lantalde batzuen partaidetzarekin Elhuyar Kultur Elkartek euskal entziklopedigintzan gogoz eta tinko iharduteko asmorik irmoena du.

EUSENOR: EUSKAL ENTZIKLOPEDIA OROKORRA

Kultur eta argitalpen-proiektua

PAULO AGIRREBALTZATEGI

zen aski berria da EUSENOR Euskal Kulturaren alorrean: *Euskal Entziklopedia Orokorra* ren ordez dagoen akronimoa. Urtetan landutako proiektu kultural eta enpresa editorial berri baten izena da. 1991ren azken aldera eraiki zen EUSENOR, S.A. enpresa, izen bereko proiektua bultzatzeko eta eragiteko. Ordutik igaro den urtebete honetan hainbat harrera zabaltzeko erakunde kultural, sozial, finantzario eta publikoekin, proiektuak antzatu euskarritza eta partaidetza soziala eta finantzarioa zabaltzeko. Horiek artikulatzeko sortu berria da Fundazio berezia, non partaide baita dagoeneko hainbat erakunde publiko eta pribatu.

Gaur egun martxan dago EUSENORen programa. Lehen obra entziklopedikoak bideratuak eta nahikoa landuak ditu. Datozen hilabeteotan kaleratuko du zenbait hiztegi entziklopediko. (Horien berri zenbaki honetan bertan aurki dezake irakurleak).

EUSENOR proiektua, ordea, zabala eta luzera begirakoa da, berez, ikuspegi kultural-editorialari dagokionez. Enpresa berriaren bizitza ere denboraz mugagabekotzat hartzen da, horren helburua ez delako obra entziklopediko edo erreferentziatzko jakin batzuk argitaratzea bakarrik, eta bai euskal kulturagintzan, komunikazio-alorrean eta hezkuntz sisteman aurrera begira kontu handikoa izango den dokumentazio, kontsulta eta heziera entziklopedikorako baliabideak eskaintzea, horretarako datu entziklopedikoen banku espezifikoak eratuz. Horren barruan aurreneko hamabi urtetako helmuga konkretua —EUSENA edo *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren lehen edizioa burutzekoa— proiektuaren oinarritzko fasea besterik ez da izango.

Honela dago laburbildua 300 orrialdeko txostenean proiektuaren muina: “Proiektu kultural-editorial zabal eta irekitzat hartzen dugu hemen Euskal Entziklopedia Orokorra (EUSENOR), eta ez halako produktu edo obra jakintzat (liburu banako nahiz liburu-bildumatzat) bakarrik. Beste eratara esanda, ‘obra kultural-editoriala’ (‘ouvrage’, ‘work’) da funtsean eta aurrenik EUSENOR, liburu jakin bat edo liburu-bilduma baino lehenago; gainera, helburu horretarako etxea edo zentrua izango da: Entziklopedi etxea”. (*Euskal Entziklopedia Orokorra-EUSENOR. Proiektua*, 69. or.). Burutuko duen entziklopedi lana eta argitaratuko dituen obra entziklopediko eta erreferentziatzkoak (berezi kontsulta-obrak), ekintza kultural zabalagoaren barruan kokatzen ditu.

Entziklopedia (eta entziklopedikoa) kontzeptuen funtsean, gizadiak historian zehar eta kultura guztietan metatu dituen jakintzen “biltegia” (bankua) dago; ezagutzen (historiaren, zientzien, tekniken, arteen, etab.en) ikuspegi orokorra eta unibertsala nabarmentzen du. Entziklopedia orokor-unibertsalaren ametsa jakintzen arbola zabalaren panorama agertzea edo altxor ugariaren bilduma (bildumena) eskaintzea da —horrelako obrak hainbat liburukitako bildumak izan ohi dira, hain zuzen ere .

Badirudi garaia heldua dela —*heldu* hitzaren hiru adiera nagusietan— Euskal Herritik, euskal kulturatik eta euskaratik helburu handi horietara begiratzeko eta bidea irekitzeko, jokatu beharreko apostuak jokatuz: uste eta konfiantza sendoz, horiek irabazteko nahikoa indar badela, eta hauek inguratu eta bateratzeko gaitasunik eta borondaterik ere bai. Funts-funtsean Euskal Kulturaren irekitasunaren eta Euskararen modernotasunaren proba igaro beharko du abiaburutik euskal entziklopedia orokor-unibertsalak; horien adierazgarria izango da, helburua lortzean.

Idazlan honetan EUSENOR proiektu editorial osoaren eta enpresaren ezaugarriak eta funtsezko filosofia agertuko ditugu, eta bereziki *Euskal Entziklopedia Nagusia* izeneko obraren diseinua azalduko dugu.

PROIEKTU EDITORIALA: ENTZIKLOPEDIGINTZA

Entziklopedi lanerako proiektu editoriala da zuzenean EUSENOR. Adiera zabalez ulertuta dago hemen entziklopedigintza, maila eta mota ezberdinetako entziklopediak ez ezik, bestelako erreferentziazko materialak eta obrak ere, entziklopedi lanerakin guztiz edo aski lotuta daudenak, bere alorreko izango dituelako eta programan sartuak dituelako. Bestalde, entziklopedi-*gintza* edo lana bera nabarmendu nahi dugu, entziklopediazko eta erreferentziazko produktu konkretuen edo “lanan” aurretik, horixe dagoelako EUSENOR proiektuaren eta programaren funtsean.

Entziklopediaren ulermotua bera dago tartean: Zer da funtsean entziklopedia? Zer da entziklopedigintza gaurko baliabide elektronikoen eta informatikoen arabera?

ENTZIKLOPEDIA: LIBURUA, FITXATEGIA, DATU-BANKUA

Entziklopediaren kontzeptu filosofikoaren eta produktu komertzialaren artean entziklopediaren lan-prozesu eta metodo luzea eta konplexua dago. Eskutara daukazu entziklopedia

liburu horren atzean zer dagoen eta horretara iristeko zein bide egin den ezagutzea jakingarria da, liburuaren beraren baliabideak ere hobeto ezagutzeko.

Baina besterik dago garrantzizkoagorik etorkizuneko entziklopedi mundurako: informatikak eskaintzen dituen baliabideek entziklopedi lanaren metodoak erraztu eta produktua aberastu ez ezik, entziklopediaren egileen eta erabiltzaileen arteko komunikazioa bidera dezakete, entziklopedigintzaren prozesua bera beronen fase eta forma ezberdinetan kontsultarako erabiltzailearen esku ipiniz.

Liburua

Lehen definizio batez, produktu bibliografikoetako bat da entziklopedia: kontsulta edo erreferentzi liburua. Bertan era metodikoz eta sintetikoz bildu eta azaldu ohi dira aukeraturiko eta mugaturiko alorreko gaiak eta ezagutzak, artikulua ugari-tan banatuta eta horien sarrera gisa ematen diren epigrafeen arabera ordenatuta (gaur egun normalean alfabetoaren arabera).

Oro har, hiru egiteko nagusi bete ohi ditu entziklopedia alfabetikoak: a) Datuen edo gertakariren bati buruzko zalan-tza edo galdera puntuala sortzean, erantzun bizkorra eskura jartzea; b) Bestelako liburu edo irakurgaiak sistematikoki sakontzeko edo zabaltzeko erreferentziako osagarriak eskaintzea (eskolako ikasleek beren ariketetarako erabili ohi dute horrela entziklopedia); c) Jakingai ezberdinei buruz funtsezko ikuspegi orokorra eta azalpen sintetikoa baina globala ematea.

Alorraren arabera, entziklopedia *orokor-unibertsalak* egon ohi dira, kultura guztietako eta garai guztietako giza ezagutza “guztiak” nolabaiteko *corpus* organikora bildu —laburbildu— nahi dituen; entziklopedia *sektorialak* (Filosofia, Fisika, Musika, Arte, Adibidez), jakintza edo alor jakin bateko kontzeptuak eta gaiak oro har azaltzen dituztenak; entziklopedia *partikular, erregional edo nazionalak* (Euskal Herria, Japonia, e.b.), nazio, herrialde edo eskualde jakin bati buruzko ezagutzak, berriak eta gaiak “osotasunez” eskaintzen dituztenak.

“Guztitasuna”, orokortasuna, unibertsaltasuna, osotasuna: edozein entziklopediaren ametsa da, bakoitzak bere alorrean bete nahi lukeena. Inolako entziklopediak ez dauka ezagutza guztiak biltzerik eta banatzerik. Tasun horiek “globalaren” edo “jeneralaren” adieraren arabera hartu behar dira entziklopedigintzaren praktikan, ez osotasunarenean.

Fitxategia

Kontsultatzeko nahiz irakurtzeko liburu-formaz argitaraturiko entziklopediaren atzean datu-piloaren biltegia dago; sarritan horren parte edo bildumaren bat besterik ez da liburuan argitaratutakoa. Datu-biltegiak fitxategi zatikatu eta agortezinaren itxura eduki ohi du normalean: fitxa bana informazio-unitate bakoitzarentzat: artikulua, argazkia, etab. Entziklopedi etxe handi trandizionalen batera —material entziklopedikoak “eskuz” lantzen dituenara— bisita egin besterik ez dago, bertako fitxategi-mendiak ikusi ahal izateko. Eskuetan erabil dezakegun entziklopedia liburuaren azpian, beraz, fitxategi-formako entziklopedia dago, etengabe berrituz, handituz eta aldatuz doana, obra bizia bada behintzat, hau da, hura eguneratzeko eta edizio berriak egiteko asmoa baldin badago (entziklopediaren balio oso kontutan hartzeoetako bat, obra “bizia” ala “hila” izatea da).

Erredakziokoa izan gabe edo barrutik entziklopediaren lana ezagutu ezean, oso nekeza da fitxategi horiek kontsultatzea; eta normalean kanpokoak ez du izaten horietarako sarbiderik. Entziklopediaren atzean dauden iturriak eta fitxagian egon daitekeen hainbat informazio eskuraezineko gertatzen zaizkio bada obraren erabiltzaileari.

Datu-bankua

Elektronikak eta informatikak baliabide handiak eta sistema berriak eskaini dituzte fitxategi entziklopedikoak antolatzeko eta horietako informazio-unitateak eta datuak ordentatzeko, horiek elkarrekin lotzeko eta erabiltzaileari eskaintzeko, datu-base informatizatuan sartu eta egituratu ondo-

ren. Entziklopedi lanaren azpian biltegi entziklopediko edo datu-banku informatizatua dago orduan; bertara biltzen dira eta bertan eratzen dira berri eta unitate entziklopediko guztiak; bertatik atera ahal izango dira programaturiko material, produktu edo obra entziklopedikoak eta erreferentziazkoak. Funts-funtsean datu-banku entziklopedikoa bera da entziklopediaren oinarritzko kontzeptua entziklopedigintza informatizatuan.

Entziklopedia “basikoaren” (datu-base informatizuaren) kontzeptzio horrek bide berriak eskaintzen ditu etengabeko entziklopedi lana erabiltzailearen eskuetan ipintzean ere: informatikak eskain ditzakeen komunikazio-sistemak erabiliz. Entziklopediaren edizioak eta argitaratzeak zentzu, dinamismo eta forma berriak hartzen dituzte orduan. Liburuarena edo liburu-bildumarena baliabide eta formetako bat izango da (entziklopedia inprimatua); horrekin batera daude *on-line* kontsultaren baliabidea (entziklopedia telematikoa) edo disko konpaktoarena (“Video-disk Encyclopedia”).

Entziklopedia inprimatuak edo liburu-formakoak etorkizun luzean bere eginkizuna izango du; baina uste izatekoa da datozen urteetan euskal gizartean eta entziklopediaren erabiltzaileen artean bestelako kontsulta-sistema informatizatuok zabalduko direla. Entziklopedigintza modernoaren ikuspegi irekiak, luzarorako proiektuak eta programazio ugariak bide zabal horri heldu behar dio. Horrela bakarrik izan daiteke benetan bizia eta dinamikoa entziklopedi lana, etengabe datu-bankua osotuz eta berrituz, eta era berean obra entziklopediko eta erreferentziazkoen edizio berriak eskainiz, jendearen gaurko informazio eta dokumentazio eguneratuaren egarriari erantzunez.

Hasiera-hasieratik egin nahi izan du EUSENORek bide horiek urratzeko apostua.

Euskal Entziklopedi etxea

Orain arte esandako guztiagatik, argitaletxea hitzak baino hobeto definitzen du etxeak soilik (edo zentruak) EUSENORen izaera: Entziklopedi Etxea. EUSENORek eskaini nahi duen zerbitzu editorial, kultural eta soziala, obra entziklopediko edo

erreferentziazko bat edo hainbat editatu eta argitaratzetik harantza doa.

Izen berean daude nolabait mugatuta horren entziklopedi lanaren proiektua eta barrutia: *Euskal Entziklopedia Orokorra*. entziklopedi zentrua izango denez, adiera zabalenez hartzen da, hasteko, entziklopedia hitza: “Conjunto de todas las ciencias o de todas las partes de una ciencia”, GELen arabera. Datu-banku “entziklopedikoa” esatean zera adierazi nahi da: entziklopedia orokor-unibertsaletan agertu ohi diren berriak eta jakingaiak.

“Orokorra” hitzak alderdi ezberdinak ditu EUSENORen entziklopedi lanari dagokionez: aurrenik, munduzabaleko herri eta kultura guztietako, jakintza (zientzia, teknika, arte) denetako eta historiako garai guztietako datuak eta jakingaiak edukiko dute lekua bildegian, oro har; baina ez da edonolako jakintzetan bereziki gaituentzat informazio eta dokumentazio-zentru espezializatua izango; beraz, datu-bankuaren helburuko erabiltzailearen eredia ere agizkoa eta orokorra da.

EUSENORen “euskalduntasuna” hiru alderditatik zehaztuko da: batetik, euskaraz biltzea, lantzea eta eskaintzea informazio eta dokumentazio entziklopedikoa; bestetik, gai orokor eta unibertsalak agertzean erabiliko den Euskal Herritiko perspektiba; hirugarrenik, Euskal Herriari buruzko informazio eta dokumentazio entziklopedikoen izango duten tratamendu berezi-berezia.

Azken puntu hau nabarmentzekoa da. Bai datu-banku entziklopedikoan eta bai *Euskal Entziklopedia Nagusia*-n tratamendu guztiz espezifikoa izango du Euskal Herriaren sailak, informazio-dentsitateari, originaltasunari eta osotasunari dagokionez. Munduko herri, kultura eta jakintzei buruz, oro har, oso mugatua eta selektiboa eta nolabait bigarren eskukoa izan beharra dauka EUSENORek bere informazio eta dokumentazio-datueta; Euskal Herriari buruzkoetan, berriz, ahal den osotuena, zuzenekoena, eguneratuena eta fidagarriena izateko helburua du.

Horregatik lanaren antolamenduan ere Euskal Herriak sail guztiz berezia osotuko du. Orobat EUSENORen programan

dago Euskal Herriari buruzko Entziklopedia Orokorra era berezian landu eta argitaratzea, geroago ikusiko denez.

EUSENOR-EN EDIZIO-LANAREN KONFIGURAZIOA

Edizioa deitzen dugu hemen datu-bankuko funtsezko entziklopedi lana eta obra entziklopediko eta erreferentziazko ezberdinak lantzea. Euskararen eta euskal entziklopedigintzaren egoera kontutan izanik, edizio-lanarekin oso lotuta doaz hizkuntzaren beraren sail garrantzizko batzuk, bereziki landu beharrekoak.

Hiru ardatzak

Hiru dimentsio eta ardatz-gisakotan banaturik irudika genezake EUSENORen edizio-lana:

- “*Ardatz nagusia*”, *Euskal Entziklopedia Nagusia* obran gorpuzten dena, eta nolabait proiektu osoaren enborra dena, entziklopedi lanaren “helburuko obra behinena” bera izango denez. Horregatik bera izango da, baita entziklopedigintzako proiektu osoaren erreferentzia zentrala ere.

- “*Ardatz lagungarria*”, entziklopedi lanak eskatzen dituen hizkuntz zerbitzuek osotua. Edozein entziklopedigintzak, baina bereziki euskarazkoak, oinarritzko hainbat lan eta azterketa eratzea eskatzen du, euskarri eta lagungarri gisa: bereziki lexikologia, lexikografia, terminologia eta onomastikakoak.

- “*Ardatz osagarria*”, edo Entziklopedia Nagusiaren inguruan eta alboan landuko diren bestelako obra entziklopediko eta erreferentzialesk eratua: hiztegi entziklopediko eta entziklopedia mailakatuak, entziklopedia sektorialak, euskararen hiztegiak, atlasak, etab.

Erdigunea: datu-banku entziklopedikoa

Euskal Entziklopedia Orokorraren diseinuaren erdigunea datu-banku entziklopedikoa da, informazio eta dokumentazio-zentru gisa eratua. Bertan zentratuko da entziklopedi lana, eta horixe etengabe mantentzea eta eratzea izango da horko eginkizunik behinena. Hiru ardatzak banku entziklopediko

horren inguruan egituratzen dira, “hartu-emaneko” bi zentzutan.

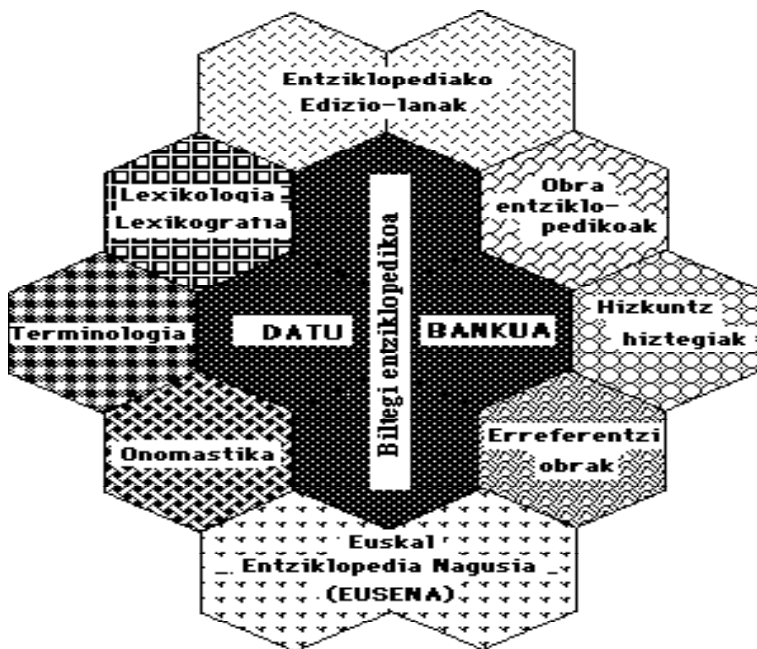
Datu-bankutik aterako den hurbileneko fruitua eta produkturik garrantzizkoena *Euskal Entziklopedia Nagusia* izango da.

“Ardatz osagarrian” programatu, landu eta argitaratuko diren obra entziklopediko eta erreferentziazkoak ere, datu-bankutik aterako dira, batetik; eta, bestetik, bera mantentzeko eta handitzeko balioko dute.

“Ardatz lagungarriko” hizkuntz zerbitzuak entziklopedi lan osoari begirakoak dira. Zuzenean, nahiz obra entziklopediko eta erreferentziako jakinen bitartez, datu-bankua eratzearen zerbitzutan daude.

EUSENOR proiektuak plangintza zentratua eskatzen du: datu-bankua etengabe mantentzearen alde, hain zuzen ere. Eginkizun hori beteko du batez ere *Euskal Entziklopedia Nagusia*-k berak, ardatz nagusia berak eratzen duenez; hori lantzeko eta berritzeko biltzen eta eratzen den materiala bildegi entziklopedikora joango da aurrenik; eta hortik atereaz hartuko du liburu-bildumaren edo “entziklopedia automatizatuaren” forma.

Era berean, beste bi ardatzetako programa partzialak eta sektorialak eta horiek burutzeko lanak eta materialak ere bildegi entziklopedikoan bateratu behar dute, eta bertatik aterako dira programaturiko obrak.

EUSENORen konfigurazio erdiguinetua

Hiru ardatzetatik doan informazioa, berriz, datu-bankuan taxutuko da.

Prozesu zikliko-metakorra

Euskal Entziklopedia Orokorra prozesu bizian etengabe haziz joango da, informazio entziklopedikoa handituz, berrituz eta eguneratuz.

Prozesu horrek forma “ziklikoa” hartzen du. Entziklopedia hitzaren etimologian dagoen *enkyklios paideia*, edo “heziera zirkularra” delakoak badu hemen ere zentzurik. Entziklopediak bere hezierako helburu zuzenekoak galdu duenean ere, ezagutzaren ikuspegi zirkular eta globalari eutsi dio. EUSENORen entziklopedi lanaren proiektu irekia, berriz, ziklikoa da beste adiera honetan ere: obra entziklopediko bakoitzean zirkulu entziklopediko berria eratzen delako, eta zikloaren prozesuko fase guztiak berriro abiatzen direlako.

Euskal Entziklopedia Orokorra (EUSENOR) prozesu zikliko eta metakor gisa ulertuta dago, bada: entziklopedi lan globala, bere osotasunean, da ziklo handia, berrituz doana, Euskal Entziklopedia Nagusiaren inguruan; baina horren barruan obra entziklopediko eta antzeko guztiek beren ziklo berezi bana irekitzen dute, ziklo nagusiaren barruan sartzen dena.

Obra berri bakoitza lantzean informazio berria metatuko da biltegi entziklopedikoan; era berean hor biltzen, eguneratzen eta lantzen den informazio eta dokumentazio guztia baliagarria izango da obra berriak programatzeko, batetik, eta obra zahar-rrak eguneratzeko, bestetik.

PROIEKTU SOZIO-KULTURALA

Edozein “Entziklopedia Handi” da proiektu editorial soila baino zerbait gehiago. Sarreran adierazita gelditu denez, EUSENOR proiektu editoriala ere, eta bereziki, kultur eta hizkuntz proiektu zabalagoan sartzen da. Gaurko euskal kulturaren pizkundearen eta euskararen berreskurapenaren eta moder-

nizazioaren dinamikan kokatzen du bere burua, dagokion neurrian horren eragile izateko.

Kultur proiektua da: euskal kulturaren eta kultura unibertsalaren (munduko herri guztien eta garai guztietako kulturen) arteko bateragunea izan nahi du, euskal kultura unibertsalera eta jakintza-alor guztietara irekiz, eta euskal kulturatik herri eta garai guztietako kulturak irakurritz.

Horren barruan hizkuntz proiektua da EUSENORena. Entziklopedi lanak kultura unibertsala —historikoa eta modernoa— eta jakintza guztiak hartuko dituenaz, horiek guztiak adierazteko alor berriak harrotu beharko ditu, batetik, eta terminologiako eta onomastikako arazoei erantzun beharko die, gorago adierazi denaz. Gainera, lan apartekoa egin beharko du entziklopedia orokorrak eskatzen duen estilo eta hizkera didaktikoak lantzen.

Azken batez proiektu sozio-kultural-linguistikoa da EUSENOR. Herrien eta hizkuntzen historian hainbat aldiz entziklopedia orokor eta unibertsala (“Entziklopedia Handia”) burutzeak, horien identitate kultural, sozial eta nazionalaren adierazpen-zentzuarekin batera, garrantzi apartekoa eduki izan du identitate horretatik munduzabaleko kulturetara eta jakintza unibertsalera irekitzeko.¹ Horrela gertatu zen Hungarian eta Israelen, adibidez: beraien independentzia nazionalaren bidean sortu baitzituzten beren “Entziklopedia Handiak”, orokorrak eta unibertsalak.² *Gran Enciclopèdia Catalana*-k (lehen edizioa, 1970-1980) hasieratik eduki du obra kultural eta nazional garrantzizkoaren zentzua eta helburua.

Euskal kulturgintzak etorkizunerako duen ahalegin galant hori bultzatzeko eta aurrera eramateko hainbat indar kultural —beretiki digitalpen-alorrekoak—, bateratzea oinarritzotzat eta abiapuntutzat hartu ditu proiektuak, batetik; bestetik, erakunde kultural, sozial, finantzario eta publikoen partaidetza zabala bideratzea ezinbestekotzat jotzen du, tamaina horretako entziklopedi lanak duen garrantzi kultural eta sozialagatik eta nahitaez eskatzen duen ekarpen finantzario handiagatik.

LAU KULTUR ERAKUNDEREN ESPERIENTZIA ETA LANKIDETZA

OINARRIAN

Hiru bat urte badira, Elkar, UZEI eta Elhuyar euskarazko Entziklopedia Handia abiatzeko asmoari buruz elkarrizketetan hasiak zirela, Euskal entziklopediarako bidean bakoitzak urte luzetan egindako lana eta harturiko esperientzia ekartzeko, eta orain arte beren artean eramandako lankidetzak editoriala sendotzeko eta zabaltzeko borondatearekin. Liburgintzan, testugintzan, hiztegegintzan, terminologian, onomastikan, etab.etan, hiru aldetatik irekitako bide baterakoa da *Euskal Entziklopedia Orokorra*-ren oinarririk sendoena.

Entziklopediaren asmoa ez zen berria hiru erakundeontzat. UZEIren hiztegi tekniko-berezituak entziklopedia sektorialak ziren nolabait; horiek landu ahala, bidea urratzen ari zen entziklopedia orokorrari heltzeko; helburu hori formulatuta zegoen aspalditik UZEItik bertatik. Elhuyar-ek, bere aldetik, egina eta nolabait bideratua zuen ordurako eskuko hiztegi entziklopediko baten proiektua. Elkar-ek ahalegin eta esperientzia handiak pilatuak zituen euskal hiztegiak (entziklopedikoak eta hizkuntzazkoak) eta bestelako erreferentzi obrak argitaratzen (UZEIrenak eta Elhuyar-enak, besteren artean); bertatik lantzen ari zen aspaldixotik euskarazko entziklopedia orokor eta unibertsal handiaren xedea.

Hiru aldetatiko bideen gurutzagunea baino gehiago hiru eratako bidegintzaren bateragune normala eta aberasgarria gertatu zen horrela euskal entziklopedigintzaren proiektua: EUSENOR. Gainera hiru enpresen bidegintzaren ondorioztat ez ezik, euskalgintzaren eta euskal kulturgintzaren uneko eskakizuntzat eta garaiko fruitutzat ulertu zen hori: erronka galanta baina ekin beharrekoa, euskararen modernotzearen eta euskal kulturaren hedatzearen bidean.

Horiekin bat egitera etorri zen laster beste erakunde bat ere, pisu eta eragin sozial zabalekoa: Euskal Herriko Ikastolen Konfederakundea. Edizio pedagogiko eta didakikoen esperientzia ez ezik, euskarazko irakaskuntzaren historia moderno aberatsa bateratzen zen horrela entziklopediaren proiektura.

Izan ere, euskal entziklopedia orokor-unibertsalaren zentzu linguistikoa eta kultural gorago aipaturikoari, euskal eskola-

ren premia didaktikoa lotzen zaio gaur egun eta etorkizunerako, irakaskuntzaren metodo didaktiko berrietarako batez ere, nahitaezkoak izango baitira entziklopediak eta bestelako kontsulta-obrak.

Lau erakundeok eragin dute EUSENOR proiektua, eta aurrera eramateko erabakiarekin euskal gizarteari aurkeztu. Guztien aldetiko bateratze-ahalegin handia izan da, bakoitzak bere orain arteko egiturari eta programari eutsiz, denen artean harantzagoko urratsa egiteko, proiektu bateratzailea lantzeko eta enpresa berria eratzeko.

ERAKUNDE KULTURALEN, SOZIALEN ETA PUBLIKOEN PARTAIDETZA

Proiektuaren lehen bermea lau erakunde eragileen eskarmentuen bateratzean eta beraien orain arteko lan teknikoaren —editorialaren eta didaktikoaren— ekarpenean dago. Baina hasieratik argi eduki du EUSENOR proiektuak bestelako indar kultural, sozial eta finantzarioen partaidetza eta ekarpen zabalaren egokitasuna eta premia. Areago, horiek bateratzea proiektuaren beharra ez ezik, abiaburu eta helburuetako bat dela esan daiteke. Tamaina eta zentzu horretako entziklopedi lanak irekia eta zabala izan behar du nahitaez: kolektiboa, lankidetzatza tekniko eta intelektualen aldetik, soziala partaidetza instituzional eta finantzarioaren aldetik. *Encyclopaedia Universalis*-en zuzendaria den Jacques Bersani-k idatzia duenez, “*école de citoyenneté*” da entziklopedi lana, herritarren arteko elkarrenganako errespetua, konfidantza eta lankidetzatza bultzatu behar dituelako.

Proiektua lantzean, euskal kulturako hainbat lagun eta erakunderi aurkeztu izan zaio, beraien iritzi kritikoak eta iradokizunak jasotzeko. Esan beharra dago oro har harrera guztiz aldekoa izateaz gain, emankorra ere izan duela, iradokizun aberasgarriak jaso ahal izan dituelako. Partaidetza sozio-kultural irekia zabalduta eta eratzeko asmoa eta forma batzuk zehaztuta daude EUSENORen proiektuan zehar; baina era sistematikoagoz dago aztertuta XII. kapitulu berezian. Adibidez, Euskaltzaindiaren harreman espezifikoak lotzeaz gain, Euskal

Herriko Unibertsitateen partaidetza “akademikoa” guztiz egokitzat eta bideratu beharrezkotzat jotzen da. Dena dela, horiek artikulatzeko formak zehaztu egin beharko dira.

Euskal Herriko hainbat erakunde finantzario eta enpresari bereziki interesgarria iruditu zaie EUSENOR proiektua, beren partaidetza finantzarioari begira. Horiek beren aldetik bete ditzaketan funtzio eta zerbitzu kultural eta sozialak kontutan hartzeaz gain, proiektuak berak benetan interesgarria gertatu behar duela uste du EUSENORek, horrelako erakundeen partaidetza eskaintzeko eta erakartzeko. Espontorizazioarekin batera, bestelako partaidetza-formak bilatzeko eta bideratzeko prest dago.

Entziklopedi enpresak ez dira publikoak izaten; baina “Entziklopedia Handiek” sarritan eduki izan dute gobernuen eta bestelako erakunde ofizialen nolabaiteko babes espezifikoa, horien funtzio sozial eta balio kultural apartekoak aitortuz eta horrelako obren berezko neke finantzario guztiz apartekoak kontutan hartuz.

EUSENORen erakunde eragileek ere uste izan dute horrek ez duela enpresa publikoa izan behar, Euskal Institutu Entziklopediko ofizialaren forma hartuz edo. Hala ere, eta zerbitzu sozio-kultural nolabait publikoa betetzera datorrenez, Euskal Herriko erakunde publikoen partaidetza instituzionala eta babes finantzarioa egokitzat eta beharrezkotzat jo izan ditu EUSENORek. Uste izatekoa da, ekimen sozialaren, erakunde pribatuen eta erakunde publikoen arteko elkarlana eta partaidetza euskal kulturaren alorrean bideratzeko eta egoki lotzeko aukera bikaina eskain dezakeela proiektu honek.

EUSENOR ENPRESAREN ZENTZU SOZIO-KULTURALA

EUSENOR entziklopedi etxeak (zentru entziklopedikoak) argitalpen-enpresaren forma izango du, datu-banku entziklopedikoaren, entziklopedia handien eta bestelako obra entziklopediko eta erreferentziazkoen berezitasun enpresariale, editorialei eta komertzialei egokitua. Besteren artean autofinantzaketa eta errentagarritasuna bilatuko ditu, uste duelako gai-

nera euskarazko entziklopedi lana oro har eta zehazkiago zenbait obra entziklopediko eta erreferentziazko benetan autofinantza eta errentagarriak izan daitezkeela euskal merkatuan. Baina lantzea eta argitaratzea hamabi urtetaraino luzatuko den entziklopedia handiaren errentagarritasun komertziala oso luzera begirakoa da, eta bitarteko finantzaketa-karga oso handia, esponsorizazio pribatu edota publikorik gabe erantzun ezinezkoa.³

EUSENORen proiektu irekiak, ordea, oro har produktuen zentzu sozio-kulturala hartuko du irizpide nagusitzat, eta ez helburu komertziala edo errentagarritasuna soilik. Horrek esan nahi du, esponsorizazio pribatuak nahiz publikoak beti edukiko duela bere leku oso garrantzizkoa luzarora ere horrelako proiektuan.

Gainera, irabaz-asmorik gabeko enpresa izango da EUSENOR; aterako diren irabaziak berrinbertitu egingo dira kultur eta argitalpen-proiektu berritan edota errentagarriak ez diren obretan.

EUSKAL ENTZIKLOPEDIA NAGUSIA (EUSENA)

Entziklopediaren kontzeptu filosofiko-abstraktuak (“jakintza guztien zirkulua”) bere forma konkretua obra entziklopediko (entziklopedia) orokor-unibertsalean hartu ohi du. EUSENOR proiektu osoaren barruan obra bat dago bereziki zehaztua eta programatua, *Euskal Entziklopedia Nagusia* (EUSENA) izeneko; bera da proiektuaren ardatz nagusia; eta asmo aditorialaren obra behinen eta helburukotzat hartzen da. Diseinaturiko bestelako entziklopedia eta obren funtsezko erreferentzia izango da. “Entziklopedia Nagusia” izenak beste hainbat hizkuntzetan ezagunak diren “Entziklopedia Handien” oihartzuna darama.⁴

Hiru entziklopedia hauek erabili dira gehienbat eredutzat EUSENA definitzean: GEC (*Gran Enciclopèdia Catalana*), GLU (*Grand Larousse Universel*), GEL (*Gran Enciclopedia Larousse*).

Proiektua da oraindik EUSENA: proiektutzat onartua eta irizpideetan aski finkatua. Bestalde horren programazioko ele-

mentuak, edukinari eta egiturari dagozkionak, neurri on batez landuta daude; baina hemen agertuko diren zifra konkretuak orientaziozkoak dira eta obra benetan programatzean eta lanean neurri batez aldatuko direnak.

ENTZIKLOPEDIA NAGUSIAREN HELBURUAK

Horrelako entziklopedia “handi” edo “nagusiak” helburu espezifiko edo bereziki nabarmenak eduki ohi ditu, bestelako entziklopedien artean; horiek kontutan edukitzeak dira EUSENAREN zentzua aztertzean ere.

- Munduzabaleko lurren, herrien eta kulturen berri jakin-garrienak, iraganekoak nahiz oraingoak biltzen eta ematen ditu, ikuspegi ezberdinetako panorama zabala eta nolabait sinoptikoa eskainiz.

- Garaiko zientzien, tekniken eta arteen egoera-puntua isplatu nahi izaten du Entziklopedia Nagusiak, era sintetikoz eta sarritan eskematikoz, azken aurrerapenen eta aurkikundeen azalpena eginez.

- Herriaren edo kultur komunitatearen heldutasun kolektiboa baieztatzen du Entziklopedia Nagusiak⁵. Zentzu hori nabarmenagoa eta biziagoa gertatu ohi da beren independentzia lortu berria duten edo lortzear dauden herrientzat, independentzia politikoa kulturazkoarekin batera ulertu dutenean batez ere, gorago aipatu dugunez.

- Kultur komunitatearen heldutasunak hizkuntz heldutasuna esan nahi du bereziki. Bide horretatik Entziklopedia Nagusia, Herriaren birbizkunde kulturalaren eta euskararen berreskurapenaren dinamikaren barruan sartuz, nolabait “hizkuntz heldutasunaren” egiaztagarri eta adierazgarritzat hartzen da. Edozein hizkuntzarentzat da heldutasun-froga entziklopedia orokor-unibertsala argitaratzea, kultura ezberdinetako eta jakintza-alor guztietako kontzeptuak eta gaiak zehaztasun zientifiko modernoaz azaldu behar dituelako. Normaltze-bidean doan hizkuntza gutxituan landuriko entziklopedia orokor-unibertsal modernoa, berriz, ezin daiteke hizkuntzaren egoeraren ispilu eta lekuko soila izan eta hizkuntzaren beraren nor-

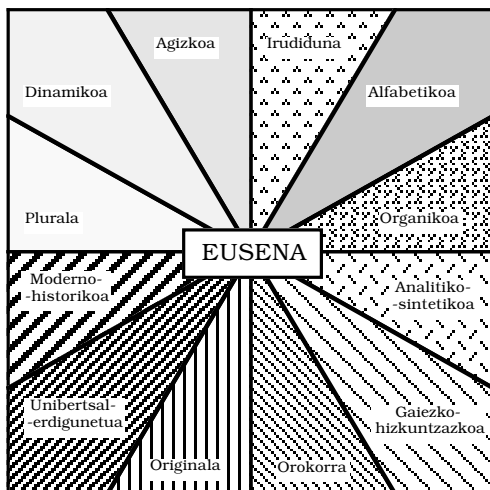
malkuntz plangintzaren barruan sartu behar du, ahalbideei eta premiei begiraturaz. Plan horren barruan entziklopedigintza bera izan daiteke eragile garrantzizkoa hizkuntzaren modernotzean, horretan bete beharko dituen hutsuneak betez eta gainditu beharko dituen oztopoak gaindituz.

Bereziki lexikoaren eta terminologia tekniko-zientifikoaren sortzaile eta finkatzaile gertatuko da horrelako entziklopedia; gainera bertan azaldu beharreko gai oso ezberdinen definizio eta deskripzio ahal denik zehatzenak eta sintetikoak idazteak estilo eta idazkera berezia lantzea eskatuko du. Jauzi koalitatiboa da nolabait orduan entziklopedia orokor-unibertsal moderno burutzea. Eta, beraz, erronka berria hizkuntzarentzat.

EUSENAREN EZAUGARRIAK

Hiru aldetatik zehazten ditugu Euskal Entziklopedia Nagusiaren ezaugarriak, hamabi puntutan bana genitzakeenak, ondoko irudiak azaltzen duenez.

Parte on batez “autore-entziklopedia” izango da EUSENA, bereziki Euskal Herriari dagokionez: hau da, alor bakoitzean gaitutakoan lankidetzaz baliatuko da. Entziklopediaren beste

EUSENAren ezaugarriak hiru aldetatik begiratuta:

a) Perspektiba

- Plurala
- Dinamikoa
- Agizkoa

b) Egitura

- Irudiduna
- Alfabetikoa
- Organikoa
- Analitiko-sintetikoa

c) Edukina

- Orokorra
- Originala
- Gaiezko-hizkuntzazkoa
- Unibertsal-erdigunetua
- Moderno-historikoa

ezaugarri guztien oinarri-oinarrian nabarmentzekoa da seguruenik hori.

- *Plurala*. Estilo, idazkera eta terminologi batasunean, koherentzia metodologiko, tematiko eta editorialaren barruan, eta Euskal Herriaren eta beste herrien eta kultura gutxituen identitate eta sustapenari bereziki adi, ideologiaren eta lankideen iritzi zientifikoaren aldetik aniztasuna bilatu eta errespetatuko du entziklopediak.

- *Dinamikoa*. Goian aipaturiko asmo eta proiektu ireki eta zabalaren barruan doanez *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren asmoa, obra bera ez da izango produktu itxi eta estatikoa, irekia eta dinamikoa baizik. Bi aldetatik: a) Liburuaren euskarria ez ezik, gaurko aurrerapen informatikoek eskaintzen dituzten —eta batez ere etorkizunean eskainiko dituzten— euskarriez baliatuko delako, obra “biziagoa” egiteko. b) Liburuaren beraren euskarria ere eguneratzeak eta forma ezberdinetan eratzeko ahalgarritasun eta bideragarritasun handiagoa izango duelako baliabide informatikoen bidez.

- *Agizkoa*. *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren helburuko erabiltzailea agizkoa izango da euskal heldu ikasien munduaren barruan, hots, horietako denei edo gehien-gehienei begiratuko die, eta ez gizarte-sail edo maila espezifikoren bati bakarrik. Horien artean, bakoitzaren haragoko jakin-min eta zaletasun pertsonalei erantzuteko, ordea, parte entziklopedikoa bereziki landuko da artikulu ugarian.

- *Analitiko-sintetikoa*. entziklopediaren egitura orokorrari dagokionez, ezagutzak ez dira banatuko gai zabal eta handi eta oso mugatuaren inguruan, eta bai artikulu txiki eta ugarien artean. Hala ere, jakintzaren ikuspegi analitikoa beste ikuspegi sintetikoarekin orekatzeko, baliabide eta eranskin ezberdinak erabiliko dira: *thesaurus* gisakoak, eskema “sinoptikoak”, etab.

- *Alfabetikoa*. Aurreko puntuaren ondorioa da agian hemengo hau; hala ere, bereziki adierazi beharrekoa. Hau da, *Euskal Entziklopedia Nagusia* “hiztegi entziklopedikoaren” eran antolatuta joango da, egiturari dagokionez.

- *Organikoa*. EUSENAn alor, gai eta artikuluek nolabaiteko lotura organikoa edukiko dute beren artean; lotura hori bere-

ziki landu eta nabarmenduko da elkarretarako dei-seinaleen eta erreferentziazko bidalketen (*renvois* edo *cross-references* direlako) bitartez. Gainera gaien eta jakintzen arteko lotura organikoa begitara erakusteko hainbat lauki berezi eratuko da eta aurkibide-tesauruak landuko.⁶

- *Irudiduna*. Arazo eta kostu editorialek aginduko dutena kontutan izanik ere —koloreen arazoa etab.—, EUSENA mapaz, grafikoz, argazkiz, diagramaz eta bestelako irudiz horniturik joango da. Irudiak ez dira apaingarriak izango soilik, eta bai testua ulertzeko eta zabaltzeko gehigarriak.

Edukinaren eta barrutiaren aldetiko ezaugarriek azalpen berezia merezi dute.

EUSENAREN BARRUTIA ETA EDUKINA

Obra nagusiaren barrutiak eta edukinak emango dute EUSENORen entziklopedi lan osoaren barrutiaren, edukinaren eta perspektibaren marko jenerala.

Entziklopedia originala

EUSENA obra berria izango da, eta ez erdarazkoren baten itzulpena edota moldaketa. Inolako entziklopedia orokor-unibertsal berririk ez dago gaur egun guztiz originalik, edukinari dagokionez behintzat. Entziklopedia bakoitzak bere egituran eta halako alor jakin eta aukeratu batzuen tratamenduan nabarmendu ohi du beren originaltasuna.

Entziklopedia berria lantzea EUSENOR proiektuaren helburuei beraiei darie. Hirutara bil genitzake hemen arrazoiak:

- *Edukinarena*. Ez bakarrik erdarazko entziklopediaren bat egokitzea oso zaila delako —ezinezkoa beraren parte linguistikoan behintzat—, eta bai batez ere Entziklopedia Nagusiak euskal *tradizio, situazio* eta *proiektzio* historiko eta kulturalen sustraitua behar duelako izan. Euskal Herriari buruzko informazioak emango dio, edukinaren aldetik, originaltasun handiena; munduko herrien eta etnien informazioak leku oso espezifikoak edukiko du; eta informazio orokor eta unibertsalari begira, perspektiba aski markatua edukiko du, estaturik gabeko

herrien identitatearekiko eta hizkuntza minorizatuekiko interes bereziak emango diona.

- *Lankidetzarena*. Entziklopediaren tarteko helburuetako bat Euskal Kulturako —eta nolabait Euskal Herriko— espezialistak bateratzea delako, lan kolektibo garrantzizkoaren inguruan, proiektu kolektibo-sozialari dagokionez.

- *Zentzu sozio-kulturalarena*. Euskal Herriko dinamika sozial eta nazionalaren barrutik sortu behar baitu entziklopediak; horregatik bertatik pentsatu eta landurikoa izan behar du. Ildo horretatik izango da proiektu bateratzailea, herriaren, gizartearen eta kulturaren aldetik ikusita.

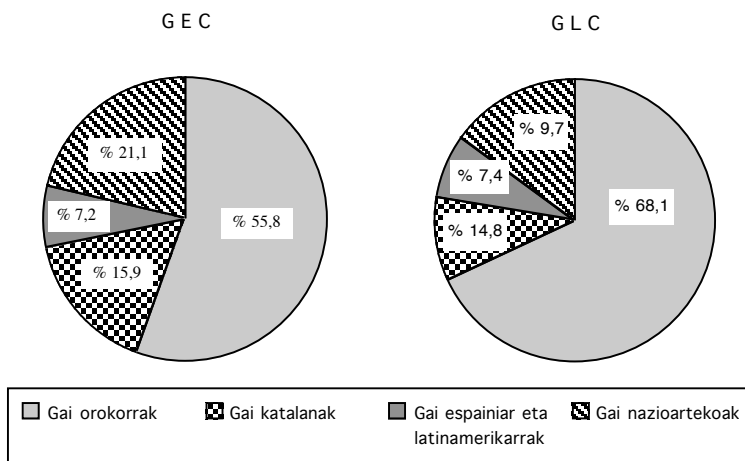
Entziklopedia moderno-historikoa

Esan nahi baita, entziklopedia funtsean gaurko jakintza, arte eta tekniken ispilua izango dela; hala ere, ez du inola ere perspektiba eta ikuspegi historikoa galduko; alderantziz, gai historikoek beren pisu espezifikoa edukiko dute bai programazio orokorrean, edo entziklopediaren makroegituran, eta bai artikuluko bakoitzaren egitura eta azalpenean, edo mikroegituran.

Entziklopedia unibertsala eta erdigunetua

Unibertsala esatean, zera adierazi nahi da: Zibilizazioaren eta Geografiaren aldetik, Historian izan diren eta Munduan diren Herri-Kultura-Gizarte “denak” hartuko dituela EUSENAK bere alortzat; ez da izango, beraz, erregionala edo nazionala. Dena dela, unibertsalenez ere, beren mugak eta hutsuneak edukitzeaz gain, beren espazioaren ehuneko handia nolabait eremu “propiotzat” aukeraturiko lurralde edo zibilizazioaren informazioari eskaintzen diote.⁷ Hala ere, badaude unibertsaltzat hartutako entziklopediak, nazionalak edo zibilizazio jakinarenak direnak, hortik kanpoko informazioa ia-ia eranskin soil bihurturik dagoelako.

EUSENA entziklopedia unibertsala izango da: era *konkretuan* eta *zentratuan* ulertuta unibertsaltasuna. Ez da abiatuko unibertsalismo abstrakturen edo kosmopolitismo gezurrezkoren batetik, eta bai kultura unibertsalaren ikuspegi historiko-geografiko konkretutik eta herri eta kultur komunitate jakin bate-

tik: Euskal Herritik. Partikularretik unibertsalera egingo du bidea.

Hasteko, nolabaiteko adibidetzat *Gran Enciclopèdia Catalana* eta *Gran Larousse Català* hartuz, bien arteko alderaketa interesgarria da, gai orokorrak, “katalanak”, “espainiar eta latinamerikarrak” eta “nazioartekoak” nola banatzen dituzten jakiteko, sarrera-kopuruari dagokionez. Kontutan eduki behar da, “gai orokorretan” sartzen direla, lexiko orokorraz gain, siglak eta izen propioak ere; beste hiru sailkapenetan, beriz, izen propioak bakarrik sartzen direla. (Entziklopedia Hebraiarrak 40.000 sarreretatatik 10.000 ditu “judaica” alorrekoak).

Unibertsaltasunaren ikuspegi horrek geure gaurko mundua, kultura eta historia zirkulu zentrukidetan begiratzera garamatza. Horren arabera, herri bakoitzak bere lurra, historia eta kultura ditu mundu zabalera begiratzeko abiagune, historia unibertsala irakurtzeko ikusgune eta bestelako kultur barrutiek harremanak eratzeko erdigune; beraren interes zirkuluak urrutiratu doaz, distantzia historiko, geografiko eta kulturazkoaren urruntasunaren arabera. Ikuskera eta irakurkera eta taxuera horiek ez dute etnozentrismo harroarekin zerikusirik.

Hala ere, barruti geografiko-kulturalen banakeraren artikulazioa ez da inoiz sinplea eta lineala izaten, hainbat eragile historikok (ekonomikok, politikok, hizkuntzazkok, etab.ek) eragiten duelako sarritan haien eraketan.

Gainera, ikuspegi horietako bakoitzaren arabera, beste hainbeste proiektzio-mapa irudikatuko genituzke, geografiko-kulturalaz gain: historiko-kulturala, politiko-kulturala,

etniko-kulturala, etab. Denak konbinatuz, eta nolabait elkarren gainean jarriz, atera da EUSENAko “informazio-dentsitateen” (sarrera-kopuruen eta horien edukinaren) araberako mapa globala, entziklopediak berak erdigunetzat harturiko barrutiak abiatuz.

Entziklopediamikuspegi unibertsalaren eta zentratuaren arteko lotura, beraz, biltzen eta eratzen duen *informazioaren dentsitatean*, handiagotik txikiagorakoan, gauzatzen da.

Entziklopedia on gehienek bezala, EUSENAk ere bere erdiguneko zirkulu geografikoa, historikoa eta kulturala izango ditu: *Euskal Herria*, beraren lurra, kultura eta historia. Horregatik, EUSENAn informazio-dentsitate handiena Euskal Herriak berak izango du, *proportzioz* noski. 150.000 sarreretatik, 20.000 izango dira Euskal Herriari buruzkoak (% 13); hala ere, artikuluen horien luzera kontutan hartuta, %15 pasatxo izango da E.H.ri buruzko artikuluen espazioa entziklopedian. (Horri gaineratu behar zaizkio, noski, artikuluen orokor eta nazioartekoetan sartuko diren Euskal Herriari buruzko parteak, erreferentziak eta adibideak).

Entziklopedia orokorra eta “hautakorra”

EUSENORek entziklopediaren orokortasuna nola ulertzen duen gorago adierazita geratu da; obra nagusi honetarako bereziki baliozkoa da irizpide hura. EUSENA entziklopedia orokorra izango da, ez partikularra edo sektoriala; ez du *a priori* inolako alorrik kanpora utziko.

Orokor izanik ere, “hautakor” izan beharra du beste edozein entziklopedia “orohartzailek” bezala, ezagutza denak zirkulu bakarrera bilduko dituen “amets entziklopedikoa” (entziklopedismoa) gauzatu ezina delako zientzien etengabeko gorabehera eta aurkikundeengatik.

Orokor izatearen eta hautakor izatearen arteko tirabira berriro ere *informazio-dentsitate* ezberdinararen eta horren barruko orekaren bidez lortuko da, egindako aukeraren arabera, jakintza-alor batzuetako edukinei trinkotasun handiagoa emanaz eta besteetakoei txikiagoa. Horretarako jakintza-alorren sailkapena egin da; horren gain eta alor bakoitzeko jakitunen

Jakintzen sailkapenen konparazioko taula

EUSENARako proposamena

NEB	UZEI	EUSENA	GEL	Asuri	GEC	Jakintzak
Matter and energy	Fisika eta Kimika	Fisika/Kimika Astronomia	Fisika y Química Química Astronomía	Fisika i exactes	Ciènc.fis.	Zientzia fisikoak
Earth	Geografia (Hist.)	Geologi zientziak Geografia	Cienc. Naturaleza Geografía	Geografía (Hist.)	Geografía	Geologi zientziak
Life on earth	Biologia	Biol. Zientziak	Ciencias biol. + med. Botánica Zoología	Biología	Ciènc. biol.	Biologi zientziak
Human life	Medikuntza	Medikuntza	Cienc. médicas			
Human Society	Antropol. + Etnol. Hizkuntz. + Literatura Psikologia + Hezkuntz. Zientz.	Antropol. + Etnol. Hizkuntzalaritza Psikologia Hezkuntza-Zientz.	Lengua Enseñanza	Lexicografía Educación		Giza zientziak
(Human Society)	Kirolak + Jokoak Soziol. + Politika Zien. Ekon. + Enp. Zuzenb. + Administ.	Kirolak + Jokoak Soziologia, Ekonomi Zientz., Zuzenb. + Administ.	Espectác. + Deportes	Deportes	Ciènc. socials	Gizarte- zientziak
Art	Arte eder. + Arte tx. Literatura	Arte ederrak Literatura Musika Zinea + Ikuskariak Arkitektura	Bellas Artes Literatura Musica Cine	Bellas Artes Literatura Arquitectura	Humanitats	Arteak
Technology	Teknol. + Injinerutza Zientz. + Tekn. mil.	Teknologia + Injin. Informatika Nekaz. Abelz. Basoz. Teknika militarra	Ciencias aplicadas Agricultura Ganadería Hist. + teknol. mil. Aeronáutica Astronáutica Artes graficas	Ingeniería Informática Agricultura Arte militar	Tecnología	Teknologi zientziak
Religion	Erlijioa + Teologia	Erlijioa	Religión	Religión	(Humanitats)	Erlijio-zientz.
History mankind	Historia (Geogr.)	Historia	Historia	Historia (geogr.)	Historia	Historia
Branches of knowledge	Filosofia Matematika	Filosofia Matematika	Filosofía Matemática (Astr.)	Matemáticas	(Humanitats) (Ciènces exac.)	Filosofia

NEB: New Encyclopaedia Britannica - GEL: Gran Enciclopedia Larousse - Asuri: Enciclopedia Universal Asuri - GEC: Gran Enciclopèdia Catalana

kontseiluarekin banatuko dira entziklopediako sarrerak alorren

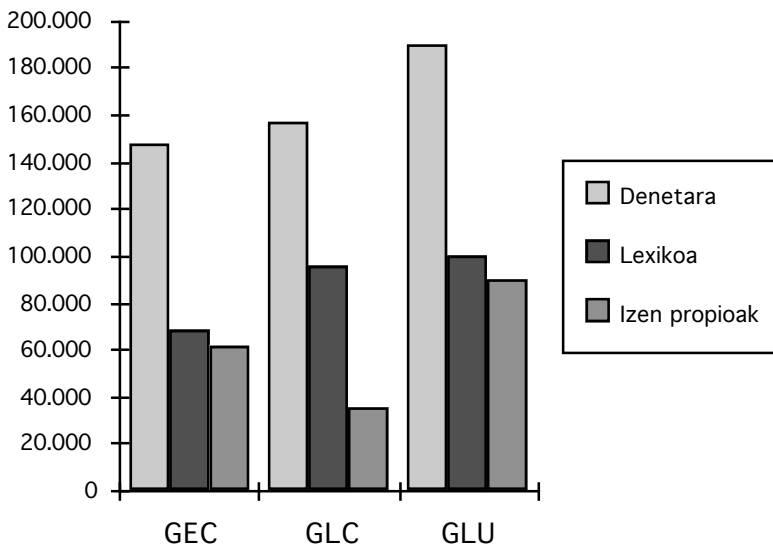
eta jakintzen arabera.

Lauki sinoptiko honetan ageri da hainbat entziklopediak egiten duen jakintza sailen banaketa, entziklopediaren programazioari begira aurrenik, eta erabiltzailearentzako ikuspegi *organikoari* begira, bestetik. Eskuineko zutabean, EUSENAREN aldetik egindako jakintzen alor handien banaketa teorikoa ikus daiteke NEBaren nahikoa hurbilekoa. Erdian, berriz, beltzez idatzita, EUSENAREN sailkapen metodologikoaren lehen hipotesia.

Sail bakoitzak entziklopedian edukiko duen pisuari eta informazio-dentsitateari dagokionez ere, irizpideak hobeto aztertu eta sakondu beharko dira entziklopediaren programa zehaztean.

Gaiezko-hizkuntzazkoa

Euskal Entziklopedia Nagusiak edukin mistoa izango du: hau da, *Euskararen Hiztegia* eta *Entziklopedia Unibertsal-Orokorra*, biak batean izango da. "Hiztegi entziklopedikoa" ere

Hizkuntz lexikoa eta Izen propioak: Sarrera-kopuruen erlazioa

deitu ohi da horrelakoa, *Larousse* etxeak bereziki finkatua duen terminologiari jarraituz. Sarrerren kopuruari eta artikuluen edukinari begiratu behar zaie “hiztegi entziklopedikoa-
ren” oreka linguistiko-entziklopedikoa ezartzean.

Euskararen hiztegia esatean euskarazko lexiko arrunta, orokorra, literarioa, etab. ere sartuko dela esan nahi da (hitz zientifikoa, tekniko-berezitu eta terminologikoekin batera),

	Orrialdeak	Sarrerak	Irudiak
GEC	12.480	148.000	30.720
GLU	11.000	190.000	25.000
GEL	11.808	202.000	24.195

	Denetara	Argazkiak	Marrazkiak	Mapak
GEC	30.720	27.200	2.480	1.040
GLU	25.000	12.000	12.000	1.000
GEL	24.195	16.489	6.748	958

nahiz eta “gaiezko” edukin berezirik ez izan eta azalpen entziklopediko berezirik ez merezi entziklopedia orokorrean. Horrelako “hiztegi entziklopedikoek” sarrera askozaz gehiago eduki ohi dituzte, hizkuntzaren hiztegi orokorra sartzen ez dutenen entziklopedien aldean, ulertzekoa denez. (Ingeleseko entziklopedia handiak, *Britannica*, *Americana*, etab., entziklopedia hutsak dira, eta lexiko ingeles orokorra hizkuntzaren hiztegi-
gietarako uzten dute).

Euskararen lexiko orokorrak sarrera izango badu ere, hiztegi hitz guztiei ezin zaie sarrera bana eman neurri mugatuak dituen entziklopedian, aparte hizkuntzaren hitz guztiak hiztegi biltzea ezinezko dela teoriarik ere (Badirudi Plazido Mujikaren Hiztegiak dituen 130.000 sarreretatik asko eta asko kanpoan geratuko direla, bestelako hitz moderno eta tekniko askok eta askok sarrera izango duen bitartean). Aukera egiteko irizpide bereziak landu beharko dira.

Lehen banaketaren arabera, EUSENAk 70.000 artikulua inguru izango ditu Euskararen Hiztegiari eta “gaiezko” sarre-
rei dagozkienak (lexikoarenak); izenezko (izen propiozko) sarre-
rak, berriz, 80.000 inguru izango ditu. Artikuluen edukinari

	T-hitzak	Artik.	Art.Luz.	Lexikoa	Izenak	Irudiak	Tomoak
G.E.C.	20.000.000	148.000	154 hitz	73.800	74.200	25.000	14
GEL	(?)22.000.000	202.607	170 hitz	?	?	24.195	22
G.L.U.	20.000.000	190.000	150 hitz	100.000	90.000	25.000	15
Espasa24	16.000.000	?325.000	?50 hitz	?	?	19.000	24
EUSENA	15.200.000	150.000	?150 hitz	70.000	80.000	24.000	24

dagokionez, honako bi irizpide hauek ipini dira: a) artikuluetan elementu linguistikoak murrizak izango dira; horietan elementu semantikoak izango da nagusi (adierak eta definizioak), eta horren funtziotan daudenak; b) azalpen entziklopedikoa zor zaien artikulua guztietan parte entziklopedikoa nabarmendu egingo da grafiazko sistemaren baten bidez.

Gran Enciclopèdia Catalana-ren, *Gran Larousse Català*-ren eta *Grand Larousse Universel*-en arteko konparazioa eginez, honelako datuak ematen dituzte, izen propioen eta lexiko komunaren arteko erlazioari dagokionez. Lehenengoak 148.000 sarrera ditu; bigarrenak 157.000; hirugarrenak 190.000.

Testua eta irudiak

Entziklopediek erabili ohi dituzten irudi-mota guztiak erabiliko ditu EUSENAk: argazkiak, marrazkiak (diagramak), mapak, etab.

Ondoko laukiok erakusten dute antzeko entziklopediek duten irudien kopurua: batetik orrialdeekin eta sarrerekin konparatuz; bestetik, irudi-moten arabera.

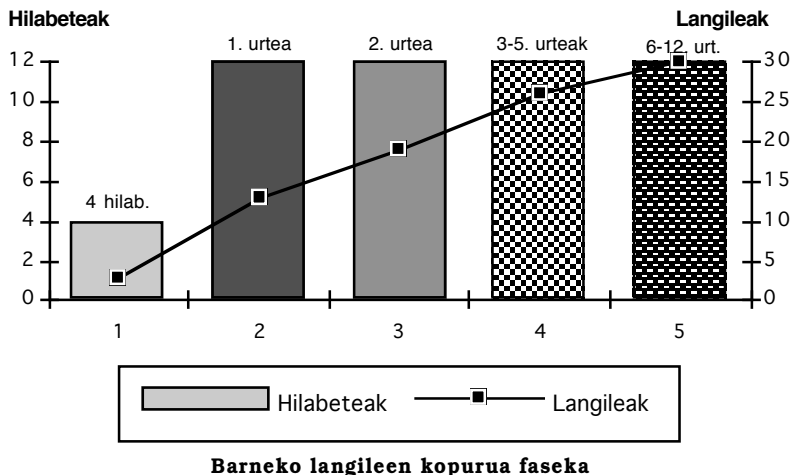
Entziklopediako alderdi grafikoaren pisua jakiteko ez zaio horien kopuruari bakarrik begiratu behar, eta bai irudien tamainari ere. 24.000 irudi eramango ditu EUSENAk (orrialde bakoitzeko 2 irudi, batez beste). Testu-masa osoaren eta irudi-masa osoaren arteko erlazioa 1/5ekoa izango du. Mapei dagokienez 1.000 bat izango ditu, entziklopediaren 12.000 orrialdetatik 360ren espazioa betez.

EUSENAREN NEURRIAK

Azpiko lauki horretan eskaintzen ditugu EUSENAREN zifra nagusi batzuk, antzeko entziklopedienekin konparatuta. T-hitzek testu masa adierazten dute; EUSENAk gutxiago ageri ditu, besteek baino, euskarazko hitzak luzeagoak direlako; gure kalkuluen arabera, batez beste euskarazko testuak gaztelaniazkoak eta ingelesezkoak baino %25 karaktere gehiago ditu, hitz-kopuru berebean. Lexiko-sarrerak deitu ditugu euskararen hiztegikoak (arruntak, teknikoak, etab.); izen-sarrerak dira, berriz, izen propioei dagozkienak.

HELMUGAK, HELBURUAK ETA HELPIDEAK

Euskal Entziklopedia Nagusia izango da EUSENOREn helburua lehen garaiko plangintzan (obra entziklopediko handiaren historian hiru garai nagusi daude: aurrena, obra berria sortu, landu eta burutzekoa; bigarrena, hori eguneratzekoa; eta hirugarrena, entziklopediaren edizio berriarena). EUSENARI begira emango ditu enpresak indarririk handienak lehen garai

horretan. Hala ere, entziklopedi lan osoaren barruan ikusi behar da helburuko obra, eta bereziki datu-biltegi entziklopedikoa eraiki eta betetzeko prozesuaren barruan.

Hamabi urtetan kalkulatu dugu EUSENAREN bilduma osoa argitaratzeko epea. Horren barruan, ordea, “tarteko obrak” deitu dituenak argitaratuko ditu EUSENOREK: horietako batzuk aurreratua daude, eta datozen hilabete eta ondoko urteotan argitaratuko dira.

EUSENOR proiektuan Euskal Herriari buruzko informazio-dokumentazio entziklopedikoak duen garrantzi guztiz apartekoaren eta tratamendu espezifikoen arabera, “tarteko obrak” artean bereziki programaturik dago *Euskal Herriaren Entziklopedia Orokorra* 25.000 artikulua inguru edukiko lituzke, alfabetoaren arabera ordenatuta (5.000 orrialde); eta zortzi bat urte barru burutzeko planifikatuta dago. Obra honek garrantzi guztiz apartekoa du EUSENOREN programazioan, EUSENOR proiektu osoa Euskal Herritik eta euskal kulturatik begira eginda dagoelako. Pisu espezifikoa ez ezik, nolabaiteko autonomia ere badu entziklopedia horrek, Euskal Herriari buruzko gaiak entziklopedigintza osoan izango duen pisu guztiz espezifikoa eta EUSENAN izango duen dentsitate apartekoaren arabera.

Oso luze iritziko dio batek baino gehiagok helburuko Entziklopedia Nagusia burutzeko epeari. Horrelako entziklopedia euskaraz lantzeak dituen buruhauste berezien gain, atzerriko entziklopedi etheen esperientzia hartu dugu kontutan, hau da, beren “Entziklopedia Handia” lantzeko eta argitaratzeko eman duten denbora —horien artean *Gran Enciclopedia Catalana*—; jakinez, gainera, lehen garai honetan oinarrituko, bideratuko eta definituko dela EUSENOREN luzarorako entziklopedi lan osoa. Bestalde, eta proiektuaren kalkuluen arabera, bost urte barru lehenengo lau tomoak argitaratu ahal izango ditu, gero urtero hiruna tomo kaleratuz joateko.

Helburuak lortzeko helpideak ipini behar dira: finantzariorak, teknikoak eta pertsonalak. Baliabide pertsonalei dago-kienez, EUSENOREK kanpoko jakitunen (euskaldunen eta atzerri-tarren) lankidetzaz zabalaz eta zerbitzu espezializatuez baliat-zeko asmoa du; baina, bestetik, barruko erredakzioa indartu

egingo du. Enpresaren konfigurazioan bi aldeen arteko oreka zaindu beharra ikusten du.

Proiektuaren arabera, bost fasetan dago banaturik lehen garai hori, enpresako barneko langileen kopurua faseka osotuz joateko: eraikuntza-fasea, abiatzearena, bideratzearena, sendotzearena eta hedatzearena. Lehen aurrikuspenen arabera, azpiko grafikoak adierazten du fase bakoitzaren iraupena eta horietako bakoitzean beharko den pertsonala.

Jakina, baliabide pertsonalen aurrikuspenak eta, beraz, helburuak betetzea, baliabide finantzarioen gain dago funtsean. Bostgarren fasean, eta bestelako kostuak ere kontutan hartuz, urtero 250.000.000 pezetako kostua izango du EUSENORek, proiektuko aurrikuspenen arabera, eta inflazioaren gorabeherak aparte.

NORENTZAT EGIN ENTZIKLOPEDIA ETA NORK EROSI

Euskal kultura entziklopedi handien arora sartzera doa nonbait. Beste herri eta kultura ez oso zabalak ere aspalditxotik sartuta daude. Kultura modernoan eta gaurko eskolan entziklopediak duen lekua eta funtzioa, batetik, eta euskal kulturaren bereziki horiek bete beharrekoak argi daude seguruenerik; baina beste arazo handia geratzen da: ba ote du euskal kulturaren dinamikak eta ekonomiak horiek irensterik, kontutan edukiz inbertsio handiko obrak direla enpresarentzat eta eroslearentzat? Badirudi EUSENOR proiektuak dagoeneko izan dituen harrera eta erantzunak horrelako zalantzak uxaturik uzten dituztela.

Baina bestalde nork erosiko ditu hainbeste euskarazko entziklopedia mardul? Lehen erantzuna izan daiteke, horrelako obrak desberdindu egin behar direla, bete beharreko funtzioaren eta premiaren arabera; eta beraz, obra bakoitzaren helburuko erabiltzaile-multzo desberdinak bilatu behar direla.

EUSENORek lantzeko obra entziklopediko eta erreferentziazkoak programatzean, kontuz saiatu da horien helburuko erabiltzaileak desberdintzen, eta horien arabera obra bakoitzaren ezaugarriak definitzen.

EUSENAREN HELBURUKO ERABILTZAILEA

Edonolako entziklopedia programatzean lehen arazoetako bat, hain zuzen ere, helburuko erabiltzailea zein izango den definitzea da, horrek markatuko dituelako obraren edukina, tamaina, egitura, estiloa, prezioa, etab.

Euskal Entziklopedia Nagusia-ren proiektuak helburuko erabiltzailearen espektro aski zabala hartu du, horrelako obra orokorrari dagokionez. *Zuzenean, osotasunean eta aurrenik* "euskaldun heldu eskolatua" da EUSENAREN helburuko erabiltzailea.

Horrelako entziklopediak, ordea, oso baliagarria izan behar du eskolako gazte eta gaztetxoarentzat ere, bere ikasketetan erreferentziazko iturritzat eta kontsulta puntualetarako erabiltzeko; hala ere, entziklopediako hainbat artikulua zabalago, sakonago eta espezifikokoago ez dira horrelako irakurleentzat izango. Beraz obraren helburuko erabiltzailetzat hartzen da eskolako gaztea edota gaztetxoa, *zuzenean, baina ez osotasunean*. Hala ere, gurasoen eta irakasleen laguntzaz eta bitartez ikasle gazte eta gaztetxo horiek erabil ditzakete aipaturiko artikulua zailagoak ere.

ENTZIKLOPEDIAREN EROSLEGOA

Ezaguna da horrelako obraren eroslegoa murrizta dela Euskal Herrian. Eta hamar urte barru handiagoa izango bada ere, oso mugatua izango dela artean. Zertan oinarritzen da orduan goian aipaturiko errentagarritasuna?

Jakina, ez dago pentsatzerik erdarazko beste entziklopedia handien errentagarritasunean. Dena dela, merkatu-kalkulu aski zorrotzak, esperientziaren eta datuen gain oinarrituak egin ditu EUSENOR proiektuak. Hamar urte barru 300.000 milako eroslego euskaldun potentzial kalkulatu du; Euskal Entziklopedia Nagusia obrarentzat %10 eta %5en artean ipini da eroslego birtualaren kopurua. Horrek esan nahi du goreneko hipotesian 30.000 bilduma salduko liratekeela eta beheerenean 15.000, bost urteko epean. Ez dirudite aurrikuspen irrealak, *Gran Enciclopèdia Catalana*-ren salmentak kontutan har-

tzen baditugu, eta gogoan edukiz noski erosleago potentzialaren alde handia. 110.000 bilduma salduak zituzten haiek lehen edizioakoak; bigarren edizioa 30.000 alekoa egin zuten, eta lau urtetan saltzeko aurrikuspena dute; hirugarren edizioa presatzen ari dira bitartean 1995erako.

ENTZIKLOPEDIEN EROSLEARI ZENBAIT OHAR

Entziklopedi lanari ekitean, proiektua eta programa lantzearekin eta produzituko diren obren merkatu-kalkuluak egitearekin batera, beharrezkoa da, noski, helburuko erabiltzaileak guztiz aintzakotzat eta begirune handiz hartzea, beraren benetako informazio-premiak eta interes kulturalak oso kontutan edukiz, batez ere bere egitekoa zerbitzu sozio-kultural gisa definitzen duen enpresa rentzat. Entziklopedien eroslearen eta erabiltzailearen defentsa —eta heziera— horrelako proiektuaren barruan sartzen da: merkatuan egon daitezkeen iruzurretatik kontsumitzailea ateratzeko, batetik, eta entziklopediaren didaktika egiteko, bestetik.

Obra entziklopedikoen artean ere denetik dago: on eta txar; eta sarritan prezioa ez da izaten entziklopediaren benetako edukinaren (horrelako obren tamaina maiz puztua egoten da) eta ez horren balioaren arabera. Askotan oso erasokorrak izaten dira etxez etxe entziklopediak saltzen ari direnak: ingelesez esan ohi duten “hard-sell tactics” erabiltzen dituzte, batzuetan iruzurrezko eta gezurrezkoak. Mundu bibliografikoan ari direnek bi entziklopedi mota bereizi ohi dituzte orokorki: Autoritatezkoa (“Authoritative Encyclopaedia”) eta komertziala (“Hack Encyclopaedia”). Azken hauetakoa ez da derrigorrez txarra, eta erosleak jakin behar du aztertzen ea benetan bere eskakizunei eta itzaropenei egoki erantzuten dien. Inbertsio handiko entziklopedia erosi aurretik ondo pentsatu behar da, eta normalean egun batzuk hartu obra barrutik ikusteko eta, behar izanez gero, kontsultak egiteko.

Hizkuntza ezberdinetan izan ohi dira obra entziklopediko eta erreferentziakoei buruzko gida-liburuak, batzuetan oso zorrotz eta zuzen horien benetako balioak eta akatsak erakusten dituztenak. Bestalde, horrelako obren kritika-lanetan ari direnek landutako galdekizun-gidak ere badira, entziklopediaren erosleak

obraren bere azterketa pertsonala egitean zein kapitulu eta puntu hartu behar dituen kontutan, erakusten dutenak.

Besteren artean, kapitulu hauek behintzat aztertu behar lirateke edozein entziklopedia orokorretan: 1) Hartzen (agintzen) duen alorra zein den eta zein neurritan eta mailatan betetzen duen, edota itxurazko tamainaren bidez puztuta dagoen; 2) Zeinentzat egina dagoen; 3) Hizkera eta estilo aldetik irakurgarria den, edota alde handiak ote dauden artikuluko batzuetatik besteetara; 4) Lankideen eta idazleen itzala; 5) Ematen dituen datuen fidagarritasuna; 6) Objektibotasuna edota gai eztabaidatuen inguruan zein jarrera hartzen duen; 7) Gaurkotasuna, noizkoa den eta zein neurritan dagoen eguneratua; 8) Informazioa bilatzeko eskaintzen dituen baliabideak eta erraztasuna; 9) Kontsulta edo informazioa sakontzeko bibliografiarik baduen: horren gaurkotasuna; 10) Irudien kalitatea eta balioa; 11) Orrialdeen konposaketa eta letra-motaren atsegina eta irakurgarritasuna; 12) Koadernaketaren sendotasuna eta tomoen erabilgarritasuna; 13) Entziklopediak "eskaintzen" dituen ezaugarri eta baliabide bereziek zein balio duten norberarentzat edo erabiliko duenarentzat; 14) Prezioa, eta ordaintzeko erraztasunak; 15) Entziklopediari buruzko idatzizko kritika itzaldunen bat irakurtzea.

1. "Par ailleurs, des nations nouvelles ou encore jeunes requièrent ce genre d'ouvrage; le XIXe siècle avait été l'époque des indépendances politiques européennes et américaines et de dictionnaires de langue affirmant les identités culturelles (hongrois, tchèque, roumain, variante américaine de l'anglais...)", dio Alain Rey-k bere *Encyclopédies et Dictionnaires* liburuskari baliotsuan, 113-114 or. (PUF, 1982).

2. *Egyetenes magyar encyclopaedia* ("Entziklopedia Hungariar Unibertatsala", XIX tomo, 1861-1876), eta *Recsei nagy Lexikona* ("Revai Lexikon Handia", 1911-1935) hungarieraz. Juduek bazituzten beren "Entziklopedia judaiko" ezberdinak (Judu Herriaren eta kulturaren alorrekoak) hainbat hizkuntzatan (ingelesez, errusieraz, alemanez, gaztelaniaz, ez hebraieraz), Israel estatua sortu aurretik. Horiek denak Entziklopedia "erregionalak" edo nazionalak dira, juduen historia eta kultura biltzen dituztenak. Independentzia lortzearekin batera ekin zioten Entziklopedia Orokor eta Unibertatsala hebraieraz lantzeari. 1949an argitaratu zuten *ha-Entziqlopedia ha-Ivrit* obraren lehen tomoa; 1981ean burutu zuten XXXII. tomoarekin.

3. Proiektuko EUSENA (Euskal Entziklopedia Nagusia) 12 urtetan burutzeak eskatuko duen 3.000 milioiko finantzaketa-karga handiaz gain, EUSENORen interes enpresariala nabarmen utzi zuen *Expansión* enpresa aldizkariak bere joan zen maiatzeko 11ko zenbakiaren lehen orrialdeko titularrak eskaini zionean.

4. "Entziklopedia Handia" tituluak izan lezakeen erakargarritasun komertzialetik aparte, kategoria aski definitua da obra Entziklopedikoen tipologian: alorraren aldetik, orokorra eta unibertatsala izaten da normalean (badaude Entziklopedia erregionalak ere, titulu horrelako kalifikazioa daramatenak: "Gran Enciclopedia Navarra (GEN), adibidez); bere helburuko erabiltzailea funtsean orokorra izan ohi du; baina bereziki eta zuzenean gizon-emakume eskolatuak eta maila ertaineraino edo gorago kulturaz jantziak begiratzen die (ez espezialistek); taimainaz "handia" izan ohi da, 10.000-15.000 orrialderen artekoa (gehiagokorik ere bada noski). Dena dela, "handia" hitzak erabiltzailearen adinari eta orrialde edo testu-hitzen kopuruari baino gehiago begiratzen dio helburuko erabiltzailearen heldutasunari. Euskarazko "nagusia" hitzak guzti hori bildu nahi du nolabait.

1886-1902 bitartean eraikitako *Société anonyme de la Grande Encyclopédie* izeneko enpresak bere *La Grande Encyclopédie* argitaratu aurretik eta ondoren beste hainbat "Entziklopedia Handi" argitaratu dira hizkuntza ezberdinetan: *Meyer's Grosse Konversations-Lexikon* (1840-1852), *The Great Soviet Encyclopaedia* (errusieraz titulu berarekin 1908-1911 bitartean argitaratua), *Gran Enciclopedia Larousse* (1967-1971), *Gran Enciclopèdia Catalana* (1970-1980), etab. etab.

5. "A great encyclopaedia is inevitably a sign of national maturity and, as such, will pay tribute to the ideal of its country and its time", dio *Encyclopaedia Britannica*-k ("Encyclopaedia" artikulua).

6. Alain Rey-k "Encyclopédie éclatée" deitzen duenaren kontrakotzat edo, hartzen dugu hemen organiko hitza: hau da, ez da *Que sais-je* edo *Encyclopédie de la Pléiade* bezalako izango. Horietan alor, gai edo artikulua bakoitza unitate autonomo gisa landuta eta horrelaxe argitaratuta dago.

7. Alain Rey-k, aipaturiko bere *Encyclopédies et Dictionnaires* liburuan, 29. or., dio: "Le provincialisme des dictionnaires est un fait universel et l'universalisme, sauf peut-être dans les sciences 'pures', une étrange illusion".

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPENAK

ANDONI SAGARNA

Enologoa izan gabe ere, edonork daki ardoa aukeratzeko modurik onena ez dela botelaren tamainari begiratzea. Ardo asko eta asko neurri bereko botelatan saltzen dira. Horregatik bakarrik balitz, ardo gehienak berdin-berdinak lirarteke. Alde handia dago, ordea, batzuetatik besteetara, kalitatez, zaporez, kolorez, graduaziorik eta dastatzen dakienari ohar-tzeke ezkutatuko ez zaion hainbat ezaugarritz. Bazkari on baten lagungarri izango den ardo edo konpromiso handiko opari baterako hautatu nahi duzuna, ez ezazu Jainkoarren nolana nahi eros.

Orobat berdin gertatzen da, aurkeztera noan bi entziklopedia hauen —itxuraz— kidekoak diren obrek: zortzi-hamar

tomo 200-400 orrialde inguruko eta irudi asko samar izaten dute. Ez da hau, alabaina, entziklopedia bat deskribatzeko erarik egokiena. Izatekotan, entziklopediak erabiltzeko era bati eta, dena esateko, baita entziklopediak saltzeko era bati ere loturik dagoen formatua da hori. Ardotara itzuliz, bereizketa ez da barrikako ardoa eta boteilakoa, baizik eta Errioxakoa edo Bordelekoa, 1964ekoa edo 1980koa, gorria edo beltza, etab.

ZURE BEHARREI ONGIEN ERANTZUTEN DION ENTZIKLOPEDIA DUZU ONENA

Horixe erantzungo dizut “entziklopedia bat erostekotan nabil eta ez dakit zein erosi, zein da onena?” galdetzen badidazu. Zoritxarrez euskaraz ez dago beste hizkuntzetan bezainbateko aukerarik, baina aukera bat baino gehiago behintzat badago eta, urrutirago joan gabe, hona hemen bi, desberdinak biak, helburu banarekin pentsatuak.

Erreferentzi obrak arretaz aztertu behar dira erosi baino lehen. Merezi du gure beharretarako egokiak diren ikustekak. Kazetari batek Severo Ochoari zein urtetan eman zioten Nobel saria jakin nahi duenean eta OHoko zortzigarren mailako gazte batek animalien eboluzioaz lantxo bat prestatu behar duenean ez dituzte premia berdinak. Lehenengoak edozein hiztegi entziklopediko aski izango du seguraski datu puntual hori aurkitzeko, bigarrenak, aldiz, eskolarako kontsulta-obra lagungarri gisa pentsatua ez dagoen obra batean nekez aurkituko du behar duen bezalako erantzunik. Hiztegi entziklopediko txiki batean artikulua askotan barreiatua egongo da behar lukeen informazioa. Hiztegi entziklopediko handi batean, berriz, hizkera eta gaiaren tratamendu jasoegeiak aurkituko ditu. Obra horiek ez diote gehiegi lagunduko, kazetariarentzat gaztearen entziklopedia egokiena izango ez den bezalaxe.

Aukera ona egin nahi baduzu, jarri zaitez erabiltzailearen lekuan eta egin itzazu proba batzuk obra desberdinekin, ea haren beharrei bakoitzak nola erantzuten dien ikusteko. Agudo antzemango diozu hizkera argia darabilen, zuk behar duzun bezala antolatua dagoen, eguneratua dagoen, etab.

EUSENOR-EN BEREHALAKO ARGITALPEN-PROGRAMAREN OINARRIAK

Erreferentzi obrak argitaratzen dituen argitaletxe batek programa editorial serio bat planteatzen duenean, maila, tamaina, antolaketa, gai eta hizkera desberdinetako obra-multzo bat programatzen du. Honelako programa bat betetzeko, urteak behar dira, baina denbora joan ahala obretan jaso beharreko informazioa bera ere etengabe aldatuz doanez (kartografia, datu estatistikoak, biografiak, datu historikoak, etab.) hau eguneratzeko ahalegin handia egin behar da. Horrelaxe planteatu ditugu gauzak EUSENORen eta horregatixe ekin diogu hasieratik bertatik mota desberdinetako obrak argitaratzeari eta jokabide dinamiko hori izango duen azpiegitura sortzeari.

Programa hau diseinatzeko garaian lehentasun eta ahalbide batzuk izan ditugu gogoan. Helburu behinena, euskal kulturak behar duen Euskal Entziklopedia Nagusia (EUSENA) dugu, baina horretaz Paulo Agirrebaltzategik bere artikuluan luze eta zabal hitz egiten duenez, ez dut hemen aipatu baizik egingo. Jomuga horretara iritsi aurretik, badugu zer ikasia eta zer egina. Zer ikasia diot, zeren eta honelako obra handi bat burutzeak gauza asko eskatzen ditu: baliabideak, lankide presituak eta denbora, batez ere. Bitartean badira eginkizun dauden eta gaur bertan metatua dugun eskarmentuan oinarrituz, luzamendurik gabe burutu ditzakegun lanak.

UZEIk urtetan zehar landuriko hiztegitintza eta Elhuyarrek azken urteotan, Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak jarritako diruaz baliatuz, prestatuturiko *Hiztegi Entziklopedikoa* (ikus Inaki Irazabalbeitiaren artikulua) bidaiari ekiteko oso hornizio baliotsuak ditugu.

Entziklopedigintzan ez dabilenari nekeza gertatuko zaio sinestea zenbat oztupo txiki gaingitu behar diren tankera honetako obrak lantzeko: terminologia, atzerriko eta bertako leku eta pertsona-izenak idazteko modua, definizioak emateko era; sarrera, azpisarrera, esamolde, etab. antolatze eta ordenatzeko irizpideak; etnozentrismoa, menpekotasun politikoaren ondoriozko akulturazioa, sexismoa eta gainerako aurreiritziak saihesteko bideak, etab. Hauetako asko ez ditugu lehenbiziko

aldiz aurkitzen gure aurrean, lehenago aipaturiko lanetan ibiliak garelako hain zuzen. Alde dugun aurreko ibilaldi horren ondoren, hurrengo ekinaldian, noraino joan gaitezkeen neur-tuta eta gure ingurunean sumatu ditugun behar larrienak zein diren igartzen ahaleginduta erabaki dugu aurkezten ditudan obra biok prestatzea.

IRAKASKUNTZAREN ERREFORMAK DAKARTZAN BEHAR BERRIAK

Aldaketa-giro handia nagusitu da azken aldi honetan irakaskuntz munduan. Ez da gainera axalekoa, irakaskuntza-ren filosofia bera ere ukitzen baitu. Ikasleari ikastea baino ikasten ikastea gehiago omen dagokio, informazioa buruan metatzea baino informazioa bilatzen jakitea gehiago, irakasle-ari ezagutza transmititzea baino bilaketa-prozesuan orienta-tzea areago.

Ikasliburugintzan ibiliak garenok garai batean liburu baten edukina finkatzeko bide erraza eta segurua genuen: halako ikasturtetako halako jakintzagai irakasteko zer programa eta kuestionariori jarraitu behar gataizkiola dio buletin ofizia-lak?, galdetzen genuen. Hortik aurrera, eredu magistral gutxi edo gehiago didaktikoa erabiliz, gaiak eta ariketak elkarren segidako ikasgaitan banatzen genituen eta akabo. Ikasleak hura dena kaskoan sartzeko, irakaslearen azalpenaz gain, praka-ipurdiak eta ukondoak urratuz ikasketa-saioak egitea besterik ez zuen falta.

E redu honek berdin funtzionatzen zuen erdaldunontzat eta euskaldunontzat. Euskaldunok, beti bezala, bagenuen emen-diozko eragozpen bat, hizkuntza bera, noski. Oraindik ez ditugu hizkuntzaren *corpus*-arekiko zailtasun guztiak konponduak, baina erreformarekin datozkigunak ez dira txikiagoak. Ikasli-buru klasikoak ez dakit zer leku izango duen hemendik aurrera, baina garbi dago ikasle ikertzaile berri horrek ezer behar badu kontsulta-material aberats eta egokia behar duela eta horretan miseria gorrian gaude oraindik. Merezimendu handiko lanak egin izan diren eta egiten ari diren arren, oraindik gehiena egi-teko dago. *Gazteen lehen entziklopedia* arlo honetan dagoen hutsunea betetzen laguntzera dator.

EHUN MILA SARRERAKO HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKO ERTAIN BATEN BEHARRA

Hiztegi entziklopedikoen munduan, edukin aldetik, eta istilu handitan sartu gabe, hiru multzo bereiz daitezke: entziklopedia txikiak, ertainak eta handiak.

Entziklopedia txikiak deitzen ditudan horiek 70.000-80.000 sarrera izaten dituzte, horietatik erdiak inguru lexikoari dagozkionak eta beste erdiak edo onomastikari dagozkionak. Hiztegi entziklopediko hauek ez dute azalpen entziklopediko handirik ematen sarrera gehienetan, artikulua laburrak eta nahikoa era telegrafikoan emanak baizik. Informazio-iturri erabilgarri eta eramangarriak dira, ez oso garestiak, liburudendetan eta are hipermerkatuetan edo erostetxe handietan erosi ohi dira.

Entziklopedia ertainek 100.000 sarreratik gora izaten dituzte, txikiak baino azalpen entziklopediko aberatsagoak eskaintzen dizkigute, irudi gehiago ere bai. Hamar aldiz garestiagoak izan daitezke, hamar tomo ingurutan argitaratzen dira eta erosteko bidea gehienetan maileguzkoa izaten da. Kontutan izan behar da, ordea, arrazoi komertzialak direla medio, sarrera-kopuruz eta edukiz entziklopedia txikien mailakotzat har ditzakegunak ere aurki daitezkeela formatu honetan.

Entziklopedia handiak deitu ditugu 10.000 orrialdetik gora dituzten eta helduentzako moduan idatzita dauden *Larousse*, *Britannica*, *Espasa* eta antzekoak.

Bigarren saileko hiztegi entziklopediko baten falta nabarmena da euskaraz. Honi erantzun nahi dio, hain zuzen ere, *Oinarrizko Hiztegi Entziklopediko* deitu dugunak.

GAZTEEN LEHEN ENTZIKLOPEDIA

Esan bezala, irakaskuntzaren erreforma-giro honetan beharrezkoa ikusten da eskolan dabiltzan haur eta gaztetxoentzat kontsulta-erremintak prestatzea. Testuinguru horretan kokatu behar da *Gazteen lehen entziklopedia*. Obra honen ezaugarri nagusia, irudi ugari izateaz gain, testuak eta irudiak elkar osatuz lortzen den konbinazioa da. Orrialde bakoitza sarrera bati dagokio, orrialde guztiek antzeko egitura dute eta sarre-

ra ren arabera alfabetikoki ordenaturik daude. Orrialdearen barnealdean oinarrizko testua duen zutabe bat dago. Bertan sarrerari dagokion informazio ugari ematen da era ulerterrazean. Testu honen argigarri dira orrialdean zutabe horretatik kanpo dauden beste elementuak: marrazkiak, argazkiak, mapak, eskemak, erreferentzia gurutzatuak eta sintesi gisako laburpena. Gainbegirada batez idea sinple eta argia jasotzen da gaiaz.

Orrialde bakoitza ez da ikasgai isolatu bat, guztien multzoak oinarrizko ezagutza koherentea ematen baitu. Sistema planifikatua osatzen du orrialdeen multzoak. Obran zehar ageri diren gaiek elkar osatzen dute eta disziplinarreko ikuspegi bat eratzen. Datu zehatzen bilaketa errazteko, azken tomoak badu, gainera, hiztegi moduko bat, obra guztian zehar azaltzen diren hitzik interesgarrienak beren definizioekin eskaintzen dituen eta, kontsulta aberasteko, irakurlea zenbait orrialdetara bideratzen duten deiak daude bertan.

Obra honen erabiltzaileak haur eta gaztetxoak izango dira batipat, baina helduentzat ere egokia da, oso ezagutza espezializatuak behar ez direnean.

Guztira zazpiehun eta berrogeita hamar orrialde ditu, zortzi tomotan banatuak.

OINARRIZKO HIZTEGI ENTZIKLOPEDIKOA

Hiztegiak eta entziklopediak bereizi nahi direnean, esaten da hiztegiak hizkuntzaren berri ematen duela eta entziklopediak, berriz, munduaren berri. Pixka bat sakondu orduko gauzak konplikatuxeagoak direla ikusten den arren, bereizketa hori hain txarra ere ez dela esan daiteke. Hiztegi bati, esate baterako, *patata* hitzaz etimologia, kategoria gramatikala, sinonimoak, adierak eta hauen definizioa, hitz horren erabilera egokia erakusten duten testuen adibideak ematea dagokio, baina ez landare horren ezaugarriak, parasitoak eta gaitzak, hedadura, aplikazioak, historia, produkzioari buruzko datuak, etab.

Bestalde, pertsona eta leku-izenak, izen mitologikoak, enpresa eta erakundeen izenak, artelanen tituluak eta antzeko

beste gauza batzuk ez dira hizkuntz hiztegieta sarreren artean aurkitzen.

Entziklopedia tematiko batean, aldiz, gaiak azaltzen dira eta ez da gai horiek adierazteko erabiltzen diren hitzen azalpen linguistikorik ematen. Hiztegi huts-hutsen eta entziklopedia soilen hibrido antzeko bat dugu hiztegi entziklopedikoa, bi eratako informazioak jasotzen dituzenez: hizkuntzari buruzko informazioa ematen du eta baita munduari buruzkoa ere.

Hiztegien antzera antolatua ditu sarrerak, alfabetikoki ale-gia, gure hiztegi entziklopedikoak, era horretako obrek izaten dituzten legez. Ehun mila sarreratik gora ditu, lexikoa eta izen propioak barne. Lexikoaren barnean ohizko ondareko hitzez gain terminologia ere sartzen da. Honek esan nahi du gai teknikoekin lotutako lexiko berezitua bertan dela eta gainera hizkuntz hiztegieta sartzen ez diren eraikuntza sintagmatiko edo lexia-itxurako terminoek ere beren lekua dutela.

Artikuluaren tamainaren aldetik *Oinarrizko hiztegi entziklopedikoa*-k, hiztegi entziklopediko txikiagoekin konparatzen badugu, hau ondotoz zabalagoa dela esan dezakegu. Atal entziklopedikoa duten sarreren kopurua handiagoa da eta atal horiek zabalagoak dira. Zortzi tomo laurhun orrialdeko izango ditu guztira. Testu-masa 17,5 milioi karakterekoa izango du, h.d. oraindainoko euskal hiztegi entziklopediko handienak baino %17 inguru gehiago. Sarrera-kopurua, berriz, 100.000koa izango da.

Gaien aldetik, euskal kontzeptu, biografia, erakunde eta artelanei beren lekua eman zaie, noski, gure kulturatik begiratzen diogulako munduari.

Obra honek eskolan, liburutegi publiko nahiz pribatuan, famili giroan, komunikabideetako kazetarien eta beste arlo askotako profesionalen lantegieta probetxu handiko zerbitzua eskain dezake, hizkuntza txukun erabiltzen lagunduz eta edozein gaitako kontsulta-liburu gisa.

RENO-KO EUSKAL MINTEGLIAREN XXV. URTEBETETZEAN

WILLIAM DOUGLASS

Antropologia sozialean aire berriak nagusitzen doazen garai hauetan erreflexibitatea lehen ez bezala eskatzen zaigu. Obserbatzaile eta obserbatuaren arteko harremanak, testuaren azpiegituran dauden aurreiritziak, idazleak non finkatzen duen bere autoritatea, etab., aztergai bihurtu dira. Era honetan etnografigintzan ezkutuan gelditzen ziren zenbait alderdi begi-bistan jarri behar dira gaur. Narratzaile bakarti jakitun ahalguztidunaz ez gara jadanik fidatzen; gaur egun nahiago dira ahots desberdinak, era askotakoak, euren artean elkartezinak sarritan, eta eurek beren erara kontatuak.

Antropologoak kezkatuak dauzkaten arazoak dira horiek; nere helburua ez da horietaz aritzea, baina hala ere, nere gaur-

ko iharduna ulertzeko ingurune egokia eskaintzen dute. Zere n “Basque Studies Program” edo Euskal Mintegiaren hogeitabostgarren urtebetetzea ospatzen dugun une honetan galdera hau egiten diot neure buruari: zer eragin izan du berak euskal-amerikar kulturaren? Hau egitean narzismoaren arriskua dut, ispiluzko gela batean galdurik gertatzea. Baina nahi dut ispilu bat edo bitan begiratzea, besterik ezean, nere memorian bakarrik dauden gure hastapen-urteetako gertakizunak historiaren artxiboan uzteko. Nere azken helburua, ordea, ispilu honen bitartez euskal-amerikar komunitatera itzultzea da.

EUSKAL MINTEGIAREN MUGAK

Ez da erraza Euskal Mintegiaren mugak zehazki seinalatzea. Hogeitabost urtetan zehar ehundaka, hobeki milaka, pertsonen esfortzuen sumaketa da neretzat. Beren ekintzek eta eraginek unibertsitate hau guztiz gainezkatu dute. Euskal Herriatik kanpo euskal kulturaz dagoen ahalegin akademiko serioena izaki, dimentsio nazionala eta internazionala hartu zituen. Franco-ren diktadura-garaiaren eraikia izateak garrantzia erantsi zion.

Euskal Mintegia, neretzat, Euskal Herrian ikasten urtebete pasa ondorengo estudiante amerikarraren bizitza aldatua da; argitaratutako gure hogeitamar libururen baten irakurlearen amets pribatua; esfortzu handiz bildutako milaka liburuak, bakoitza harri bat euskal liburutegi osatuenetako baten erai-kuntzan; beren dirua eta denbora Mintegiari eskaini dioten pertsonen boluntarismoa; bertako langileen dedikazioa, bere n obligaziotik guztiz areagokoa; unibertsitate honetako eta Nevada Estatuko ordezkarien laguntza tinkoa, mintegi honen kontzeptua bera erabat arrotz eta esoteriko gisa ikusia izan zitekeenean; guregan sinetsi duten fundazio pribatu eta publiko zenbait; halaber, gure beka-eskakizunei sarritan erantzun dion Euskal Gobernuua. Aipamenetan jarrai nezake luzaroan. Guzti horiek gogora ekarri ordez hasierako urteetara itzuliko naiz, eta batipat hirukote sortzailearen —Robert Laxalt, Jon Bilbao eta hiruron— artean izan genuen harremanaz.

Ikuspegi historiko murriztenaren arabera, zilarrezko urtebetetzea uda honetan beteko genuke, 1967ko ekaina baitzen Wendall Mordy-k —*Desert Research Institute*-ko zuzendariak— enplegatu ninduenean. Ikuspegi zabalago batek 1961ean Renon egindako bilera batean koka lezake: bertan, jaioberria zen *Desert Research Institute*-k hiru antropologo inbitatu zituen bere adar baten ikerketa-programa eratzeko. Robert Heizer, Berkeley Unibertsitatekoak; Fred Eggan, Chicago-koak, eta Omer Stewart, Colorado-Boulder-ekoak, Euskal Mintegi bat sortzea proposatu zuten, Institutuari enfasia guztiz berezia emango ziona, beste unibertsitate amerikarrek guztiz ahazturik zutena. Euskaldunak Nevadan kokaturik zeuden, euskal-amerikarren kontribuzioa bertako historiari apenas eza gutzen zen, eta gainera, Europako euskaldunek enigma ugari eskaintzen zituzten etnologian, prehistorian, antropologia fisikoan eta hizkuntzalaritzan.

Institutuak gomendioak onartu zituen, baina zaila zitzaion haiek betetzea. Chicago-ko Unibertsitatean ikasle nintzen ni orduan eta Eggan-ek, jakinaren gainean ni Euskal Herrira etortzeko nintzela nere lana egitera, Nevadako planen berri eman zidan. *University of Nevada Press*-eko zuzendaria zen Robert Laxalt-ekin harremanetan jarri zen Mordy, proiektuan parte har zezan. Hasieratik Robert-ek entusiasmo handia azaldu zuen baina, aldi berean, garbi utzi zuen, bere euskal jatorria eta bere aita artzainaren bizitza kontatu izan arren (*Sweet Promised Land*), bera ez zela euskal akademiko bat.

Liburu horren 1957ko argitalpenak euskal-amerikar espezializazioaren literatur bozemaile bihurtu zuen Robert. Itzalita ziruditen euskal kultur txinarren lehen indarberritzea bultzatu zuen. Ehundaka eskutitz jaso zituen Mendebaleko Amerikako euskaldunengatik beren historiari ahotsa eman ziolako. 1959an, kasino baten jabe zen Dick Graves-ek lehenengo aldiz euskal jaialdi bat eratzeko erabaki zuenean, Robert-en eskutitz-zerrenda zen euskaldun sakabanatuen arteko lotura bakarra. Inork ez zekien zertan zetzan euskal jaialdi bat. Egitarauan “euskaldun” zer zen adierazteko ere, entziklopedia batean begiratu behar izan zuten.

Ordurako Robert Europara etorri eta bere jatorriaz gehiago jakiteko asmotan zen. Urtebete igaro zuen Euskal Herrian Kongresuko Liburutegirako euskal bibliografia jasotzen eta beste nobela baterako gaiak biltzen; Euskal Mintegi posiblearentzako lehen oinarri izan zitezkeen materialen bila ere aritu zen. Honela lortu zuen hiltzear zegoen Philippe Veyrin euskaltzale ezagunaren liburutegia eskuratzeko baimena. Donibane Garazin bildu nintzen Robert-ekin eta lehenengo aldiz hitz egin genuen nere Reno-ra itzultzearen posibilitateaz Etxalar eta Murelagako ikerketak burutu ondoren.

Euskal Mintegia eraikitzeko arduradun gisa nitaz fido izateaz harro sentitu banintzen ere, banituen nere zalantzak, eta lehenbizikoz eskaini zidatenean, 1966ko gabon-jaietan, ezetz esan nuen. Neure tesia artean amaitzeke nuen, neure jaioterriira itzultzeaz sendimendu kontrajarriak nituen, eta Margaret Mead-ekin harremanetan zegoen beste norbaitekin lan egiteko eskaintza nuen. Azkenik, Robert Laxalt eta Warren D'Azevedo-rekin lan egiteko proposamenak bultzatu ninduen Reno-ra. Beste arrazoi nagusi bat euskal kulturarekin sentitzen nuen konpromezu pertsonala zen. Guztiz abertzaleak ziren lagun-minak egin nituen Euskal Herrian; hauen kuraia eta sakrifizio pertsonalak mirestera iritsi nintzen. Reno-ko Euskal Mintegia bultzatzeak benetan errespetatzen nuen kausa bat, nahiz eta ez nerea izan, laguntzeko bidea ematen zidan.

Graduatu eta astebetera, 1967ko ekainean, nere lan berria hartzeko nintzen. Ez enplegatu nindutenek, ezta nik neuk ere, genekien Euskal Mintegi batek zer izan edo egin behar zuen. Gure lehen bilerako Mordy-ren hitzak datozkit gogora: "Tituluren bat eman beharko dizugu. 'Zuzendari' ez da egokia inork ez baitu zuretzat lan egiten. 'Koordinatzaile' edo antzeko zer-bait deitu beharko dizugu. Gero alda dezakegu programa martxan jartzen denean." Gaurdaino gordetzen dudan titulu mai-tea dut hauxe.

Hasiera alfer eta kontenplazio ugarikoa izan zen uda hura. Beken bidez atera nahi zen programa aurrera. Baina zer proposa zitezkeen horretarako? Hori zen arazoa. Alderdi onean, Veyrin-en bilduma laster iritsi zen; unibertsitateko liburutegiak \$6.000 jarri zituen, gero Mintegiak behin martxan zegoenean

ordaintzekotan. Lehen uda hartan zenbait euskal jaialditara joan nintzen, gure Euskal Mintegiaren berri euskaldunei emateko, eta bide batez ikerketa berriren bat bideratzeko. Nahiz eta hemen hazia izan, neuk ere, nevar dar gehien antzo, ezer gutxi nekien euskal-amerikarrez. Nere eskolako lagun ziren Harvey eta Jose Gastanaga beti italiartzat eduki nituen!

Bitartean, Mordy-k euskal-amerikar komunitatera hurbiltzea proposatu zuen dirua biltzeko kanpaina eratuz. Hurrengo bi urteetan *Desarch Research Institute*-k \$40.000 inguru galduko zituen, nere soldata eta bidai gastuak zirela medio, \$10.000 biltzeko. Batera eta bestera ibili nintzen eta harreman ugari egin nituen, baina dirurik apenas. Zuzenean dirua eskatzeko aurpegirik ez nuen, eta gutxik erantzuten zioten nere tonu sotilari. Puntu gorena Reno-n eraturako bilera bat izan zen: hoge euskaldun rantxero aberatsenei gonbitea egin zitzairen eta unibertsitateko kantzelariak Euskal Mintegiaren diru-beharrak azaldu zizkien. Ondorioz ehundaka dolar batzuk besterik ez genituen jaso. Baina, ironikoki, bileran parte hartu izan ezin zuten beste bi euskaldun (Gene Gastanaga eta Alfrida Poco Teague) eta hauek bultzatutakoei esker \$10.000 lortzera iritsi ginen.

Bigarren urtearen erdialdean Jon Bilbao ekarri genuen Reno-ra hizlari gisa. Ordurako asperturik eta kulpabilizaturik nengoen nere diru-biltzearen porrotaz. Irakasle-lanpostu erregular bat izatea tentagarria zen eta erraza nuen lortzea. Desertuko Institutuaren laguntza bagenuen baina ez zen betirako izango. Bere bisitaldian zehar Jonekin elkarrizketa ugari izan nuen; Mintegiaren kontzeptuan sinesteaz gain, ideia konkretuak zituen. Haiei esker, berriro ere fedea berreskuratu nuela esango nuke. Abiatu aurretik Reno-ra etortzea kontsideratuko al zukeen galdetu nion eta baietz erantzun zidan. Arrazoi nagusia —zioen berak— telefonoz neuk eginiko dei bat zen: liburutegiko zuzendariari eskatu nion, Jonek aipatu ondoren, euskal nazionalismoari buruz Euskal Herrian 500 dolarrez mikrofilmatua izan zitekeen dokumentu-bilduma zegoela, eta zuzendariak telefonoz baiezeko erantzuna eman zuen.

Wendall Mordy-rekin bildu nintzen eta bakarrik ezin nuela jarraitu adierazi nion. Jonen berri eman nion eta bera izan

zitekeela Euskal Mintegia aurrera ateratzeko esperantza bakarra adierazi. Mordy-k bi galdera egin zizkidan. Lehenik jakin nahi zuen Bilbao lehen mailakoa ote zen. Baietz esan nion. Ziur egoteko erantsi zuen berak, zeren “lehen mailakoek lehen mailako jendea enplegatzen dute; bigarren mailakoek, aldiz, hirugarren mailakoak enplegatzen dituzte”. Bere bigarren galdera ustegabekoa izan zen: “Lanik egin al duzu?” Nere bidaien berri ematen hasi nintzaion baina moztu egin zidan esanez: “benetako lana egin al duzun esan nahi dut”. Iluntzetan nere masterreko tesia —Murelagako ikerketa— berrikusten ari nintzela aitortu nion, norabait aurkezteko asmotan liburu gisa argitaratzeko. Bere erantzuna: “Ondo, ez ahaztu zer den benetan garrantzizkoa”.

Mordy bat zetorren Jon enplegatzeko, baina ez irakasle erregular gisa, konsultatzaile gisa baizik. Baimena eman zidan hilean \$1.000 dolar bederatzi hilabeteetarako eskaintzeko, eta orduan ikusiko zen berriro kontratua. Jonek inolako zalan-tzarik gabe onartu zuen. Bere biografiak bakarrik esplika lezake zergatik arriskatu zuen era honetan bere segurtasun pertsonala. Jon Madrileko Unibertsitatean Erdi Aroko Historian ikasle zen Gerra Zibila hasi zenean (Caro Baroja laguna Aintzinako Historian zen bitartean); Euskal Herrira itzuli zen armadan parte hartzeko eta ofizial egin zuten. Gero atzerrira lagundu zien Euskal Gobernuako kideei, lehenik Paris-era, gero Jose Antonio Agirre-rekin New York-era Nazio Batuetan euskal subirotasuna onetsia izan zedin saiatuz. Puerto Rico-n jaioa izanik, hiritar amerikarra zen eta ingelesa hitz egitea ondo zetorkion euskal delegazioari. Euskal nazionalismoari Jonek ia erabateko dedikazioa zion. Agirre-k Boise-ra bidali zuen hango euskal-amerikarrak abertzaletasunaren kausara erakartzeko. Urtebete han alferrik egin ondoren, Berkeley eta Columbia Unibertsitateetara joan zen ikastera. Bien bitartean bere ikerketetarako bibliografia osatzen hasi zen, bizitza osorako grina bihurtuko zitzaiona.

Amerikan sinestun izan da Jon, 1950eko hamarkadaren hasieran base militarren truke Estatu Batuek Francoren errejimena onetsi ondorenean ere. Horregatik zenbait abertzalek, ezkertiarrek batez ere, CIAkotzat jo izan dute sarritan. Hala ere, EAJren bitartekari izaten jarraitu zuen. 1960an Franco-k

Espainiatik bidali egin zuen. Estatu Batuetara itzuli zen, dirua irabazteko gaztelania irakasten zuelarik. Maryland-eko ikastetxe batean zegoen irakasle nik aurkitu nuenean. Bere interes akademiko eta politikoak bateratzeko parada ematen zion Joni Reno-ko inbitazioak. Aldi berean, bere *Eusko Bibliographia* osatu eta argitaratzeko asmoa eta luzarora ahalegin bibliografiko iraunkor bat instituzionalizatzeko aukera ere eskaintzen zizkion.

Beraz, 1968aren azkenaldera, triunbirato bat ginen Euskal Mintegiaren kontzeptuaren inguruan, baina bere misioa zein ote zen garbi jakiteke artean. Bakoitzak bere egitaraua zuen. Robert Laxalt-ek Nevadako Pentsaren baitan Euskal LiburuSorta sortu nahi zuen. Bere bibliografiaz gain, Jonek ez zuen asmo akademikorik; aktibismo politikoan zuen interes handiena, eta Mintegiak euskara Estatu Batuetan gordetzen ahalegindu behar zuela uste zuen, euskal kulturak lurralde haietan bizirik iraun zezan; Amerikarrei euskal kulturaren berri eman behar zion, eta bide bat ireki behar zuen Mundu Berri eta Mundu Zaharreko euskaldunen artean elkarrenganako harreman dialektiko aberaskorra sortuz.

Nik, ordea, euskal kultura eta abertzaletasuna erabat estimatu arren, uste nuen arriskutsuegia gerta zitekeela euskaldunen kausak serioegi hartu eta bertan murgiltzea. Lehenik, objektibitatearen eta ekintzaren arteko muga galtzean, gure errespetagarritasun akademikoa zalantzan jarriko genukeelako. Bigarrenik, ekintza eta abokatutza-lanak pertsona eta talde konkretuekin bat egingo gintuzkeelako, eta gure etorkizuna hauen garaipen edo porrotei uztarturik suertatuko zelako. Hirugarrenik, ikerketa adierazkorrik burutzekotan, Mintegiak bere gaietatik zertxobait urrundua egon behar zuela uste nuen; honetan antropologoen jarrera besterik ez nuen jarraitzen, zeintzuk ikertzen ari diren gizartearen partaide sentitu behar baitira, baina bertako bihurtu gabe. Atzera begiratuz, Jon eta biok, elkarren osagarri egokiak ginela iruditzen zait. Bere kasa utzita, nere ustez, Jonek Mintegia maldan behera eramango zuen, beste ikerketa-zentru etniko askori gertatu zitzairen bezala. Erabaki guztiak nere eskuetan egon balira, ahalegin akademiko eta esoteriko hutsetan geldituko ginatkeen segurue-

nik. Bi gidari zituen autoa bezala ginen, Jonek oina azelera-tzailean eta nik frenoan genituela.

Oso desberdinak ginen hiru pertsonen egitarauak ikusirik ezer eraiki ote zitekeen pentsa liteke. Baina alderantziz gertatu zen eta konbinaketak nahikoa indar hartu zuen. Robert-ek begirune handia zuen euskal-amerikarren artean eta bere presentziak bapateko sinesgarritasuna eman zion Mintegiari. Bere familiak duen pisu politikoari esker, unibertsitate eta estatuko ordezkarien arreta irabazi genuen. Nevada Unibertsitate P rentsako zuzendari gisa, bera zen pertsonarik egokiena gure a rgitalpenak bideratzeko. Nik, nere aldetik, unibertsitate on bateko doktoradutza nuen interesa pizten zuen gai batean; Murelaga eta Etxalarko lanak argitaratu ahal izan nituen eta mundu akademikoak euskal gaien berri gehiago izan zuen. Mintegiak hasieran beken bidez iraun behar zuen, unibertsitateko egitarau bihurtu eta dirubide erregular bat lortu arte, eta hauek eskatzea zen nere beste lan nagusia; azkenik, 30.000 dolarreko bat lortu nuen Mendebaldeko Amerikan euskal etni-zitatea ikertzeko, eta honekin ordaindu nuen nere soldata eta Jonenaren zati bat. Jonek, berriz, bibliografo gisa mundu guz-tiarrekin zituen harremanak eta bazekien zertan ari zen edonor. Bere obra argitaratzen hasi zenean Mintegiaren izenak goraka egin zuen. Euskal liburu-bilduma osatzen ere hondoraino sartu zen, gure lehen liburuzaina bera izaki. Euskal liburutegia osatzeko pertsona egokiagorik aurkitzea ez zen erraza. Atzerriko ikasketa-kurtsuak ere Jonen proiektua izan zen, alegia, amer-rikar ikasleak Euskal Herrian urtebete ikasten igarotzea. Bera izan zen lehena euskara irakasten erakunde honetan. Hegoa-merika eta Europako euskal nazionalistekin zituen harreman ugariak erabakiorrak izan ziren gaur egun euskal munduare-kin ditugun loturak finkatzeko.

Gure bulegoak hasieran Desertuko Institutuan genituen. Euskal liburutegia unibertsitateko liburutegiko bilduma berezi gisa hasi zen, eta kolekzio honen zabalkuntza handia zela eta, laster gela txiki pare bat utzi zizkiguten bertan. Beste langile-rik ez zegoenez, Jonek berak irekitzen zuen bilduma publikoa-rentzat. Virginia Jacobsen, euskal gaiak aztertu dituen hiz-kuntzalari ezagunaren emaztea zena, astean hogeitau ordu bolun-tario-lanetan laguntzen hasi zitzaigun, eta honela liburutegia

ordu erregularrez irekita eduki ahal izan genuen. Halere, optimismoz beteriko urteak ziren haiek. Ni gaztea nintzen, Jon ero samarra, eta ondo pasatzen genuen. Egun bakoitza desafio bat zen eta nahi genuen erara itxura genezakeen Mintegia. Txapel guztiak bion buruetan genituen. Ikerlariren batek liburu-bilduma ikusi nahi zuenean, geu irtengo gintzaizkion aireportura, gehienetan geure etxeetan lo egingo zuen, geurekin jan, eta geuk erakutsiko genizkion inguruak. Nevada-ko edozein talderi gure Mintegiaz mintzatzeko prest egoten ginen.

Honelaxe hasi zen Mintegia gaur egungo itxura hartzen. Liburu-bilduma hazi zen eta nazio-mailan entzutea hartu zuen; 1969an "newsletter" orri berriemailea eta Euskal Liburu Saila ateratzen hasi ginen; hurrengo urtean Jonek Euskal Herrira ekarri zuen lehen ikasle-taldea; hizkuntz eta euskal kultur kurtsoak eskaintzen genituen unibertsitatean; Jonek eta biok euskaldunei buruzko ikerketari eman genion hasiera, gerora *Amerikanuak* liburuan gauzatuko zena. Gure arazo bakarra dirua zen.

Beraz, luzarora begira, Mintegiaren instituzionalizatzea nahitaezkoa zen. Jon Bilbao unibertsitateko liburutegira transferitzea eskatu genuen; denbora erdiko sekretaritzaz ere bai; liburutegia egin zen Euskal Mintegiaren arduradun administratiboa. Ikerketa-funtzioak, nerekin lotuak, lehengo tokian jarraituko zuten. Unibertsitateko ordezkariak onartu egin zuten gure plana baina bere arazoak izan zituen estatuko legislatura iritsi zenean; Robert Laxalt-en lana erabakiorra izan zen une hartan. Urte batzuen buruan nere postua ere Reno-ko Unibertsitatean kokatuko zen. Hauek dira, bada, gure hastapenetako zenbait puntu nagusi.

MINTEGIA ETA EUSKAL-AMERIKAR KOMUNITATEA

Goian Robert Laxalt, Jon Bilbao, eta hiruron arteko harremanetara mugatu banaiz, hiru mosketeroen gisa misio ezinezko baten atzetik, orain Mintegia eta euskal-amerikar komunitatearen arteko harremanak aztertu nahi ditut. Komunitate hau, eta "Euskal-Amerikar" nozio bera ere, ez dira gauza bakar eta zehatzak, mota ugari eta sorterrizko nazio desberdinak

baitaude talde honen baitan. Noski, euskal jatorrikoa izatea ez da aski euskal arazoez arduratzeko; euskaldun sentitu izan behar horretarako. Azken hauen artean zabaldu izan dira gure lanak.

Mintegia sortu zenean, 1960ko hamarkadaren azken urteetan euskal-amerikar populazioa oso barreiatuak zegoen artzantzaren ondorioz. Herri txikietan zeuden giza taldeak, euskal hotela izaki beren presentziaren adierazpen nagusia. Zentru urbano handiagotan ere —Reno, Boise, Stockton, Fresno, eta Bakersfield, San Franzisko eta Los Angeles-en— baten euskaldunen ezaugarriak. Jadanik artzantzan ez aritu arren, artzain ohiak eta hauen seme-alabak ziren batipat. Gehienak eskulanez bizi ziren: jardinaritza, esnelana, etxagintza. Zenbait negozio txiki ere bazuten, eta euskal sukaldaritzaren izen ona kontutan hartuz, zenbait jatetxe eta gozotegi ere bai. Bestalde, ehun urte baino gehiagoko euskal emigrazioa ez zen uniforme: “euskal frantsesak” Kalifornia-ra zuzendu ziren lehen mendetik; bizkaitar berantagoak Oregon-eko ekialdera, Idaho-ko hegoaldera eta Nevada-ko iparraldera; Les Aldudes-ekoek Buffalo, Wyoming-era. Probintziaz eta belaunaldiz zatitutako euskal mosaiko bat zegoen.

1959ko jaialdia izan zen euskaldun talde guztietako jendeak bildu zituen lehen gertakizuna. Haren ondoren zenbait herritako euskaldunek klubak edo Euskal Etxeak sortu zituzten eta euren jaialdiak eratzeari ekin zioten. Dantza-taldeak ere eratu zituzten. Hauek izan ziren euskal elkarten sorreraren lehen urratsak. Hamarkadaren erdialdera Euskal Jaialdi Nazionala antolatu zen Elko-n eta komunikabideetan oihartzuna jasotzen hasi zen. Bi norabideek —bai euskal-amerikar kulturari proiektio publikoa emateak, bai euskal jatorriko jendeak beren nortasun etnikoaren barne-kontzientzia hartzeak— elkar uztarturik hartu zuten indarra. Euskaldun sentitzearen joera zenbait gertakizunek bultzatu zuen. Hauetako bat krisi demografikoa zen; jadanik 1920ko hamarkadan Estatu Batuetako emigrazioaren aurkako legeak gogortu egin ziren; 1950eko hamarkadan legislazio berria egin zen euskal artzainen alde, baina ordurako artzantzari eskainitako lurraldeak oso murriztuak zeuden, eta gero eta gehiago, Mexiko, Peru eta Txiletik

zetozen artzainak. Bestalde, amerikar gizartean sustrai etnikoak ospatzeko joera modan jarri zen.

Kontutan edukitzeko beste puntu bat ere bazegoen: mintegi akademiko bat sortzen ari ginen gure erreferentzia nagusitzat edukazio formalari estima berezirik ez zion gizataldea harturik. Herri txiki eta ruraletatik etorritako emigrazioak ez oso literatur eta akademia zale izateko arrazoiak ulertzea ez da gaitza. Ez zen hau kasua beste lurraldeetara emandako euskal emigrazioan, zeren Mundu Berria aurkitu zenetik profesionalak (administratzaile, apaiz, abokatu, mediku, kazetari, etab.) aurrean egon baitira bentura kolonialetan; Hegoamerikan ez bezala, non hizkuntza eta errekonozimendu profesionala segurtatuak baitzeuden. Euskal Herriko karreradunarentzat Iparamerikan lanbide hauetan ihardutea ia ezinezkoa zen.

Estatu Batuetan finkatutako beste emigrante-taldeek beren erakunde etnikoak, elizak, egunkariak, hainbatetan eskolak ere bai, sortu ohi dituzte. Euskaldunak salbuespen bat izan dira honetan. Arrazoi nagusia: euskaldunak beharrezko zen kopuru edo kontzentrazio geografikora iritsi ez izatea. Aldi berean, euskaldunek ez zuten beren lurraldean gertakizun ikaragarririk sufritu emigrazio masiboa eman zedin. Joan zen mendeko Gerra Karlisten garaian nahiago zen Hegoamerikara, Kubara, Puerto Rikora edo Filipinetara joatea. Gerra Zibilak ere, errefuxiatu ugari behartu zuen eta Hegoamerikako nazioek ateak zabaltzen, baina Estatu Batuetan errepublikar "gorri"en aurkako jarrera nagusitu zen, Bilbotik Euskal Gobernuak bidalitako hurrei ere uko eginez. Euskal-amerikar komunitatean ez zuen inork hauen alde ahotsik altxatu, berau inolako erakunde edo lidergorik ezaren seinale delarik.

Hitz batez, Mintegia martxan jartzean ez genuen uste honek euskal-amerikarren kulturaren eragin handirik izango zuenik. Aldi berean, nik ez nuen uste euskaldunek Mintegiari laguntza emateko aparteko obligaziorik zutenik. Nere helburu nagusia, Etxalar eta Murelagan bezala, eurekin harreman onak egitea zen gero ikerketa antropologikoa bideratzeko.

Nere ustez, euskal komunitate amerikarrean ustegabeko eragina izan zuen lehen lana, Mintegiak sortu zuen "newsletter" edo urteko berrien zerrendaz eginiko buletin izan zen. Eus-

kaldunek beren aldizkari zein egunkaririk ez zutenez, buletina hasi zen haien zeregina betetzen. Gure lehen zerrendak 4.500 izen zituen, eta nola osatu genuen zerrenda hau euskaldunek beren artean zuten komunikazio-ezaren froga izan zen. Herri desberdinetako telefono-liburuekin eseri nintzen (Boise, Reno, Buffalo, Bakersfield, Chino, Elko, etab.) euskal abizenak bilatzeko. San Frantzisko eta Los Angeles-eko kasuetan beste taktika hartu nuen: Aguirre edo Echeverria bezalako izenak hainbeste txikanoren eta mexikarren artean baliogabeak zirenez, frantses-euskaldun deiturretara mugatu nintzen.

Era honetan osatu genuen gure lehen zerrenda, gero, urte-tan zehar, bikoiztu egin dena. Laster ohartu ginen, geure berrietatik aparte, euren berriak ere beharrezkoak zirela. Euskal Etxetatik berri ugari etorri zitzaigun eta garbi zegoen hauen ekintzen, heriotzen, eta abarren berri ematen hasten baginen aldizkari etniko bihurtuko ginela. Harpidetza librea jartzea erabaki genuen, propagandarik gabe, eta ale bakoitzean artikulua labur eta erraz bat txertatzea euskal gairen bati buruz. Horri edo buletin honi esker, euskal-amerikarrek elkarren berri gehiago eta beren sustrai etnikoen ezagupen sakonagoa dute. Bestalde, Reno-ko Mintegia euskaldun askoren bisita-gune ere bihurtarazi zuen orriak.

Hasieran buletinaren zeregin nagusia unibertsitateko prentsak aterako zituen euskal saileko liburuei publizitatea ematea zen. Robert Laxalt-enetik aparte ez zegoen euskaldunei buruz ingelesez idatzitako libururik. Rodney Gallop-en *A Book of the Basques*, 1930ean aterea, baina aspaldi agortua, berrargitaratzea erabaki genuen. Bi urtetan unibertsitateko prentsak ez zuen ezer egin diru-faltagatik; ordurarte jasoak genituen donazio guztiak (\$3.500) publikazioa segurtatzeko eskaini ondoren eman zitzaigun baiezkoa. Liburuak ikaragarritzko arrakasta izan zuen, hamar mila aletik gora salduak dituelarik. Veyrin-en *Les Basques* eta Caro Baroja-ren *Los Vascos* ere itzuli eta argitaratu nahi izan genituen, baina ezinezkoa izan zen. Liburu-saila eskuizkribu originalak erakartzen hasi zen eta bitartean unibertsitate-prentsetan eskaintzen diren argitalpen espezializatuetako kasurik arrakastatsuenetakoa bihurtu zen. Azken hogeitun urteotan euskaldun edo euskal-amerikarrei buruz

ingelesez publikatu den ehuneko larogei, sail honetan atera da.

Mintegiaren zereginekin lotura berezia duten bi titulu aipatuko ditut: *Amerikanuak* eta *Euskara-Ingeles, Ingeles-Euskara hiztegia*. Lehenaren asmoa Elko-rako bidean egun elurtsu batean hartu genuen Jon Bilbaok eta biok. Euskal kulturaz ikastara ematen ari nintzen bertan, eta egun hartan Jon zen nere hizlari izatekoa. Eguraldia hain zen txarra, normalean bost orduko bidaiak denak hamar ordu eman zizkigun. Bidean Joni neure frustrazioa agertu nion euskal-amerikarrez inolako lanik ez zegoelako, eta azkenik, Mendebaleko Amerikako euskaldunei buruzko kolaborazio-ikerketan murgiltzeko prest al zegoen galdetu nion. Antropologo eta historigileen arteko elkarlanak ez ziren ohitura, eta ez genekien zertan sartzen ginen. Handik sei urtera lan hibrido bat burutu genuen, hiru kontinente eta bost mendetara luzatzen zena; euskaldun batek nola 1950ean Nevada-n artzain amai zezakeen jakiteko, euskal emigrazioaren kuadro zabalagoa dibujatzea nahitaezko zela erabaki genuen. Artzain-bordak, artxiboak, euskal hotelak, Hegoamerikan zehar barreiatutako Euskal Etxeak bisitatzerak behartu gintuen proiektuak. Hain zabala izaki, aurretiko lan gisa ikusi genuen liburua, beste batzuek zuzendu eta zabalduko zutena. Denboran zehar guk uste baino hobeto iraun du; euskal-amerikar historiaren konpendio bilakatu da eta, haien errealitate kulturala aztertzerakoan, lehen oinarri.

Hiztegiaren proiektuak oraindik gehiago iraun zuen. Hasieran urtebeterako edo birako pentsatua zegoenak, hamar urte behar izan zituen. Lehen pausoa \$50.000 dolarreko beka lortzea izan zen Luis Mitxelena Reno-ra etor zedin Azkueren hiztegia osatuz Euskera/Ingelesa bertsiotzea burutzera. Oraindik ezagutzen ez ditugun arrazoiengatik Mitxelenak atzera egin zuen eta bekaren dirua itzuli egin behar izan genuen. Gorka Aulestiak jaso zuen hiztegiaren asmoa. Zenbait kolaboratzaileren laguntzarekin, Linda White autore-kide izanik Euskera/Ingeleskoan, eta diru-arazo etengabeak gainditu ondoren, Gorkak burutu ahal izan zuen proiektua. *Amerikanuak* lanak historia berreskuratu zien bezala, hiztegiak beren hizkuntzarako atak ireki zizkien euskal-amerikarrei.

Esan bezala, herri nagusietan Euskal Etxeak sortzen ari ziren. Baina ez zuten elkarren arteko loturarik. Argentinako zenbait Euskal Etxe ikustatu genituen gure ikerketetan eta Joni atentzioa eman zion erakunde orokor baten partaide zirela guztiak. Reno-ra itzultzean Jonek klubetako ordezkarietara bilera bat eskatu zien Estatu Batuetan antzeko erakundea sortzeko ideia aztertzeko. Ni ez nengoen horren alde, ez bainuen uste hori zela Euskal Mintegiaren zeregina, baina bat nentorren katalizadore modura erabil genezakeela. Hementxe, unibertsitatean, egin zen bilera hori eta ahalegin eta frustrazio ugari jasan ondoren sortu zen NABO erakundea (*North American Basque Associations*). Jon izan zen aita espirituala. Gerora NABOk zerikusi handia izan du hogeitik gorako euskal klubetan artean eta Euskal Gobernuarekin ere harremanak eraikitzen. Agian, erakunde honentzako garaia ailegatua zen eta edonola sortuko zen, baina, nolana ere, Mintegiari zor dio jaiotza.

Jonek utzitako beste emaitza kanpoko ikastaroen kontzeptua da. Euskal-amerikarrek Euskal Herria bisitatu eta han ikasi ahal izateko bidea jartzea zen bere ametsa, turistena baino esperientzia egiazkoagoarekin itzul zitezenean. Honek ere urduri jartzen ninduen eta nahiago nuen horretan ez sartu: irakaskuntza baino lehenagoko lana genuen guk ikerketa; bestalde antolakuntza lan handia eskatzen zuen. Lauzpabost udatan eratu genuen ikastaroa, baina 100 euskal-amerikar gaztetik gora jarri genituen beren jatorrizko kulturarekin aurrez-aurre. Kopurua baino garrantzitsuagoa izan zen ikasleen kalitatea, beraiek izango baitziren gero euskal kulturaren zabaltzaileak. Han zegoen, adibidez, Peter Cenarruza Idahoko Estatuko Idazkariaren semea, gero aita Euskal Herrira ekarri eta euskaltzale amorratu bihurtu zuena. Geroago, udako ikastaro hauek urte guztiko ikastaroa Oinatin eratzeraz eraman zuen Boise-ko Unibertsitateak; gaur egunean, Carmelo Urza-ren gidaritzapean, amerikar unibertsitate elkarte batek Donostian kokaturik du urte osoko ikastaro hori. Hemen ehundaka amerikar ikasle, hauetatik berrehun baino gehiago euskal jatorrizkoak, euskal kulturaren berri izan dute. Beraz, oraindik ere, Mintegiak euskal-amerikar gazteengan eragina gordetzen du eta, hauen bidez, Mendebaleko Amerikak Euskal Kulturaren etorkizunean ere bai.

Beste zenbait eratan ere Euskal Mintegiak eman dio edukina euskal-amerikarren nortasunari. Reno-ko euskal liburutegiak nazioko eta atzerriko ikerlariak erakartzen ditu. Liburutegien arteko prestamenak direla medio, euskaldunei buruzko informazio preziatua zabaltzen dugu. Era berean, bertako euskaldunentzat artxibo ezin hobea da gure kolekzioa; zabaltzen doan testu oparo eta aparta bezala ikus dezakete, euskal kulturaren berezitasunaren lekuko. Nazio Batuetan eserlekurik ez duen herri batentzat harro sentitzeko arrazoia da hau. Euskaldunei buruz milaka laguni hitzaldiak eman dizkiete Mintegiko kideek; askok ikusi dituzte gure argazki eta diapositiba-erakusketak. Ehundaka ikaslek hartu dituzte gure kurtsuak hemen, Nevada-ko Unibertsitatean. Argitaratu ditugun hogeitamar tituluetatik zenbaitek irakurri ote duen bat ala beste ezin daiteke jakin. Estatu Batuetan gauzatzen diren euskal gertakizun kultural nagusiei errespetagarritasun akademikoa ematen saiatzen gara. Laburbilduz, Iparramerikan euskaldun gaietarako zentru nazional eta informazio-iturri nagusi bihurtu gara.

Harrokeriarik gabe, badirudi gure ahaleginak ez direla alferrikakoak izan. Halere, Mintegiaren eta euskal-amerikar komunitatearen arteko harremanaz hasieran egindako galderari ezin diogu erantzun garbirik eman. Ezinezkoa litzateke erlojua hogeitabost urte atzera itzultzea eta urte hauek Euskal Mintegirik gabe berbizitzea. Euskal-amerikarrek edonola gordeko zuten beren tradizioa, baina gaur egun denetik, desberdina izango zen. Nik uste diferentzia horren zati handi bat Mintegiari zor zaiola. Lortu dugunagatik denok harro egoteko arrazoia dugu. Ni halaxe nago.

Moldatzaile eta
euskaratzailea:
JOSEBA ZULAIKA

OHARRA: Lan hau William Douglass-ek Reno-ko Unibertsitatean 1992ko apirilean Euskal Mintegiaren 25. urtebetzea zela eta eskainitako bi hitzaldiren laburpena da. Joseba Zulaikak laburtua eta euskaratua dago.

GUNEN GURPILEAN

RAMON SAIZARBITORIA

BERTSOTAN PAPERAK GALDU
PROBINTZIAKERIAZ
ZUBIALDEKO IKASGAIA
HITZETIK HORTZERA
OHARRAK

JESUS GIL MASSA

FALTSIFIKAZIO BIKAINA
ORMAIZTEGIKO ZUBIA ZUTIK
EUSKADI SEVILLAN

INAKI IRAZABALBEITIA

BI URTE ETA GERO HAU!
LAS COSAS DE PALACIO VAN DESPACIO
UNIBERTSOAREN MUGAK
EINSTEIN EZ OMEN ZEBILEN OKER
BEROTEGI-EFEKTUA HASI AL DA?

BEGOÑA DEL TESO

ZINE-APURRAK ZINEMALDIKOAK
OI VENEZIA!
HEGAZTI MINDUA
AURREKONTUEN ARABERA

KULTURA
ARTEA
ZIENTZIA
IKUSKIZUNAK

KULTURA

RAMON SAIZARBITORIA

BERTSOTAN PAPERAK GALDU

Ez da paperetan gipuzkoarron kontra gaizkiesaka norbait azaltzen ez den egunik. Gehienetan hizkuntz, eta orokorki, euskal kultur gaietan geure joera eta estiloa inposatu nahi omen diegulako azaldu ohi dira haserre.

Arrazoi izango du, neurri handi batean, Gipuzkoarron pisuaz eta eraginaz kexu izateko, Bizkaia maite, Nafarroa arragoa, edo Araba oi Arabako biztanleriak, baina gauzen arrazoi propioaz —euskaldunen dentsitatea, kokadura geografikoa— beren kabuz inposatzen diren egitateak eta egite-moduak, arbuia-tze horrek, eta batez ere arbuiatzerakoan erakutsi ohi den zitalkeriak, erabat argi erakusten du zertan datzan euskaldunok orokorki, eta politikoki egituratzeko izan dugun, eta dugun inkompetentzia, nerretzat nabarmena.

Alde batetik begi-bistakoa da gipuzkoar askok euskaldun bakarrak bailiran iharduteko ohitura dutela, Urolako bailararik gora edo Goiherritik behera, Euskal Herririk ez balego bezala, baina ez da egia txikiagoa badela hor zehar, poetek gainerako “probintziekin” baino metafora gutxiago gastatu duten Bardulia honen eragina, ona denean ere, gaitzesteko joera petrala.

Jaidura petral horren adierazgarri da Patziku Perurena idazleak, bertsolari nafartarrez hitz egiterakoan, *Euskaldunon Egunkaria*-k dioenez behintzat, ageri duena.

Bertsolariak antzina omen zuen jatortasun eta errespeta-garritasunaren kontrako jarrera, alde batetik; eta bestetik, espontaneotasuna galdu duela esan ondoren, hara nola esplikatzen digun galera horien zergatia:

Bertsolari espontaneoaren galera 1936an hasi omen zen —Perurenaren hitzak jasotzen dituen kazetariak dioskunez— eta hortaz nazionalismoak ba omen du erru puxka handia. (...) Horretan zerikusi handia “giputzentrismoak” zuela esan zuen goizueta-rrak. Eta aipamen zuzenean: Giputzak bera dela uste izan du beti eredu eta nagusi euskal kontuetan. Eta lautik hirutan Espainiatik datorkion modernismo ergel antzeko jarraitzale bat izan ohi da gainera. Baina guk, nafarrok, ikasi behar dugu geure buruan sinesten, eta giputzien ergelkeriei kasu guttiago eginez, Bidasoaz haruntzago anaiei eskua luzatzen eta kasik antzeko dugun hizkera segurantziaz erabiltzen.

Perurena bezala, asko dira beste garai bateko pertsonaiak, nostalgiaz gogoratuz gainera, berreskuratu nahi lituzketenak, konturatu gabe ez pertsonaiak bakarrik, baizik eta sortzen eta haiek posible egiten zituen gizartea bera dela desagertu dena.

Joanak dira gizonak sagardotegietan kupelak ahitu arte bertsotan egoten ziren eta alaba txikia hiru egunean behin alkandora garbiarekin joaten zitzairen garaia. Ez dago idien aurretik, besoak gurutzean akuiluaren gainean, eskuak zintzilik, menta fin hosto bat ezpainetan belarretara doan baserriarrik. Ozta dago behirik eta nekazari gehienak pinua landatu, base-rriko atea itxi eta fabriketara jaitsi ziren.

Asko poztu nintzen ni Egaña —ez dakit egia ote den— funtzionarioa zela jakin nuelarik, horrek, bertsolariaren espezieak iraun ahal izateko beharrezko den ahalmena duela erakutsiko bailuke.

Nazionalismoak betekizun bat eman zion bertsolaritzari erantzukizunik gabe hiltzear zegoen garaian, eta Gipuzkoa gertatu zen, itxura denez, espezie berri eta babestuarentzat ingurugunerik egokiena. Prozesu horretan domestikatu egin zen beharbada bertsolari basatia, eta sasikotu beharra dago orain neurriren batean, baina bizigiro hiritarrean beharko du izan, nahi eta nahi ez, eta bortxaz, lehen aipaturiko arrazoiak medio —hiritar euskaldunen dentsitatea batez ere— Gipuzkoa auresku dabil auzi honetan.

Parabat gauza erantsi nahi dut gaiaz aldatu aurretik lurraldeen arteko ezin ikusi pobre, eta pobre den oro bezala, tristeari buruz idatziko ditudan azkenak direla zin eginik. □

PROBINTZIAKERIAZ

Bertsolari espantaneoarena ez nekien, baina ezer eta inor gutxiri izan zitzaion ona 36a. Beti nago enologo bati galdetzekotan ea ardo-urte ona gertatu zen, hala balitz salbuespena bailitzateke, beste guztia txarra izan zenez. Perurenak bertsolari espantaneoaren desagertze-urtetzat dauka, eta ez naiz batere harritzen, hainbat gizon eta emakume desagertu baitzen urte hartan eta hurrengoetan, eta jai gabeak ginenontzat ere, ondorio latzak ekarri zituen zoritxarreko 36ak.

Esana dut, orri hauetan bertan, nola nafar asko bertakotu zen nere herrian, Donostian alegia, Amara zaharrean batez ere, edo Amaran soilki, artean berririk ez zegoenez. Gogoan dudalarik, ordea, ez zen haien artean bertsolaririk egokitu. Bertsolari bat bagenuen, baina bertakoa, Toribio izenekoa, eta begibakarra, txapel handi batekin ibili ohi zena.

Nik ezagututako lehendabiziko bertsolari hiritarra izan zen, mandatari ofizioz, oker ez banago, eta eskasa bertsoan, nere aitak zioenez. Hala izango zen, baina handik edo hemendik, urteromoldatzen zen auzo, itxuraz gaztelau hartan —euskara sukalde zokoan ezkututzen baitzen epelean egon zedin—, kioskoan bertso-saio bat antolatzeke eta onenentsuenekin, handik pasa baitziren Basarri, Uztapide, Mattin eta beste, berak —antolatzailearen dohainak—, bere burua tartean sartzen zuela.

Ez zen entzule sobera biltzen, beste arrazoin gehiagoren artean bertsozale izateak euskaltzale izatea suposatzen zuelako, eta euskaltzale izateak abertzale, eta jendeari ez zitzaion kome-nigarria iruditzen bere burua abertzale gisa azaltzea.

Gogoan dut entzule bakanak eskuak hausteko zorian egin ziotela behin txalo Toribiori. Duela berrogei urte hain zuzen. Ez dakit nortzuk ari ziren, intentziaz, txokolateari buruz jarritako puntuan, txokolaterorik hoberena kanpoan genuela alegia, eta “noiztikan falta zaigun esango al didazu” Toribioren aurrekoak eta, honek berriz, “prailearen dozen kontatu nahi bazu”. Mire s-garria iruditu zitzaidan Toribioren esateko artea aitak txoko-lateroaren eta prailearen dozenaren klabeak eman zizkidanean, eta berak ere, utzi egin zion sasibertsolaritzat tratatzeko ohitura zatarrari.

Garaian, praile handi batzuek zergatik ziren Gipuzkoa eta Bizkaia probintzia traidoreak esplikatzen ziguten, eta nola Nafarroak fueroak mantentzen zituen leialtasunaren lekuko eta sentimental jartzen zirenean “tienes los ojos azules de tanto mirar al cielo, de tanto mirar al cielo, mi Navarra es la que quiero”, edo horrelako zerbait, guztiz ahaztea lortu ez dudana kanta irakasten ziguten.

Hortik gatoz, eta kontaktzen jarrita ez zaigu auzokoei buruz kontakizunik falta. Gorde ditzagun beraz. Ni neu, behintzat, ahaleginduko naiz aurrerantzean probintziakeriaren probokazioei jaramonik ez egiten. Ea lortzen dudana. □

ZUBIALDEKO IKASGAIA

Norberak bere heziketaren mailari dagokion harri-zur hotsa egingo zuen, duela bost, sei hilabete, aurtengo abuztuan, eta urtebete lehenago, iazko martxoan, paper guztietako titular bihurtu zen gaiaz ahantzirik zegoen irakurleak.

Ez ditut egun haietan esan zirenak zehazki gogoratuko, baina bai gertakizunaz orokorki baliatuz ondorio moral moduko bat aterako.

Txema Aranazek, Pamielakoak (*Egin*, 1992 abuztuak 28), egi-ten zuen azalpena erabat arrazoizkoa deritzait. Alde batetik, gure zientzia arkeologikoak, gure teknikak eta teknologiak, ez dirudi

Joxemiel Barandiarani omenaldika ari ginen garaian uste genuen bezain argia, “scotch britte” zatiak utzi dituen Serafin faltsifikadoreak ez baitzuen merezi periodiko batek Altunare n ahotik, 1991 martxoak 27, titularretan zioena: “Aditu handi batek baino ezin faltsifikatuko lituzke Zubialdeko pinturak.”

Bestalde, lehendik ere beldur baldin baginen, areagotu egin da gugan ideologiek zenbait zientifikoren formulazioak kondizionatu ditzaketelako ustea. Hori gertatu zaie, ene ustez, neurri batean edo bestean, aurkikuntza benetakotzat jotzen larregi afanatu zirenei —Zubialde Harri-Aroko Kapela Sixtina izan zedila desio zutenei—, eta berdin faltsua gertatzeaz poztu direnei, izan baita —Aranazekin nago— horren poza erakutsi duenik.

Dударик gabe —Aranazek berak egiten duen galderari erantzunez— arazo guzti honek Malagan gertatu izan balitz baino arrakasta eta garrantzi anitz handiagoa du hemen; besteak beste, Euskal Herrian, abertzaleen eta, ondorioz, antiabertzaleen ikuspegitik aurrehistoriak duen edukin ideologiko ukanezina medio.

Roger Collinsek, Euskal Herrian eta Espainian merezi zuen baino gutiago irakurria izan den liburuan —*Los Vascos*, Alianza Universidad, 1989— ongi dioen bezala: “...Harri-Aroari buruzko argudio antropologikoen gehienetan ilun eta maneatuaren politizazioa, euskal nazionalismo modernoa oinarritzen den planteamenduen adierazgarri-ezaugarria da, zeinentzat, herriaren zahartasuna eta mendebaldeko Pirinioen lurretako ezarkuntzen etengabetasuna erabateko garrantzia duten gertakizunak bilakatzeko baitira.”

Arkeologiak leku askotan du arkeologia bera eta orokorki kultura gainditzen duen interesa, eta zer duda egin Euskal Herrian. Abertzaletasuna arrisku bezala ikusten dutenak beldur dira, aurkikuntza arkeologikoaz baliatuz, ez ote den hura indartuko. Nolabait esatearren, beldur dira harri zaharren mintzoaz, eta poztu egin dira hauen isiltasunaz. Gu berriz, gure nortasuna, gure kultura, garen guztia, edo izan nahi genukeen oro, desesperatuki, eta ziur aski alferrik, harri zaharretan finkatu nahiean gabiltzala deritzait, Adan paradisuan euskaraz mintzo zela egiaztatzekeo amets zaharra elikatzen dugula.

Hori da, noski, neurri handi batean jolasean erori garelako, besteek eskatzen digutena ere. Patxo Unzuetak, duela gutxi oraindik, urtero gertatzen den banderen gerrari buruz, urtero egiten duen artikuluren batean izango zen noski, ez zuen ahazten ikurrina, oraindik atzo, Sabino Aranak asmaturikola dela (eta ez dela Santimamiñen bisonteen adarretan azaldu esan nahiko zuen).

Ordua heldu zaigula uste dut arkeologia, duen balio handiaz desgabetu gabe, dagokion lekuan errespetuz kokatzeko. Ez diezaiogun zilegi zaion baino maizago mintzarazi, eta balia gaitetzen besterik gabe munduaz eta kulturaz —geureaz, haienaz, unibertsalaz, kultura guztiak dira unibertsalak— gehiago jakiteko eta ez beste ezertarako. Behar ere ez genuke besterik behar, ez baitugu historikoki ezer demostratzeko premiarik. Hemendik aurrera egiteko gauza izango garena da, herri bezala justifikatuko gaituena, eta honez gero, aitona *cromagnon*ek ez digu gauza handirik lagunduko.

Gipuzkoako bihotzean Intxurreko gainean, Aranzadikoak ikertzen ari diren Burdin-Arko aztarnategian, Javier Peñalver arkeologoak hantxe bertan jakinarazi zidanez, ilar-aleak azaldu omen dira. Aurkikuntza egia balitz —ze, auskalo, Serafin hori ez ote den hor ere ibili eta hemendik urtebete barru laborategiek ez duten ilar-pote bat topatzen Eroskiko etiketa eta guzti—, egia izatera diot, Zubialdekoa izan zitekeenaren neurrikoa izango da.

Hara nola aurten, hain zuzen ere Amerika deskubritzearen bostgarren mendeurrena ospatzen ari diren honetan, jakiten dugun jatorri iluneko leguminosae familiako landare, egun hain zabaldua, duela lau mila urte, behintzat hemen, Gipuzkoako bihotzean, barduloen antzinakoek landatzen zutela.

Ez nuke, gorago esandakoa traizionatuz, arkeologiaz ari naizelarik nere aurrejuizio ideologikoen belarririk sobera erakutsi nahi, bainan betidanik gorde dut nik Historiak, noizbait, ilarra asmatzearen aintza eta loria aitortuko zigun esperantza. Ez dakit justiziarik egingo den, baina bitartean, dudan jartzerik ez dagoena da, hemengo ilar txiki, xatar, horixka, eta lurrin zoragarriz horniturikoak direla munduko goxoenak. □

HITZETIK HORTZERA

Beti nengoen esateko. Bertsozale porrokatua ez naizelarik ere, gustoz ikusten dut famili giroan ikusteko egina den programa hau. Uste dut hor dagoela bere grazia, Garzia —horratx ezin ebitatu— ez dela bertsoarientzat edo bertsozale arituentzat egina, ezta adin-kategoria konkretu batentzat ere.

Bere bertuterik nagusiena, ETBk —ETB bi/dosek batez ere— sobera eskas duen duintasun eta dotorezia. Aurkezleak ez dio amore ematen jazkeran, agertzeko eran, hitz egiteko moduan, postmodernotasunari. Nahi izanez gero —talentoa lagun, noski— telebista kultur hedapenerako baliabide bilaka daitekeela egiaztatzen du, agian sarriago irribarre egin behar lukeen gizon horrek.

Telebistak ere lagundu egingo luke bertsolari espontaneoaren sena basatia otsantzen, baina duela hogeitaz ezinezkoa zirudiena ere lortu du: Koruko, hamasei urte, oinetan Martins botak, lepoan saharatar zapia, nere etxepeko neskaren izar-konstelazio partikularrean, Phil Collins eta Peter Gabriel-ekin batera Sarasua eta Sarasola kokatzea. □

OHARRAK

Aldizkariaren kadentziak —aldizkari serio baten kadentzia astiroak— paperetan eta kalean dabiltzan gaiei puntualki, nahi nukeen arintasunez atxikitzea eragozten dit, eta bestalde, espazioak ere errukirik gabe ezartzen dizkit mugak.

Ez nekien azkeneko zahartze demografikoaz ihardun nuen, Lehendakariak Komunitate Autonomoaren egoerari buruzko diskurtsoan gaia jorratuko zuenik, gure egoera larriaren adierazgarri garrantzitsuenetakotzat hartuz.

Ikustekoa da nola gure gizarte hau, alde batetik, zahartze demografikoa dela eta, kezkatu eta triste azaltzen den, bestetik, zaharren kopurua erabat artifizialki gizentzen duen bitartean. Hori baita langileak denboraz baino lehen jubilatuz egiten duena, sozialki zahartzarora kondenatu. Hau guztia, paradogikoki, zahartzaroaren eta ez zahartzaroaren muga biologikoa atzeratuz doan bitartean.

Esan nuen, eta gogoraztera nator, gai hau komunikabi-deetan erabiltzeko moduak arrisku handia dakarrela: zahar-rak gizartearen problema guztien errudun bihurtzea, alegia. Donostian, lehendabiziko neurri bezala, kendu egin diete edo kentzekotan dira, autobusean libre ibiltzeko zuten txartela, eta Santanderren, hor alboan, gutunak jasotzen hasi dira, zeintzuetan esaten zaien, hiriko sulabe batean ager daitezela, beren mundualdiari amaiera emateko.

Natalismoaren alderdikoek berriz doi disimulatzen dakite beren haur-kanta goxoen letrarekin, arrazakeria eta sexismoa-ren musika zakarra. Astirik ez gaur, gai honetaz iharduteko. Ea hurrengoan hemendik ekiten diodan hariari, Zuzendariari gaiaz kanpo jotzea dela ez baderitzaio behintzat.

Bi. Ez nuen uste ene profezia hain zehazki beteko zenik. Bilboko jaiak, ohi denez, Donostiakoak baino alaiago eta herri-koiagoak. Kulturgintzan *art-déco* dekadentearen gainditze eta suntsitze absolutuena suposatu omen zuten. Ahitu dira jaiak, biba jaiak. □

ARTEA

JESUS GIL MASSA

FALTSIFIKAZIO BIKAINA

Altamirakoak salbu, historiaurreko dekorazioz hornitutako haitzulo batek Zubialdekoak adinako esamesak sortaraztea ez da behin ere gertatu. Pinturen kalitateak hori merezi zuen, eta faltsuak gertatu izanak, are gehiago. Hortan amaitu da, azkenik, etekin ekonomikoa lortu nahian iruzur lotsagarriaren eta gusto txarreko bromaren artean kokatzen den auzia, buru galdu batzuek amarruaz baliaturik zientzia gainditzeko duten irrika aitortezina ez aipatzeagatik. Baina, aintzinako ipuin tra-dizionalen bukaerak edo amerikar komiki berriagoen heroiek esan ohi dutenez, ontasuna (egia) beti irteten da garaile.

Multzo honen inguruan izandako publizitate, espekulazio eta polemikaren ostean adituek burutu duten azterketa sakonak

ez du zalantza izpirik utzi: oraintsuko pinturak dira, oso oraintsukoak gainera. Ezin zaio Arabako Diputazioari tontoarena egin duela leporatu, oposizioko politikariren batek hala adierazi duen arren, eta are gutxiago, haitzuloko dekorazioaren azterketaz arduratu den taldeari ere. Arabako Foru-Diputazioak eskuetan zeuzkan baliabide guztiak jarri ditu pinturen analisirako, eta hauen benetakotasuna frogatu izan balitz, probintziako kultur ondarea guztiz aberastuko zela dudarik ez da. Ignazio Barandiaran, Jesus Altuna eta Jose Mª Apellaniz irakasleek osaturiko taldera jo du, horretarako, Diputazioak, eta haien profesionaltasunak pinturen faltsukeria ez ezik Historiaurrearen ikerketak Euskal Herrian duen maila gorena ere agerian utzi du.

Hasieratik bertatik agertu dira puntu ilunak gai honen inguruan. Serafin Ruiz, pinturakin topo egin zuen lagunak, zazpi bat hilabete behar izan zituen, asko behar gainera, aurkikuntzaren berri emateko, Diputazioan lanpostu bat irabazi nahian edo, diotenez, baina administrazioan lanpostu bat eskuratzea oposizio bidez egiten da, eta ez egindako zerbitzuak eskertuz eta sarituz. Edozein pertsona arruntarentzat mamitsua litzatekeen sari edo ordaina jaso zuen Serafin Ruizek informazioaren truke, hamabi milioi t'erdi pezeta, alegia. Puntu ilunen artean ere, hainbat argazki manipulatu edo argazkian jasoak izan eta gero agian manipulatuak izan diren pinturak aipatu dira. Eta hor daude, bestalde, Zubialdetik gertuko harpeetan aurkitutako beste pinturak ere —esku misteriotsu batek alde batean suntsituak— Zubialdeko lan handi eta iruzurtia egin aurretiko saiotsat har daitezkeenak.

Faltsifikazioaren egilea bera izatea ez dio inork leporatzen, ez horixe, errutasuna frogatzen ez den artean denak dira legezko estatu batean errugabeak, Historiaurrearen ikerkuntzan gertatzen ez dena, bestalde: izan ere, ezer ez da egia aurkakoa frogatu arte. Irizpide horren arabera jokatu dute adituek, faltsukeria salatuko zuten frogak edonon bilatuz, ezer ez aurkitzeak autentikotasuna egiaztatuko zukeen eta. Egia da, bai, hanka sartzeak egon zirela hasiera batean (begien aurrean jarrita egiazkoak ziruditen), eta hasierako azterketan ez zirela zuzen ibili, baina adituek beren hitza esan dute azkenik, eta ez handikeriaz, analisi zentzudun batek eskaintzen duen serio-

tasun eta zehaztasunaz baizik. Eta hori, ikerketan sakondu izana, argazki soil bati begiratzean erraz egiten diren iritziak baztertuz, azpimarratzekoa da.

Gero eta kulebroi baten antz handiagoa hartzen ari dena ez da, ordea, hemen amaitzen. Oro har hartuta, faltsifikazio bat bada ere, eta delitu bat beraz, oso litekeena da benetan zaharrrak diren aztarnen gainean manipulatu izana, eta hau horrela balitz ustezko delitu baten aurrean egongo ginateke kultur ondasun bat erasotzeagatik; ikerketak hortxe dirau oraindik. Aurkitzaileak eskuratutako ordaina itzultzeko gestioak hasiak dira bien bitartean, baita “pastiche” handiaren egilea ere, beste zenbait kasutan gertatutakoa ikusirik dekoratuetarako imitazioetan arituz urrezkoa egin litekeena, kausitzekoak ere.

Egindako inbertsioari etekina ateratzea da orain kontua —Kulturako Diputatuak hori ukatu duen arren— eta Zubialdek erabilgarritasun didaktikoa izateko posibilitatea aztertzen ari da. Ez da ideia txarra. Faltsifikazioa, berez, oso ona da —Jean Clottes, Arte Errupestrearen Nazioarteko Elkartearen Lehendakariak, bere kontserbazioaren aldeko jarrera agertu du—, lekua ere egokia gertatzen da, eta multzoak, hogeii abee-irudi, hamairu esku-inpronta, konplexutasun desberdineko hogeita hamasei zeinu eta itxura zehatzik ez duten sei orbain dituela, paleolitos-artearen garrantzitsuena jasotzen du antologia moduan. Informazio-panelak hemen, ebaketa stratigrafiko bat han eta ez beste gauza askorik inguruan, aski lirateke Historiaurrearen museo didaktiko baten ereduak lortzeko. Baina gatzelerazko esaera zahar batek dioenez, ez al da saltsa marraskiloak baino garestiago aterako?□

ORMAIZTEGIKO ZUBIA ZUTIK

Herrialde honek, usadioz, ez diola bere ondare historiko-artistikoari jaramonik egin esan izan da. Baina topikoa gezur-antza hartzen hasia dela dirudi. Erakundeek gero eta arreta handiagoa eskaintzen diote, inbentario eta katalogazio-lanak ugalduz doaz, eta berriztatze-lanetarako dirulaguntzak ere ugaritu egin dira (Gipuzkoako Foru-Diputazioak emandako 225 milioiak horren frogak ditugu); gauza, hala ere, ez da horretara soilik

mugatzen, ondarea ren kontserbazioa, denon ondarea dela ulertuta, herri-ekimena izaten hasi baita. Adibiderik garbiena Ormaiztegiko herrian dugu, 1863an eraikitako bidezubi zaharra, Eiffelen obratzat hartua izan dena, kosta lain kosta kontserbatzea erabaki baitzuen Ormaiztegik uda aurretik.

Pariseko dorrearen egile ospetsuak Ormaiztegin esku izan zuen ala ez alde batera utzita —bidezubia eraiki zuena ez zen, egia esatera, bera izan, Alejandro Lavalley injinero ez hain eza-guna baizik—, eraikuntza hau estatuko zubirik luzeena da eta puntako adibidea ere burdinezko arkitekturgintzan, Ormaiztegiko paisajerako, onerako nahiz txarrerako, iritziak denetakoak dira eta, funtsezko eratzaille bihurtu delarik.

Nolanahi dela ere, zubi zahar hau, 1937-1941 bitartean zoritxarreko desitxuraketa jasan zuena, ez da gaur erabiltzeko moduan, zaharraren parean berri bat eraikitzea eta zaharra XIX. mendeko industrializazioak Euskal Herriko paisajeari ekarri zionaren lekuko gisa uztea ezinbestekoa delarik. Badira batzuk edertasunari bakarrik eutsi nahian Ormaiztegiko zubian itsustasunaren pertsonifikazioa ikusten dutenak eta alperrikako gastutzat jotzen dutenak haren kontserbazioa; ondarea, alabaina, gure arbasoengandik jaso dugun guztia da, gure ingurunea gaur den bezala utzi arte aldarazi, gidatu edo edertu duen edozein kultur arrasto, eta zentzu honetan, Ormaiztegi ez litzateke sekula ere berbera izango bere zubirik gabe.

Ormaiztegiaren kasua bitxia dugu oso; ez da gutxiengo baten edo erakunde jakin baten ekimena izan —herri guztiaren onespenez gertatu da behintzat—, eta jarraitu beharreko eredu-tzat hartu beharrean gaude. Ez litzateke txarra izango hil zorian dauden hainbat eta hainbat eraikuntzak —baseliza, eliza, komentu, dorretxe, jauregi, eta abarrek— bidezubi honen zoria izatea, heredentzian suertatu zaigunaren zatia baitira, eta baita gure historiaren lekuko eta gure ingurunearen eratzailleak ere. □

EUSKADI SEVILLAN

Erakusketa Unibertsalek tradizionalki esperimentaziorako eremu gisa balio izan dute, eta bertan herrialde desberdinetako

aurrerapen teknologikoak ez ezik, ikerketa plastiko berrienak e re eman ohi dira ezagutzera; erakusketa unibertsal bat, zentzu horretan, arkitekturaren erakus-leiho bihurtzen da, ezinbestez iraunkorra izango ez den arkitekturaren erakus-leiho. Horregatik jotzen da beharbada proiektu ausartak eta, ahal den neurrian, berrerabilgarriak egitera. Baina salbuespenak, batzuetan materialeen kalitatea iraunkorra ez delako, bestee-tan edifizioa sinbolo bihurtzen delako, eta zenbaitetan, argi eta garbi esanda, prebisorik izan ez delako, beti egoten dira. Hori gertatzen omen da Sevillako erakusketan Euskadiren ordezkari izan den kubo/ikurrinarekin.

Expo 92an izan diren pabilioi desberdinek helburu berbera zuten: nola edo hala gailentzea, joera eta estilo anitzeko justapozizio horrekiko bereiztuko lituzkeen irudia zuzen samarrean ematea. Eta irtenbideak era askotakoak izan dira; zenbait herrialdek beren arkitekturaren forma tradizionalak aukeratu dituzte nortasun-ezaugarri gisa, beste batzuk era guztietako joeratan murgildu dira proiektu abangoardiazaleak burutuz; batzuek baliabideetan mugarik jarri ez duten bitartean, beste batzuek irudimena eta ekonomia erabili dute gehienetan.

Euskadi, Luis Angoloti eta Apolinario Fernández de Sousa arkitektoen proiektuarekin hurbildu da Sevillara. Expora ailegatutakoen artean deigarrienetako bat izan da proiektu hau —eta ez da gutxiagorako—, kalitate horrek bati baino gehiagori gustokoa gertatu ez zaion deitura amoltsua sevillarrek hasieratik jartzea eragin baitu. Kasu gehienetan gertatzen zen bezala, Euskadiko pabilioiak ere irudi zuzena nahi zuen eskaini, azkar, garbi eta erraz interpretatzekoa. Autoreek ikurrinean oinarritu dute, horretarako, beren proiektua, Euskadiren ezau-garritzat hartuta (ateetako tiradoreak ere ikurrinak ziren). Eraikuntzak, kubikoa oro har, esleituta zeukan bolumen ia guztia hartzen zuen, eta nabarmena egiten bazen, ez zen bere sendotasun eta tamainagatik bakarrik, baita bere kolore gorri eta biziagatik ere, multzo osoa gauez argizatzen zenean bati-pat. Helburua arreta erakartzea baldin bazen, lortu egin da. Barnealdean, eta “Amerika eta euskaldunak” izeneko erakusketa aurkeztuz, erdiko patio handia nabarmentzen zen, erakusketa

enmarkatu eta jendearen joan-etorria errazten zuten bi arrapala alboetan zituelarik.

Euskal enpresa-mundua ere inguruan prestatutakoak hotz uzten zuen ikuslegoa, eta 360 gradutako zine-pantaila bat izan da gauzarik erakargarriena —moda-modakoa nonbait, ikusentzunezko muntaia arranditsu hau beste zenbait pabilioitan ere errepikatzen baitzen—; “Amerika eta euskaldunak” erakusketa, bestalde, eskasa gertatzen zen kultura unibertsalaren erakus-leiho handi horretan. Hain handia den zerbaitek ez duela inoiz hain gutxi jaso esan liteke. Hori bai, Expoko jate-terrik onena bertan zegoen.

Gauzak horrela, kontua da bere eraikuntzarako baliabide ugari eta gehiago izan dituen edifizio bat, geroari begira beste erabilera batzuk emango zizkion egitura batekin eraiki dena, bota egin beharko dela Euskadiko tokiren batera ekartzeak —Irun eta Gernika omen dira eraikina jasotzeko interesatue-
nak— diru-prebisio guztiak gaintitzen dituelako, 400 milioi pezeta inguru, hain zuzen.□

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA

Euskaratzailea:
JUAN MARI BECERRA

BI URTE ETA GERO HAU!

Euskal Herriko Unibertsitatearen eta irakasle asoziatuen arteko gatazka ez dakit duela bi, hiru edo lau urte hasi zen. Ez zaio asko axola dena den. Gatazka zein zulotan dagoen da egiatan garrantzitsua. Arazoaren bilakabidea kanpotik jarraitu dut eta ez dut neure burua busti nahi izan UEUn nituen ardurak apuko, nahiz eta gatazkan murgildutako batzuekin erlazio estua dudan.

Gatazka denboran zehar luzatu eta garrastu ahala, egotzera erakiko nere egonezina areagotuz joan da. Bi aldeen jarrerak itxiz, gogortuz joan dira eta maiz, bi partean (EHUren zuzendaritzan zati nahikoa handiagoan hala ere) akordiora iritsi ez eta gatazka erabat irabazi arte amorerik ez ematea zela helburu iruditu zait.

Ni bat nator egun despediturik dauden irakasleekin unibertsitateak irakaslego propioa behar duela eta berorren erlazio laborala fabrika batean dagoen langilearenaren modukoa behar duela izan. Funtzionaritzaren bideak unibertsitateari kalte egiten diola defendatu dut beti, hitzez zein eginez. Kontratu laboralaren bidea unibertsitateko pertsonalaren, irakasle zein administrazio-pertsonalaren, lan-erlazioa zehazteko modurik egokiena da, ene iritziz. Gainera, hori administrazio publikoaren alor guztietara zabalduko nuke. Funtzionaritzaren piztitzarra Euskal Herritik uxatuko bagenu, gauza asko hobetuko lirateke gure herrian.

Egia aitortu behar badut, irtenbide gaitza ikusten diot gaur irakasle asoziatuen arazoari. *Cul de sac* batera ez ote garen iritsi pentsatzen dut, nahiz eta dakidan jakin EHUko irakasle batzuek irtenbide duin bat aurkitu dutela. Beluegi dateke orain.

Bukatzeko, bere bulegoan hertsialdia burutzen ari den Joserra Etxeberriari nere elkartasunik minena opa diot eta beste askok jada egin duten legez, neuk ere, unibertsitateak Joserra galtzea neurritz kanpoko luxua dela diot zinez. □

LAS COSAS DE PALACIO VAN DESPACIO

Hala dio zuhurtasun handiz gaztelaniazko errefracu ezagun batek eta horixe etorri zait burura Elizak Galileoren prozesua berraztertu eta bere ustezko hobenak garbitu behar dituela irakurri berri dudanean. Ez pentsa hori Galileok *eppure si muove* esan zuenetik 360 urte pasa direlako pentsatu dudarik, baizik eta Galileoren izenaren garbiketaren prozesuak hamahiru urte iraun duelako.

Ni Elizaren partaide banintz, behatz puntatatik kopetaraino lotsagorrituko nintzateke Elizak oraindik Galileoren izena gar-

bitu ez izanagatik lehenik, eta, bigarrenik, garbiketa-prozesua burutzeko eta erabakia hartzeko hamahiru urte behar izan dira. Galileoren kasu nabarmena horren beste luzatu bada, zer gertatuko da beste kasu ez horren garrantzitsuetan?

Galileok ez zuen hau merezi. 1633an jasan zuen prozesua lotsagarria izan zen eta garaiko egoera ezagutuz barkatzekoa akaso, baina bere izenaren garbiketan egindakoari are lotsagarriagoa deritzot, Lurrak Eguzkia orbitatzen duela egia zientifiko biribila aldarrikatzean zuzen zegoela eta juzkatu zutenak oker zeudela adierazteko hamahiru urte gehiegi baita. □

UNIBERTSOAREN MUGAK

Udaberriaren epelarekin kaskoak berotzeko moduko berri bat etorri zitzaigun NASAREN —EEBBetako espazio-agentziaren— eskutik. Antza, COBE (*Cosmic Background Explorer* alegia) izeneko satelliteak, bizi garen unibertso konplexu honen sorrera argitzen zuen froga aurkitu zuen, horrela zioen bederen *Euskaldunon Egunkaria*-ren titularrak. Kanpaiak gehiegi eta ozenegi jo aitzin, teletipoak isuritako berriaren gibelean zer zegoen ikusi behar genuela esan nuen nik *Egunkaria*-ko orrialdeetan.

Zuhurtasunaren aholkua eman nuen eta, itxuraz, ez nabilen oker. Izan ere, segidan egiten ditudan galderen modukoak zirkulatzen ari dira egun mundu osoko kosmologoaren artean. Hondo-erradiazio kosmikoan COBEk aurkitutakoa, duela 15 mila milioi urte unibertsoaren jatorria izan zen suzko bolaren aztarna al da? Edo tresnaren trikimailua baino ez da? Edo agian, satellitearen detektagailu oso sentikorrek lurretik etortitako argi-izpi batek astindu zituen?

Hondo-erradiazioa, Unibertsoko gauzarik hotzena hain justu, neurtzea ez da gauza xamurra eta 1965ean hondo-erradiazioa aurkitu zenez gero, alarma faltsu asko jazo dira. Esamesik handiena Nagoyako unibertsitateko Toshio Matsumotok lortutako datuek eragin zuten, 1 milimetroko uhin-luzeran espektroaren distortsioa aurkitu baitzuen. Teorikoek gorriak ikusi zituzten lortutakoa azaldu nahian, guztia errakuntza handia baino ez zela frogatu aurretik.

COBEk distortsioak aurkitzeko zero-zati desberdinen tenperaturak aldaratzen ditu, hau tenperatura absolutuak neurteza baino askoz errazagoa delako. Hala eta guztiz ere, COBEk neurtutako efektua oso txikia izan da; erradiazioaren tenperatura 1/100.000 baino ez zen aldatzen zero osoan zehar. Beraz, akats-posibilitatea baztertzerik ez dago.

Dagoeneko, teoriko asko COBEren datuak erabiltzen ari dira, onak direla suposatuz. Ikerlari horiek, bapatean eror daitkeen karta-gaztelua egiten ari al dira?

COBE taldeak jatorrizko datu gordinak gordeta dauzka eta horrek mesfidantza baino ez du sortzen. Ene iritiz, COBEko taldeak datu horiek astronomo-talde independente baten esku utzi beharko lituzke, horrek aldarrikatutako emaitzak egiazta ditzan. Jokoan dagoena oso garrantzitsua da, *Big Bang* ereduaren ziurgarritasuna oso-osorik bermatuko bailuke eta helburuak elkarlana sakontzea eta kritika eraikikorra behar ditu. □

EINSTEIN EZ OMEN ZEBILEN OKER

Albert Einstein giza zibilizazioak eman duen jenio handienetako bat izan denik eta XX. mendeko fisikaren eta pentsamendu filosofikoaren garapenean izan duen garrantzia ez du inork ukatzen, ezta ausartu ere. Alabaina, Einsteinen ideia eta planteamendu guztiek ez dute erlatibitatearen teoriaren mailako onarpena izan zientzilarien artean. Albert Einsteinek bere bizitzaren azken hogeitun urteak, haizerroten aurka Don Kixotek bezain bakarrik, Niels Bohr eta bere jarraitzaileek ozenki aldarrikatutako teoria koantikoa osatu gabe zegoela esanez pasa zituen. Berriki eman diren datu batzuen arabera, Einstein zuzen zegokeen.

Eskolan argiaren izaera azaldu digutenean, hasiera batean oso harrigarria dirudien kontzeptu bat aldarrikatzen da, argiaren izaeraz aldi berean uhin eta partikula dela. Horrek, une berean uhina eta partikula denik ez duela esan gura azpimarratzen zaigu dena den. Hain zuzen ere, argiak egoera batzuetan partikula moduan jokatzen du eta beste batzuetan uhin moduan. Hauxe da egun onartzen dena.

Alabaina, bi ikerlari japoniarrek protoiek egoera berean partikula eta uhin bezala joka dezaketela aurkitu berri dute. Ideia

zaharrak hankaz gora! Egia esan aurkikuntzak ez dio mekanika koantikoa erabilpen praktikoari eraginik egiten, baina koantu-mailan gertatzen dena ulertzeko oinarri filosofiko berri batzuk beharko dira.

Ondorioz, maisuei jaramon egin behar zaie, nahiz eta lehen begiradaz esaten ari direna erratua eta okerra irudituz. □

BEROTEGI-EFEKTUA HASI AL DA?

Gu re zibilizazioaren iraupena arriskutan jartzen duten faktoreen artean negutegi-efektua, hau da, lurraren batezbesteko temperatura igotzea, larrietakotzat jo da azken urteotan. Besteak beste, Rio de Janeiro-ko gailur sonatuan mintzagai garrantzitsua izan da. Prozesuaren muina ezaguna da: XVIII. mendearen bukaeran industri iraultza hasi zenetik hona, atmosferan pilatzen ari diren zenbait gasek, karbono(IV) oxidok batez ere, Lurrari darion beroa ez dute espaziora oso-osorik irtezen uzten eta ondorioz, atmosferan pilatzen ari da.

Egia aitortu behar badut, 1980ko hamarkadaren hasieran berotegi-efektuari berria zabaltzen hasi zenean, mesfidantzaz begiratu nien karbono(IV) oxidoa atmosferan pilatzearen ondorio katastrofistei, nahiz eta nere zientzi fikzioarekiko zaletasun aseगतizean, horrelako egoera deskribatzen duen J.G. Ballard-en *Murgildutako mundua* eleberria oso gustora irakurria neukan. Energia nuklearra bultzatu nahian, erregai fosilen (ikatz, gas eta petrolio-deribatuen) erabilpena baztertu gura zuten energi *lobby*-ak ikusten nituen atzetik. Hondamendian itotako munduan baino argudio sendoagorik ba al dago? Gainera, basamortuan predikatzen zebilen Sherwood Idso doktoreak ere katastrofistei egiten zizkien kritikak oso zentzuzkoak iruditzen zitzaizkidan.

Alabaina, urteen poderioz eta, batez ere, pilatutako hainbat frogatan oinarrituta, arazoari buruzko neure iritzia aldatuz joan da eta oraindik, ere katastrofistak mesfidantzaz ikusten baditut ere, berotegi-efektuaren larritasuna onartzera iritsi naiz, begiak itxi eta guztia sinetsi barik dena den.

Baina, zuzen egin al dut? Ez al dira berotegi-efektuaren kanpaiak goizegi edo larriegi jo?

Berotegi-efektuaren oinarria atmosferan pilatutako karbono(IV) oxidoa da eta ikerlari guztiek gas horren kontzentrazioa azken bi mendeotan, 285 ppm-tik 350 ppm-ra igo dela aldarrikatzen dute. Oraingo kontzentrazioa neurtzea erraza da eta duela 200 urtekoa? Hori Antarktika eta Groenlandiako izotzetan harrapatutako aire-burbuiletako konposizioa aztertuz egiten da.

Dena den, oraintsu kaleratutako berri baten arabera, horrela bildutako datuak oker egon daitezke, besteak beste jatorrizko karbono(IV)ko kontzentrazioa txikiagotzen dituzten hainbat faktorekontutan hartu ez direlako. Beraz, industri iraultzaren hasieran uste baino karbono(IV) oxido gehiago zegoen atmosferan nonbait.

Berotegi-efektuaren oinarria karta-gaztelu bat bezain eze-gonkorra al da? Ez, halabeharrez. 1958tik hona Mauna Loa sumendian egin diren kontzentrazio-neurketek 310 pmm-tik 350 ppm-rako igoera erregistratu dute. Karbono(IV) oxidoa metatzen ari da beraz.

Nora goaz bada? Datuak hor daude. Zer esan nahi dute? Berotegi-efektuak itxuraz klima-aldaketa dakarke. Zein neu-

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

rritakoa, zein azkartasunez, nori eragingo liokeen gehien eta antzeko galderei erantzuna ematea zaila da, besteak beste klimaren bilakabideari buruz, meteorologia eta klimatologia zientzia gazteak izanik, ezer gutxi dakigulako. □

ZINE-APURRAK ZINEMALDIKOAK

Donostiako Zinemaldia iraila heltzean erdizka birpizten duten mamu, "zombi", hildako, zeluloidezko gorpua da. Likitsa dario. Hilobian bereganatzen duen likiskeriaz jantzia dator gurera urtero. Izango dira filmeak, izango dira festak eta bi gobernuek —hangoak eta hemengoak— emandako prentsau-

rreko negargarriak. Etorriko dira izar/izartxoak eta izartzar bakanen bat. Hori bai, heldu bezain pronto, María Cristina hoteleko suiteetan giltzapetuko dira. Donostia zer arraio eta nolakoa den ez dute inoiz ere jakingo.

Bertako egunkariak hamaika ahalegin egiten arituko dira merezi ez dituen esfortzu, lan eta orrialdeak eskainiz.

Jendeak, kalekoak, hainbat sarrera hartuko du, hainbat abonu erosiko eta bospasei filme on aurkituko ditu. Baina filme on samar horiek kontutan harturik ere (ehun eta hogeiren artean sei on bilatzea zinezkoa baino ezinbestekoa eta derrigorrezkoa da) Donostiako Zinemaldiak ez du merezi ez gu remaitasunik, ezta gure konplizitate/kidetasunik ere. Bada garaia berak jaurtikitako laguntasun eta elkartasun-deiari ezezkoa emateko. Hobe da guk geuk hiltzea urteetan eta urteetan arrastaka ikustea baino. Oihuka eta garrasi bizian ari da aldaketa izugarria eskatzen Donostiako festa kopetilun hau. Sail Nagusian ikusitako hamasei filmeetatik, bat bakarrik izan zen ona, polita, duina eta benetakoa. Izan ere, urrea irabazi zuena: “Un lugar en el mundo”, Argentinatik nostalgiaz tindaturik zetorren fabula eder eta egungoa. Beste guztien kalitateaz hobe ez mintzatzea, biraoka hasi beharko genuke eta.

Orrialde hauek irakurriko dituenak agian ez dit sinetsiko baina esan behar dudana bene-benetan sentitzen dut. Eta hala dela ziur nago. Donostiako Zinemaldia antolatzen dutenek, Mr. Rudi Barnet buru dutelarik, zinez tutik ere ez dakite. Benetan. Auzia ez da gusto-kontua. Ez, sakonagoa da. Zeluloidezko bizitzatik aldendurik dabilta. Auskalo zer ametsetan. Munduko beste zinemaldiek onartuko ez luketena, hemen goen bedeinkazio guztiakin iristen zaigu hona. Ikusi izan ditugun aldrebeskeria guzti-guztiak, txar-txarrak izateaz gain, modaz pasata zeuden. Ez zuten lekurik orain, zeluloidea lantzen den inon ere ez. Ez. Donostiako arduradunek ez dute zinea zer den, nola mugitzen den, jendea nola erakartzen duen ulertzen. Eta gainera, are okerrago, ez dute aholkurik onartzen. Etsaiak ikusten dituzte nonnahi.

Zinemaldi bat aurrera ateratzeko oztoporik handiena zera da: dogmatikoa izatea. Malgutasuna izan beharko luke zuzendaritzaren bertuterik errotuena. Rudi Barnet-ek eta bere lan-tal-

deak, ordea, ez dute hitz honen esanahia ere ulertzen. Daukaten bizitza-ideologia duela bi hamarkada edo zimeldu zen. Halere, sutsu eta desesperoz heltzen diote, besterik ez baitute. Zer-nola-koa da bizitza-ideologia hori? Urteek eta aje guztiek gogortutakoa. Darabiltzaten neurri eta tamainak erabiltzea irrigarria da gaur egun. Bota gainbegiratu bat: diruz eta bitarteko egokiez eginiko zinea, definizioz da gezurrezkoa eta gaiztoa beraieneztat. Ekialdetik datorrena, ordea, desegokia eta hala moduzkoa bada ere, ohore guztiez jasoko da. Ausarti jokatzan dutenean ere, *moderno*a omen dena aurkezten dutenean ere, ideia erdoil duez hautatzen dute. Negargarria benetan! Irtenbiderik? Etor-kizunik? Neuk, behintzat, larrialdietan erabiltzen den *shock*-tratamendua ezarriko nioke. Bertantxe hil behin-betirako edo, bizi behar badu, sasoz bizi dadila. Itsu-itsuan, jefeak aldatu. Kale gorrira uxatzeko dirua gastatu behar badute, gasta deza-tela. Gogoeta sakon baterako epea ireki. Badakit urtebetez zinemaldirik gabe egotea izugarria litzatekeela baina horixe bera gertatu ohi zaie hainbatean Cannes eta Veneziari. Ibil daitekeen gorpurik ez zaio inori interesatzen.

Nagikeriaz aurrera egiten duenak ez du ezer lortzen. Goi-goian daudenek erabaki beharko dute larriunean dagoen gaixo hori zertarako eta nolakoa nahi duten.

Ez pentsa inoiz hiru handien (Cannes, Berlin, Veneziaren) hurrengoa izango garenik. Ezinezkoa da. Gure eginkizuna da munduan zehar dauden ehundaka zinemaldien artean geure lekutxoa aurkitzea. Geure txoko propioa. Alferrikakoa baita besteekin konparazio ezteusetan ahitzea.

Den bezala izanda, Donostiako Zinemaldiak ez du etorki-zunik. Izena badu ere, izanik ez du. Gaztea izan behar zuen eta makuluz dabil. XXI. mendeari so egon behar zuen eta duela hogeita hamar urteko barrikadetan ditu gorderik sena eta burua. Zinea bere aurretik igarotzen da eta berak ez du ikus-ten...

Itxuraldaketa derrigorrezkoa da. Atzeraka ibili izan den karramarrazeluloidezko sugetzar bihurtzeko lan handia egin beharko dugu. Bestela, akabo.

Denek barre egiten digute, inon ere ez baita Donostiakoa bezain desastrosoa den zine-festarik. Mundura lotsarik gabe atera ahal izateko, kirofanoan sartu behar zinemaldia. □

OI VENEZIA!

Bekaizti, inbidiaz beterik, Donostiako Zinemaldia gaizki esaka aritu zen Veneziako zine-festaz —*La Mostra-z*— hura hasi aurretik ere. Gaixo baino gaixoago zegoela, jendeak ez ziola ez legerik ez konfidantzarik... Hara joan ginen egia ote zen baieztatzerara. Eta, ikusi-makusi, zer ikusi genuen Adriatiko itsasoaren perla hartan? Bada, Italiako egoera kili-koloaren ispilua, ispilu gardena den zinemaldia. Askoren eta askoren arteko tirabiren biktima.

Cannes-ekin mantentzen zuen norgehiagoka galdua du, besteak beste, amerikarrek negozioetarako Kosta Urdina nahiago dutelako. Berlin-ekiko lehia ere galdua du Alemaniako hiria gaur zurrumbilo askoren erdigunea da eta. Baina Venezia-k legenda du bere alde. Legenda eta kostata eraikitako edertasun lasai eta eroria.

Zinearen den Venezia dotoreziaz, fintasunez zahartuz doan emakume ederra da. Noiz behinka, irailero, izan dituen maitale ugari inguruan biltzen dira joandako garai hobeak oroitzuz, oihartzun hura dastatuz.

La Mostra-k ajeak, matxurak ditu. Lagunak eta amoran-teak galdu ditu bizitzan zehar. Ez ahaztu hirurogei urteko andre liraina denik. Halere, gazteagoa eta andropausiak jota dagoen Donostiakoarekin konparatuz gero... alde ederra!

Viscontik, Wargnerrek, Thomas Mannek maitatutako Lido hartan maisu handien lan on batzuk eta hala holakoak beste batzuk ikusi genituen. Zhang Yimouren “The story of Qiu Ju”, Agnieszka Hollanden “Olivier, Olivier”, Bigas Lunaren “Jamón jamón”, Ioselaniren “La Chase aux papillons”. Batzuk besteak baino desitxurosoagoak, baina bertan zegoena ikusgarria, ikusteko modukoa, ikusi beharrekoa zen. Donostian zegoena, berriz, ikustezina gertatu zen. Zin dagizuet. □

HEGAZTI MINDUA

Berriro ere ETB denon ahotan, denon ikusmiran. Parlamentura eramatekotan ziren lerro hauek idazten ari nintze-nean. Eredurik bilatu nahi bide diote abertzaleek eta espainolistek, euskaldunek eta erdaldunek. Alferrik...

Neke-neke eginda dago txoriñoa. Ero baten gisa darabilte denek. Bakoitzak eskaintzen dion okenduak aurrekoak baina gusto okerragoa du. Norabide guztietara, zerbaiten bila, tinko, ñikatu barik begiztatu eta gero, itsutu egin zaigu gaixoa. Sena bazterturik, noraezean, itsumustuan egiten du hegan gero eta zakarragoak diren 625 lerro pobretu horietan barrena, goitik behera.

Ezina, nagikeria, erdipurdikeria dira nagusi txoriaren habian. Eredu-kontua balitz sikiera... baina sakonagoa dela deritzot. Desesperoa, ilusiorik eza, diru eta irudimen-falta ikaragarria da. Zakartu egin zaigu ETB, trauskildu, obandu. Gu, penaturik, lekuko, hilgai eta jasale.

Ikuslegoak ez du ez inoiz, ez inorekin leial jokatu izan. Beraz, ez espero bere adiskidetasuna garai txarretan. Bakarrik egin behar du borroka txoriñoak. Zaindu lazkartu diren luma horiek, mimoz erabili ikuslegoa eta, agian, horrela "paso" egin ahal izango lioke Gasteizen eztabaidatutakoari.□

AURREKONTUEN ARABERA

Teatreroak ere beldurrak jota daude. Gero eta txikiagoak dira kulturarako aurrekontuak udaletxe eta patronatuetan. Gero eta murrizagoak aukerak. Gero eta zailagoa da zer behar den, zer sal daitekeen asmatzea. Sortzen ari diren ikuskizun guztiak formato txikiko ikuskizunak dira. Merkeak eta mugikorrak. Jaitsi egin behar izan dituzte *katxetak*. Askotan takilaren porzentaiaz konformatu behar izaten dute. Hori bai, sekula baino alaitsuagoak ikusiko dituzue. Derrigorrez, hala izan behar. Jendeak barre egiteko proportzioak nahi omen ditu eta hor daude denak, bihotza malkoetan, poltsikoa negar bizian baina barrea tauletan.□

IBURUAK

IDAZKARITZA
JASO DITUGU

JASO DITUGU

- AGIRRE, Jabier; ETXEBERRIA, Elixabete; JAUREGI, Mariaje: **Laneko euskara. Osasun-zaintza.** HABE. Donostia. 1992. 27 □ 20,5 cm, 330 or.
- AIZPURUA, Martxel: **Iturrarango erlategia.** LEKUONA, Errikarta. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia. 1992. 21 □ 15 cm, 56 or.
- ALBERDI LARIZGOITIA, Alberto: **Situación de la economía vasca tras la crisis y la integración en Europa.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 30 □ 21 cm, 96 or.
- ALBERDI, Fabiola; BIZKARRALEGORRA, Elizabete; PEÑA, Concha de la: **Euskal Autonomi Elkarteko emakumeen oinarrizko eskubideen gidaliburua. Guía de Derechos Básicos de las mujeres en la Comunidad Autónoma de Euskadi.** BIGURI, K.. Emakunde. Gasteiz. 1992. 24 □ 17 cm, 320 or.
- ALDEKOA, Iñaki: **Antzarra eta ispilua (Obabakoak-en irudimen mundua).** Erein. Donostia. 1992. 20,5 □ 13 cm, 78 or.
- ALEJOS-GRAU, Carmen José: **J. de Zumarraga y su "Regla cristiana breve" (México 1547).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21 □ 15 cm, 244 or.
- ARZAMENDI, Patxi; ERRASTI, Fatima: **Guillermo Larrazabal. Un artista vasco en Ecuador (1907-1983).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21 □ 15 cm, 156 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Antropología-Etnografía.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24 □ 17 cm, 232 or.

- ASKOREN ARTEAN: **Anuario de Eusko Folklore 36/1990**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1990. 30□21 cm, 214 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Anuario de Eusko Folklore 37/1991**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 30□21 cm, 158 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Artes plásticas y monumentales**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 314 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Autoconcepto y Educación. Teoría, medida y práctica pedagógica**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□16,5 cm, 346 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Clima organizativo y de aula. Teorías, modelos e instrumentos de medida**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□16,5 cm, 396 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Cooperación Pública Vasca. Ayudas al tercer mundo. Primeras jornadas Vitoria-Gasteiz noviembre 1991**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 250 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Curriculum Garapenerako Dekretua. Haur Hezkuntza / Decreto de Desarrollo Curricular. Educación Infantil**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 160 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Curriculum Garapenerako Dekretua. Lehen Hezkuntza / Decreto de Desarrollo Curricular. Educación Primaria**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 336 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Delicuencia y drogas. Análisis jurídico y sociológico de sentencias emitidas en las audiencias provinciales y en los juzgados de la C.A.V.**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□21 cm, 170 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación infantil**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 192 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Primaria. Conocimiento del Medio. Matemáticas. Educación Física. Educación Artística**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 234 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Primaria. Introducción a la Etapa. Líneas Transversales. Lengua Castellana y Lengua Vasca. Lenguas Extranjeras**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 254 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Ciencias de la Naturaleza**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 154 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Ciencias Sociales, Geografía e Historia**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 138 or.

- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Educación Física. Educación Plástica y Visual. Música.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 120 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Introducción a la Etapa. Líneas Transversales.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 186 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Lengua Castellana, Lengua Vasca y Literatura. Lenguas Extranjeras.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 138 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Diseño Curricular Base. Educación Secundaria Obligatoria. Tecnología Básica. Matemáticas.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 132 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Educación.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 358 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Ekonomiaz nº 21. Política de la competencia y competitividad.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1991. 24□17 cm, 306 or.
- ASKOREN ARTEAN: **El bosque en el espacio rural del sur de Europa. Jornadas Foresta '91.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 27□20 cm, 138 or.
- ASKOREN ARTEAN: **El Sector Público Empresarial de la Comunidad Autónoma de Euskadi 1990.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 444 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Emakumeen partaidetza Eudkadiko lan merkatuan. Participación de las mujeres en el mercado de trabajo de Euskadi.** Emakunde. Gasteiz. 1992. 29,5□23 cm, 380 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskadi ante las drogas 92. Informe sociológico sobre la evolución y actitudes ante el consumo de tabaco, alcohol y demás drogas en los últimos diez años.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□21 cm, 316 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskadiko Autonomi Elkarteko Aurrezki Kutxen Legea. Ley de Cajas de Ahorros de la Comunidad Autónoma de Euskadi.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 17□12 cm, 132 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskal Herriko Autonomi Elkartean Jokoa Arautzeko Legea. Ley Reguladora del Juego en la Comunidad Autónoma del País Vasco.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 17□12 cm, 120 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskal Herriko Foru-Zuzenbide Zibilariburuzko Legea / Ley de Derecho Civil Foral del País Vasco.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 17□12 cm, 198 or.

- ASKOREN ARTEAN: **Euskal Herriko Poliziari buruzko Legea / Ley de Policía del País Vasco.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 17□12 cm, 280 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskara euskalkiak Eibar 1985.** Eibarko Udala. Eibar. 1986. 21□15 cm, 210 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Euskararen normalizazioari buruzko udal jardunaldiak (1991ko azaroan eginikoak). Jornadas municipales sobre la normalización del euskera (Noviembre de 1991).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 84 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Folklore.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 256 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Foru Aldundietako, E.A.E.ko Aurrekontuak finantzatzeko egin beharko dituzten ekarpenak (1992, 1993, 1994, 1995 eta 1996) / Aportaciones de las Diputaciones Forales a la financiación de los Presupuestos de la C.A.P.V. (1992, 1993, 1994, 1995 Y 1996).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 17□12 cm, 82 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Historia-Geografia. Tokiko historiaz II. ihardunaldiak. II Jornadas de historia local. Gatazka eta gizarteaz. Sociedad y conflicto.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 208 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Komunikazioaren Gidaliburua 1992 Euskadi Guía de Comunicación.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1991. 21□15 cm, 406 or.
- ASKOREN ARTEAN: **La mentalidad de la sociedad vasca ante el problema de las drogodependencias.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□21 cm, 146 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Laneko lesioen estatistikak 1990 Estadísticas de las lesiones profesionales.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 29,5□21 cm, 158 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Luis de Urantz Kultur Taldea. Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria. 9.** Luis de Urantz Kultur Taldea. Irun. 1991. 24□17 cm, 312 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Medios de Comunicación.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 184 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Nekazal Sektorearen ekonomi kontuak E.A.E. 1989 C.S.P.V. Cuentas económicas del Sector Agrario.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 30□21 cm, 96 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Osasuna I. Antisorgailu eta sexualitatearen gidaliburua / Salud I. Guía de anticonceptivos y sexualidad.** BARBOZA, Justo; BALZOLA, Asun. E.J. Publizitate-Zerbitzua. Gasteiz. 1992. 23□14 cm, 80 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Osasuna IV. Sexu bidezko gaisotasunak / Salud IV. Las enfermedades de transmisión sexual.** BAR-

- BOZA, Justo; BALZOLA, Asun. E.J. Publizitate-Zerbitzua. Gasteiz. 1992. 23□14 cm, 48 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Ponencias. Curso de Inspectores 1990 (San Sebastián). La Inspección de Consumo en el Contexto de la Actuación Administrativa.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 221 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Prehistoria-Arqueología.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 316 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Q Sukarra Euskal Autonomi Elkarteo seroprebalentziari buruzko inkesta. Fiebre Q encuesta de seroprevalencia en la Comunidad Autónoma Vasca.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1991. 21□15 cm, 80 or.
- ASKOREN ARTEAN: **R.I.E.V. Nazioarteko Eusko Ikaskuntzen Aldizkaria. 1991-1.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 252 or.
- ASKOREN ARTEAN: **R.I.E.V. Nazioarteko Eusko Ikaskuntzen Aldizkaria. 1991-2.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 225 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Régimen abierto en las prisiones.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 252 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Sorolla en Gipuzkoa.** SGEP. Donostia. 1992. 30□23 cm, 356 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Testu liburuen bidez zabaltzen al ditugu sexu-baloreak? ¿Transmitimos valores sexistas a través de los libros de texto?.** E.J. Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila; EMAKUNDE. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 40 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Toki-Jaurbidearen Oinarriak arautzen dituen Legea.** Herri-Ardularitzaren Euskal Erakundea. Oñati. 1992. 21□15 cm, 212 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Urruzuno literatur lehiaketa 1992.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 180 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Urteko Txostena 1991 Informe Anual.** SGEP. Donostia. 1992. 24,5□24,5 cm, 216 or.
- ASKOREN ARTEAN: **X Jornadas de Economía Social de Euskadi. Las Sociedades de Economía Social como empresas.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 140 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Zerbitzuen Gidaliburua / Guía de Servicios.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 15,5□15,5 cm, 92 or.
- AURREKOETXEA AGIRRE, Juan Jose: **Lan-satisfakzioa eta adimen-osasuna (Kooparatibetan eta sozietate anonimoetan).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 108 or.
- AZCONA PASTOR, Jose Manuel; GARCIA, Ines; GIL DE BIEDMA, Albi; MURU RONDA, Fernando: **Historia de la emigración**

- vasca a Argentina en el s. XX.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 532 or.
- AZKARATE, Agustín; HERNANDEZ, José Antonio; NUÑEZ, Julio: **Balleneros vascos del siglo XVI. Estudio arqueológico y contexto histórico (Chateau Bay, Labrador, Canada).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 30,5□21,5 cm, 262 or.
- BAZTARRIKA, Patxi; EIZAGIRRE, Xabier; IBARRA, Andoni; OIANGUREN, Jabier: **Zer da zientzi teoria delako hori? Egungo zientziaren filosofiarako sarrera.** E.H.U. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 1992. 22,5□14,5 cm, 380 or.
- BENITO IZA, Iñaki; ONAINDIA OLALDE, Miren: **Ciencias Naturales. Estudio de la distribución de las plantas halófilas y su relación con los factores ambientales en al marisma de Mundaka-Urdaibai. Implicaciones en la gestión del medio natural.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□17 cm, 116 or.
- BERNAL, Jesus: **Diccionario Terminológico de Seguridad e Higiene en el Trabajo.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 166 or.
- BERNAOLA, Iñaki: **Hamabost urteko naufragoa (1990eko "Jon Mirande" Sariaren Akzesita).** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1991. 21□15 cm, 206 or.
- CANTERA MONTENEGRO, Margarita: **Colección documental de Santa María la Real de Nájera. Tomo I. (Siglos X-XIV).** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 156 or.
- CEBALLOS VIZCARRET, Rosa María: **Vida y obra del Dr. Victoriano Juaristi.** SGEF. Donostia. 1992. 24□16 cm, 192 or.
- CELAYA, Gabriel: **Donostia, hiri zabala.** JUARISTI, Felipe. KOCH, Sigfrido (Argazkiak). Donostiako Udala. Donostia. 1992. 28,5□24 cm, 158 or.
- CRESPO RICO, Miguel Angel; CRUZ MUNDET, José Ramón; GOMEZ LAGO, José Manuel : **Colección documental del Archivo Municipal de Rentería. Tomo I..** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 224 or.
- ENRIQUEZ FERNANDEZ, Javier: **Colección documental de los Archivos Municipales de Guericcaiz, Larrabezúa, Miravalles, Ochandiano, Ondárroa y Villaro.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 300 or.
- ERKOREKA GERVASIO, Josu Iñaki: **Análisis Histórico-Institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco.** E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1991. 24□17 cm, 664 or.
- EUSKAL ESTADISTIKA-ERAKUNDEA: **Biztanleriaren Berezko Mugimendua 1985-1990 Movimiento Natural de la Población.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 278 or.
- EUSKAL ESTADISTIKA-ERAKUNDEA: **Biztanleriaren eta Etxebizitzen Zentsuak 1991. Emaidza Estatistikoan Aurrerapena /**

- Censos de Población y Viviendas 1991. Avance de Resultados Estadísticos.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 70 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Biztanleriaren Inkesta Ihardueraren Arabera II-1992 Encuesta de Población en Relación con la Actividad.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 192 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Biztanleriaren inkesta Ihardueraren Arabera 1991 Encuesta de Población en Relación con la Actividad. IV.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 172 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Biztanleriaren inkesta Ihardueraren Arabera 1992 Encuesta de Población en Relación con la Actividad. I.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 172 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 6-1992 Boletín de Estadística.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 102 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 7-1992 Boletín de Estadística.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 112 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 1992 Boletín de Estadística. 1.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 104 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 1992 Boletín de Estadística. 2.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 138 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 1992 Boletín de Estadística. 3.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 94 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 1992 Boletín de Estadística. 4.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 96 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Estatistika Buletina 1992 Boletín de Estadística. 5.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 126 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Euskal Estatistika Kontseilua 1991ko txostena. Consejo Vasco de Estadística Memoria 1991.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 23,5□21 cm, 64 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Euskal Urtekari Estatistiko 1991 Anuario Estadístico Vasco.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 26□20,5 cm, 598 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Irakaskuntza Pribatuaren Gastu eta Finantziaketaren Estatistika 1990 Estadística del Gasto y Financiación de la Enseñanza Privada.** Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 126 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Irakaskuntza Publikoaren Gastu eta Finantziaketaren Estatistika 1990 Estadística del**

- Gasto y Financiación de la Enseñanza Pública** . Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 122 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Irakaskuntzaren Estatistika 90/91 Estadística de la Enseñanza**. Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 238 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Ospitale Estatistika 1990 Estadística Hospitalaria**. Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 146 or.
- EUSKAL ESTATISTIKA-ERAKUNDEA: **Sektore Publikoaren Aurrekontuen Estatistikak Likidazioak 1990 Aurrekontuak 1991 / Estadísticas Presupuestarias del Sector Público Liquidaciones 1990 Presupuestos 1991**. Egile Editore. Gasteiz. 1992. 25,5□21 cm, 94 or.
- FDEZ. DE LARRINOA, Kepa: **Estatu Batuetako mendebalde urrutiko euskal jaiak**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 174 or.
- FERNANDEZ DE CASADEVANTE ROMANI, Carlos: **La protección del medio ambiente en derecho internacional, derecho comunitario europeo y derecho español**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 442 or.
- GANDARA URIARTE, José de la: **Manual de Protección Civil**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 248 or.
- GORRINDO ETXEANDIA, Karlos: **Ni naizen hori**. Txalaparta. Tafalla. 1992. 19□12 cm, 160 or.
- HIDALGO DE CISNEROS, Concepción; ENRIQUEZ FERNANDEZ, Javier; LORENTE RUIGOMEZ, Araceli; MARTINEZ LAHIDALGA, Adela: **Colección documental del Archivo de la Cofradía de Pescadores de la villa de Lequeitio (1325-1520)**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 156 or.
- HIDALGO DE CISNEROS, Concepción; LARGACHA RUBIO, Elena; LORENTE RUIGOMEZ, Araceli; MARTINEZ LAHIDALGA, Adela: **Colección documental del Archivo Municipal de Valmaseda (1372-1518)**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 125 or.
- HOFFMAN, Nidia; ETXEBARRIA, José M^a; ONAINDIA, Santiago: **Hizkuntza-Literatura**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1992. 24□17 cm, 222 or.
- ITURBIDE MENDINUETA, Amaia: **Itzulbidea**. Erein. Donostia. 1992. 20,5□13 cm, 72 or.
- JIMENEZ DE ABERASTURI, Juan Carlos: **Los vascos en la II Guerra Mundial: El Consejo Nacional Vasco de Londres (1940-1944) (Recopilación documental)**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 29□21 cm, 722 or.

- JIMENEZ DE ABERASTURI, Juan Carlos; SAN SEBASTIAN, Koldo: **La huelga general del 1º de Mayo de 1947 (Artículos y documentos)**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 29□21 cm, 432 or.
- LEKUONA, Juan Maria; LOPEZ DE LUZURIAGA, J.I.; NARBAIZA, Antxon: **1685eko koplak zaharrak**. CAREAGA, Jose; BEORLEGUI, Fernando. Eibarko Udala. Eibar. 1992. 24□17 cm, 104 or.
- LOIDI, Jose Antonio: **Antzoki iluna 8. Hamabost egun Urgainen (1-15)**. ZUBIMENDI, Joxe Ramon (Egok.). HABE. Donostia. 1991. 21□15 cm, 170 or.
- MENDIA, Rafael; ASKOREN ARTEAN: **Eskola Kontseiluetan partehartzeko Gida. Guía para la participación en los Consejos Escolares**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 30□21 cm, 144 or.
- MRTINEZ RODRIGUEZ, Juan José: **Historia Médica de Irún 1546-1936**. Luis de Urantz Kultur Taldea. Irun. 1991. 24□17 cm, 624 or.
- NARBAIZA AZKUE, Antxon: **Eibarko gatzizenak**. Eibarko Udala. Eibar. 1990. 24□17 cm, 96 or.
- ORELLA UNZUE, Jose Luis: **Libro Viejo de Guipúzcoa, del bachiller Juan Martínez de Zaldivia. Tomo I.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 302 or.
- ORELLA UNZUE, Jose Luis: **Libro Viejo de Guipúzcoa, del bachiller Juan Martínez de Zaldivia. Tomo II.** Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 548 or.
- PLACER UGARTE, Félix: **Animación sociocultural y educación**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 134 or.
- RESTREPO, Daniel: **Sociedad y Religión en Trujillo (Perú) 1780-1790 (Tomo I)**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 560 or.
- RESTREPO, Daniel: **Sociedad y Religión en Trujillo (Perú) 1780-1790 (Tomo II)**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 670 or.
- RODRIGUEZ, Pedro; RODRIGUEZ, Justina: **Don Francés de Alava y Beamonte. Correspondencia inédita de Felipe II con su Embajador en París (1564-1570)**. SGEF. Donostia. 1991. 23,5□16 cm, 478 or.
- ROLDAN GUAL, José María: **Colección diplomática del Archivo Municipal de Tolosa. Tomo I. (1256-1407)**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 23□16 cm, 146 or.
- RUEDA SOLER, Natividad: **La compañía comercial "Gardoqui e hijos" 1760-1800**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 104 or.
- RUIZ DE GAUNA, Adolfo: **Catálogo de publicaciones periódicas vascas de los siglos XIX y XX**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1991. 24□16 cm, 710 or.

- RUIZ OLABUENAGA, J.I.; SABATER, Carmen: **Narcohábito de segunda generación (El caso vasco)**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 240 or.
- SAN MARTIN, Juan; SÖDERMAN, Jacob: **Derecho. La Institución del Ombudsman en el País Vasco y Finlandia**. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 1992. 24□17 cm, 50 or.
- SAN SEBASTIAN, Koldo; AJURIA, Peru: **El exilio vasco en Venezuela**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 216 or.
- SANTIAGO BURRUTXAGA, Josu: **La pesca de atún blanco en Euskadi. Campañas 1990-1991**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 24□17 cm, 78 or.
- SARRIONANDIA, Joseba: **Gartzelako poemak**. Susa. Lasarte. 1992. 20□12,5 cm, 120 or.
- SASTRE, Pablo: **Mariaren mendea**. Susa. Lasarte. 1992. 20□12,5 cm, 128 or.
- SIERRA, Josu; OLAZIREGI, Ibon: **HINE. Evaluación de la lengua escrita en la escuela. Estudio de 8º de E.G.B., modelos A, B y D**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 27□20 cm, 58 or.
- SORIA SESE, Lourdes: **Derecho Municipal Guipuzcoano (Categorías normativas y comportamientos sociales)**. Herri-Ardularitzaren Euskal Erakundea. Oñati. 1992. 24□16,5 cm, 472 or.
- SOROZABAL ESNAOLA, Koldo: **Pastores Euskaldunes en América**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 262 or.
- TELLECHEA IDIGORAS, J. Ignacio: **Orígenes de la Academia Municipal de Música de San Sebastian**. SGEF. Donostia. 1992. 24□16 cm, 238 or.
- TUDURI ESNAL, Jose Mari: **Argazkiak Tolosa (1842-1900) Fotografias**. ZALDUA, Juan Manuel. SGEF. Donostia. 1992. 29,5□24,5 cm, 314 or.
- UNGARETTI, Giuseppe: **Poza**. GIL BERA, Eduardo. Erein. Donostia. 1992. 20,5□13 cm, 120 or.
- UNZUETA ECHEVARRIA, Antonio: **Juan Domingo de Zamacola y Jauregui y su obra en el Perú. S. XVIII**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 21□15 cm, 154 or.
- URIARTE, Andrés; MOTOS, Lorenzo; AZTI/SIO: **Informe técnico de la pesquería de la anchoa en el año 1991**. E.J. Argitalpen-Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 1992. 27□20 cm, 32 or.
- ZOCK, Michael: **Arianaren Haria edo testuaren gramatikak ama-hizkuntzan nahiz hizkuntza arrotzean pentsatutakoaren antolamendu eta adierazpenaren gida gisa**. URKIZU, Boni. Habe. Donostia. 1992. 21,5□14,5 cm, 76 or.

TOLOSA HIRIBIDEA. 103-1.C
TEL.(943) 21 8092
FAX (943) 21 8207
20009 DONOSTIA

